

**SOSYAL SERMAYENİN SIĞINMACILARIN GÖÇ DESTİNASYONUNA
ETKİSİ**

KÜBRA AYCAN GELEKÇİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2020

SOSYAL SERMAYENİN SIĞINMACILARIN GÖÇ DESTİNASYONUNA ETKİSİ

Kübra Aycan Gelekçi

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2020

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

(Öğrencinin Adı Soyadı) tarafından hazırlanan (Tezin/Raporun Adı) başlıklı bu çalışma (Savunma Sınavı Tarihi) tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından (Anabilim/Bilim/Anasanat/Sanat) Dalında (Tezin/Raporun Türü) tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

(Danışman)

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

ONAY

(İmza)

(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

Enstitü Müdürü

28/08/2020

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

AD-SOYAD

Kübra Aycan Gelekçi

İMZA

ÖZET

SOSYAL SERMAYENİN SİĞINMACILARIN GÖÇ DESTİNASYONUNA ETKİSİ

GELEKÇİ, Kübra Aycan

Yüksek Lisans-2020

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Oytun MEÇİK

Sosyal sermaye birçok sorunu açıklamaya çalışan karmaşık bir kavramdır. Sahip olduğu girift yapı olumlu ve olumsuz çeşitli eleştirilere konu olmaktadır. Özellikle bireyci bir anlayıştan türemesi ve toplumsal ayrılmaya sebep olduğu iddiaları literatürde sıkça bahsedilmesine sebep olmaktadır. Kavram her ne kadar toplumsallıktan uzak bir yerde konumlanırsa da post modern durum içerisinde ve özellikle göç deneyimlerinde yarattığı etki göz ardı edilememektedir. Dolayısıyla bir yandan eşitsizliği yeniden üretmeye sebep olurken, diğer taraftan insan ilişkilerinde ciddi bir alan inşa etmiş durumdadır. Bu bağlamda çalışma, sosyal sermayenin göç sürecindeki etkisini sığınmacıların destinasyon deneyimleri üzerinden incelemektedir.

Çalışmada İzmir ve İstanbul'da yaşayan 19 sığınmacıyla yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan mülakat formuna dayalı derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Nvivo 12 programı aracılığıyla analiz edilerek yorumlanmıştır. Bulgular, sosyal sermayenin göç kararından varış noktasındaki gündelik yaşam deneyimlerine kadar her alanda etkili olduğu yönünde olmuştur. Sığınmacıların öncü ve potansiyel göçmenlerle olan ilişkileri; yarattıkları bilgi ağı ve etnik destek mekanizmaları destinasyon seçimindeki en önemli belirleyici olmuştur. Ayrıca bir sivil toplum kuruluşuna üye olan sığınmacıların kamusal alanda daha aktif ve katılımcı oldukları gözlenmiştir. Sığınmacıların dil bilme düzeyine bağlı olarak daha nitelikli işlerde çalıştıkları gözlenirken, çalışma izni ve diploma denkliği problemlerinin ciddi engeller yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. İş bulma konusunda çoğunlukla sosyal sermayeden yararlanmalarına rağmen, kendi mesleklerini sürdürememe ve çalışma iznini işveren iradesinde alabiliyor olma, sığınmacılar için enformel alanlara kayma sebebi olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Göç, Sosyal Sermaye ve Göç, Nitel Analiz

ABSTRACT

THE EFFECT OF SOCIAL CAPITAL ON MIGRATION DESTINATION OF THE REFUGEES

GELEKÇİ, Kübra Aycan

Master-2020

Department of Economics

Advisor: Assoc. Prof. Oytun MEÇİK

Social capital is a complex concept that aims to explain multiple problems. Its intricate structure has been a subject of various positive and negative criticisms. Especially the claims that it derives from an individualist understanding and that it causes social segregation, causes it to be mentioned frequently in the literature. Although the concept is defined in distance from sociality, its effect in the post-modern situation and especially in migration experiences cannot be ignored. Therefore, it helps to reproduce inequality on the one hand, and on the other hand, it is involved in all forms of human relations. In this context, the study examines the effect of social capital on the migration process through the destination experiences of refugees.

In the study, in-depth interviews based on an interview form consisting of semi-structured open-ended questions were conducted with 25 refugees living in Izmir and Istanbul. The interviews were analyzed and interpreted through the Nvivo 12 program. It is understood from the findings that social capital is effective in every area from the migration decision to the daily life experiences at the destination. Asylum seekers' relationships with pioneer and potential migrants; the information network and ethnic support mechanisms they created have been the most important determinants in destination selection. In addition, it has been observed that asylum seekers who are members of a non-governmental organization are more active and participatory in the public sphere. While it has been observed that the refugees are able to work in more qualified jobs depending on their language skills, it has been analyzed that the problems of work permit and diploma equivalency also create serious obstacles. Although they mostly benefit from social capital in finding a job, being unable to pursue their own profession and obtaining a work permit at the will of the employer has been identified as the reason for the asylum seekers to move to informal areas.

Keywords: Social Capital, Migration, Social Capital and Migration, Qualitative Analysis

ÖNSÖZ

Bu tezi hazırlarken hem saha deneyimim hem de literatür araştırmalarım sivil toplumun önemi ve gerekliliğiyle harmanlanmış sosyal sermaye düşüncesinin neo-liberal düzenin hem yara bandı hem de tetikleyicisi olduğu fikrimi güçlendirdi. Yoksulluğun azaltılması, daha eşit ve sağlıklı insanların olduğu bir dünya hayali, günümüzde ancak doğru kişilerle tanışma imkânı bulunduğunda yoksulluk derecesi azalabilen birkaç “şanslı yoksulun” çoğaltılmasında somutlaşıyor. Üretim, bölüşüm ve dağıtım ilişkilerinin değiştirilmesiyle iyileştirilebilecek dünyamızda sosyal sermaye maalesef ki bir tür “kayıma mekanizması” yaratarak eşitsizliği yeniden üretiyor. Bu nedenle daha ciddi çözümlerin gerekliliği ortadayken kuşkusuz birçok eksik ve hatası olan bu tez mevcut durumu az da olsa ortaya koyabilmek niyetiyle yazılmıştır.

Tezin her aşamasında birlikte ilerlediğimiz saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Oytun Meçik’in vizyonu ve cesaretlendirmeleri çalışmanın ortaya çıkmasındaki en önemli motivasyondur. Gerek tezin çıkış noktasını oluşturan bilgi ve fikirleri gerekse tüm aşamalar boyunca gösterdiği sabır ve ilgi her zaman ufkumu genişletti. Kendisine desteği ve değerli danışmanlığı için teşekkürlerimi sunuyorum. Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Arş. Gör. Orçun Çobangil’e ise hem literatür hem de saha konusundaki yardımları, desteği ve kıymetli fikirleri için minnettarım. Değerli dostlarım Arif Kılıç ve Oğuzhan Ata’nın soru ve sorunlarıma karşı sundukları fikirler ve değerlendirmeler tüm süreçte beni ileriye taşıdı. İkisine de eşsiz dostlukları için teşekkür ederim. Beni cesaretlendirmekten hiç vazgeçmeyen Zeynep Ertürk ve sevgili kedisine, tez yazma sürecim boyunca desteğini ve dostluğunu esirgemeyerek yanımda olan Kutlu Alican Düzel’e ayrıca teşekkür etmeliyim.

Bu tezi yanımda olduklarını asla unutturmayan ve tüm zorluklara rağmen her kararımı destekleyen ailem sayesinde yazabildim. İyi ki varlar ve onlara minnettarım.

Bu tezin ortaya çıkabilmesini sağlayan; tanıştığım her Suriyeli sığınmacıya ise en özel teşekkürlerimi sunuyorum. Yaşadıkları tüm acıya rağmen bana vakit ayırdıkları, güvendikleri ve inandıkları için hepsine sonsuz teşekkürler. Elbette onlarla görüşebilmemde çok fazla insanın emeği geçti; İstanbul ve İzmir’in çeşitli bölgelerinde ikamet eden birçok mahalle sakini, büyük bir özveriyle ve iyi amaçlarla çalışan Habitat Derneğinden sevgili Birbey Kılınçcı ve Konak Kent Konseyi Mülteci

Meclisi Başkanı Mete Hüsünbeyi'ne, Basmane Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği'ne tüm yardımları için teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak sevgili Şakir Çataltepe'ye teşekkür etmek istiyorum. Kendisi beni hiç tanımadığı halde arayışına cevap vererek; İstanbul'da yaşayan ve savaştan dolayı yürüyemeyen bir sığınmacının tekerlekli sandalye ihtiyacını karşıladı. Ona bu yardımı için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

| | |
|-----------------------|-----|
| ÖZET..... | ii |
| ABSTRACT..... | iii |
| ÖNSÖZ..... | iv |
| TABLOLAR LİSTESİ..... | ix |
| ŞEKİLLER LİSTESİ..... | x |
| EKLER LİSTESİ..... | xi |
| GİRİŞ | 1 |

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

| | |
|------------------------------------------------------------|----|
| 1.1. SOSYAL SERMAYE KAVRAMI..... | 4 |
| 1.1.1. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Arka Planı | 4 |
| 1.1.2. Sosyal Sermaye Kavramının Tanımlanması | 9 |
| 1.1.3. Sosyal Sermaye Kavramının Unsurları | 16 |
| 1.1.3.1. Normlar | 17 |
| 1.1.3.2. Güven | 19 |
| 1.1.3.3. Ağlar | 22 |
| 1.1.4. Sosyal Sermayeyi Etkileyen Faktörler | 26 |
| 1.1.4.1. Aile ve Sosyal Sermaye | 26 |

| | |
|-----------------------------------------------|----|
| 1.1.4.2. Eğitim ve Sosyal Sermaye | 31 |
| 1.1.4.3. Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye | 33 |
| 1.1.5. Sosyal Sermayenin Ölçümü | 35 |
| 1.2. GÖÇ KAVRAMI | 40 |
| 1.2.1. Uluslararası Göç Tarihi | 41 |
| 1.2.2. Göç Kuramları | 44 |
| 1.2.2.1. Neo-Klasik Yaklaşım | 44 |
| 1.2.2.2. Dünya Sistemleri | 46 |
| 1.2.2.3. İkili İşgücü Piyasası | 47 |
| 1.2.2.4. Göç Sistemleri | 47 |
| 1.2.2.5. Ağ Kuramı | 48 |
| 1.2.2.6. Ulus Aşırı Kuram | 48 |
| 1.3. GÖÇMENLİK KAVRAMI | 50 |
| 1.4. GÖÇ VE SOSYAL SERMAYE | 52 |

2. BÖLÜM

SİĞINMACILARIN DESTİNASYON HAREKETLERİNDE SOSYAL SERMAYE ETKİSİNE YÖNELİK UYGULAMA

| | |
|--------------------------------------------------------------------------|----|
| 2.1. AMAÇ..... | 56 |
| 2.2. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR..... | 57 |
| 2.3. YÖNTEM VE BULGULAR | 59 |
| 2.3.1. Göç Kararı ve Sosyal Sermayenin Göç Kararı Üzerindeki Etkisi..... | 61 |
| 2.3.1.1. Yer Değiştiren Sığınmacılarda Tanıdık Etkisi..... | 63 |
| 2.3.1.2. Destinasyondaki Durum..... | 70 |
| 2.3.2. Sosyal Sermayenin Uyum Sürecindeki Etkisi..... | 75 |

| | |
|--------------------------------------------------------------|-----|
| 2.3.2.1. Eğitim, Etnik Köken ve Sınıf Temelli Sorunlar | 75 |
| 2.3.2.2. Güven | 84 |
| 2.3.3. Hedefte Geçim Desteği Olarak Sosyal Sermaye..... | 89 |
| 2.3.3.1. İşgücüne Katılım | 90 |
| 2.3.3.2. Sivil Toplum Üyeliği | 94 |
| SONUÇ | 98 |
| KAYNAKÇA | 102 |
| EKLER | 111 |

TABLULAR LİSTESİ

| | |
|----------------------------------------------------------------------|----|
| Tablo 1: Putnam’da Sosyal Sermaye | 13 |
| Tablo 2: Sosyal Sermayede Öncü Düşünürler | 14 |
| Tablo 3: Ekonomik, Beşerî ve Sosyal Sermaye | 16 |
| Tablo 4: Sosyal Sermayenin Boyutları ve Özellikleri | 26 |
| Tablo 5: Putnam’ ın Sosyal Sermaye Göstergeleri..... | 37 |
| Tablo 6: Grooatert Sosyal Sermaye Göstergeleri..... | 38 |
| Tablo 7: Narayan ve Cassidiy Sosyal Sermaye Göstergeleri..... | 39 |
| Tablo 8: Ulusaşırı Alanların Üç Türü..... | 50 |
| Tablo 9: Katılımcı Bilgileri..... | 58 |

ŞEKİLLER LİSTESİ

| | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Şekil 1: Kapalılığın Olmadığı (a) ve Olduğu (b) Ağ | 24 |
| Şekil 2: Birincil ve İkincil Sosyal Sermaye | 28 |
| Şekil 3: Eğitimde Sosyal Sermaye | 33 |
| Şekil 4: Katılımcıların Türkiye’de Bulunma Süresi | 59 |
| Şekil 5: Tanıdık Yanına Gelme Durumuna Göre Başka Bir Ülkeye Gittikten Sonra İstanbul’a Gelen Sığınmacılar | 64 |
| Şekil 6: Tanıdık Yanına Gelme Durumuna Göre Türkiye’de Şehir Değiştirerek İstanbul’da Kalan Sığınmacıların Oranı | 66 |
| Şekil 7: Tanıdık Durumuna Göre Türkiye İçinde Şehir Değiştirerek İzmir’de Kalan Sığınmacıların Oranı | 69 |
| Şekil 8: Cinsiyete Göre Türkiye’de Bulunma Sebebi (Kadın) | 71 |
| Şekil 9: Cinsiyete Göre Türkiye’de Bulunma Sebebi (Erkek) | 72 |
| Şekil 10: Göçten Sonra Sosyal Sermaye Sağlayıcısıyla Yaşama Durumu..... | 73 |
| Şekil 11: Ev Bulurken Sosyal Sermaye Sağlayıcısından Yardım Alma Durumu..... | 74 |
| Şekil 12: Eğitim Seviyesine Göre Sosyal Sermaye Sağlayıcısı Sayesinde/Yanında Ev Kiralama Durumu..... | 74 |
| Şekil 13: Dolandırıcılık, Ucuz İşgücü ya da İşsizlik Sorunu Yaşayanlar..... | 78 |
| Şekil 14: Eğitim Durumuna Göre Sınıf Çatışması..... | 81 |
| Şekil 15: Sığınmacıların Aileye Güveni..... | 84 |
| Şekil 16: Sığınmacıların Topluma Güveni..... | 86 |
| Şekil 17: Sığınmacıların Devlete Güveni..... | 88 |
| Şekil 18: Sığınmacıların Aylık Geliri..... | 92 |
| Şekil 19: Cinsiyete Göre Aylık Gelir (Erkek/ Kadın)..... | 93 |
| Şekil 20: İş Bulmada Tanıdık Etkisi..... | 94 |
| Şekil 21: Cinsiyete Göre STK Üyeliği (Erkek/ Kadın)..... | 97 |

EKLER LİSTESİ

| | |
|-------------------------------------|------------|
| Ek 1: Mülakat Soruları | 112 |
|-------------------------------------|------------|

GİRİŞ

“Mülteciyiz işte, ne bileyim...”

Göçün sömürgecilikten, sözleşmeli işçiliğe, savaşlardan iklim mülteciliğine uzanan geniş kapsamı ve dünya genelinde giderek yaygınlaşması, üzerinde her daim düşünülmesi gereken bir yapı inşa etmiştir. Bu durum, her ne amaçla yapılmış olursa olsun göçün karar aşamasından sonuçlarına kadar karşılaşılabilecek bir dizi problemi de beraberinde getirmiştir. Söz konusu problemler bilgi, risk, maliyet, zaman ve mekâna ilişkin kararlarda somutlaşan ve göçmenin taktik ve strateji üretmesini gerektiren sorunlardan oluşmaktadır.

Göçmen çıkış kararından hedef ülkedeki yeni yaşamını kurduğu ana kadar sosyo-ekonomik bir baskı altında ilerlemektedir. Bu baskı, sınırları resmî kurumlar tarafından belirlenen bir özgürlük anlayışı altında uygulanmaktadır. Bu durum ortak değerler altında gelişme imkânı bulan dayanışma olgusunu kırılan bir yapıya sokmuştur. Bu zeminde ortaya çıkan eşitlik anlayışı, fırsatlara erişebilme imkânını sorgulamadan, yalnızca fırsatların artma kapasitesiyle ilgilenmektedir. Enformel sektörlerin alanı genişlerken, sınıfsal farklılıklar giderek artmaktadır. Böylesi bir atmosferde nitelikli göçmen ayırımından, güvenikleştirme gibi kavramlara kadar, göç süreçleri ve göçmenlerin kaderleri belirlenmektedir.

Sosyal sermaye tam bu noktada, neo-liberalizm bayrağını taşıyarak göç sürecine dâhil olmaktadır. Neo-liberalizm bayrağı taşımasının sebebi göç sürecinde sağladığı bireysel faydadan kaynaklanmaktadır. Tezin ilerleyen bölümlerinde de vurgulanacağı üzere bireysel anlamda iyileşme sağlayan sosyal sermayenin genel düzeyde sorun çözebilme yetisi bulunmamaktadır. Bu da kavramın asıl sorun yerine semptomu tedavi etmeye yönelik şık bir *post-truth* örneği olduğuna işaret etmektedir. Yine de mevcut koşullar altında, göç süreci içindeki etkisi bireysel düzlemde de olsa önemli bir iyileşme sağladığından dikkate değerdir.

Sosyal sermaye birçok farklı tanım ve kullanımla tartışmalara sebep olan teorik analizlerinin ötesinde post modern durum ve eylemlerini en iyi yansıtan kavramlardan biridir. Özellikle giderek artan küresel göçle birlikte ele alındığında dikkat çekici bir hal almaktadır. Avrupa'nın yalnızca nitelikli ve az sayıda göçmene kapılarını açması,

tüm dünyada kapatılan sınırlar, ölmek zorunda bırakılan insanlar, her şeyin rasyonel bireycilik anlayışıyla yürütülmesi bu çıkarımın yapılmasına olanak sağlamıştır. Sosyal sermaye olarak adlandırılan tüm kaynaklar bir göçmenin hayatının nasıl şekilleneceğini belirlemektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye geleceği tayin etmedeki öncelikli kazançlardan biri haline gelmiştir. Göçmenlerin karar ve yaşam stratejilerinde sosyal sermayeyi sıkça kullanıyor olmaları, kavramın göç araştırmalarında artan bir ilgi ile karşılaşmasına sebep olmaktadır.

Sosyal sermayenin göç sürecindeki çok yönlü işlevselliği, özellikle devlet desteklerinin yetersiz olduğu durumlarda, göçmenler ve potansiyel göçmenler için risk ve maliyetleri azaltarak, kavramın geçim olanaklarını iyileştiren bir araca dönüşmesini sağlamaktadır. Göçmenler gittikleri ülkede iş bulma, barınma ve sosyallik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sahip oldukları ağlardan yararlanmaktadırlar. Bu ağlar çoğunlukla kendilerinden önce giden, öncü bir göçmenin sağladığı bağlantılardan oluşmaktadır.

Bazı durumlarda ise göçmenler göç yollarını değiştirmek zorunda kalabilmektedirler. Göçmenliği şekillendiren tüm unsurlar hedef ülkedeki politikalarla birlikte bir problematiğe dönüşerek göçmenin yeni rotalar belirlemesine sebep olabilmektedir. Gittiği yerde entegrasyona dayalı çeşitli engellerle karşılaşan göçmen, yeni yollar belirleyerek şansını başka bir şehir ya da ülkede deneme kararı alabilmektedir. Bu kararlarda göçmen farklı bölgelerde sahip olduğu ağlara başvurmaktadır. Bölgedeki barınma, hizmetlere erişim, istihdam olanakları ve eğitime ilişkin bilgileri ağları aracılığıyla edinmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye dayanışma ve iş birliği mekanizması sergileyerek ağ, norm ve güvene dayalı bir ilişkiye dönüşmektedir.

Teze konu edilen Suriye'den zorunlu bir göçle Türkiye'ye gelmiş olan sığınmacıların göç sürecindeki sosyal sermaye deneyimleri, sosyal sermayenin bir kaynak olarak kullanılması ve destinasyondaki etkisi açısından literatüre katkı sağlamaktadır. Bununla ilgili olarak, çalışmanın teorik altyapısı sosyal sermaye ve göç kavramlarının kuramsal çerçevelerinin belirlenmesi ve sosyal sermayenin göç süreci içindeki etkisini kapsamaktadır. İlk bölüm sosyal sermayeye ilişkin olarak; kavramının tarihsel arka planı, tanımları, unsurları, kavramı etkileyen faktörler ve ölçüm yöntemleri literatürdeki gelişimlerine göre incelenmiştir. Göç kavramına ilişkin olarak ise yine tarihsel süreçteki görünümü, göç kuramları ve göçmenlik olgusu üzerinde

durulmuştur. Göç ve sosyal sermayenin anlatıldığı başlığın ardından ise uygulama bulgularına yer verilmiştir.

İkinci bölümü oluşturan uygulama kısmında, göç sürecinde sosyal sermayenin Suriyeli sığınmacılar açısından etkisine odaklanılmaktadır. Bu bölümde sosyal sermayenin sığınmacıların göç destinasyonunu belirlemede güçlü bir etkisi olduğu varsayımından hareketle; İzmir ve İstanbul'da ikamet eden Suriyeli sığınmacıların sosyal sermayeye nasıl eriştikleri, destinasyon kararlarındaki etkisi ve en son destinasyonda sosyal sermayelerini bir kaynak olarak nasıl kullandıkları incelenmiştir. Sığınmacıların eğitim durumları, cinsiyetleri, güven düzeyleri, işgücüne katılımları ve sivil toplum kuruluşu üyelikleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda her iki şehirde sığınmacılarla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Görüşmeler nitel veri analizi uygulanarak raporlanmış ve yorumlanmıştır.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde sosyal sermaye ve göç kavramlarının tarihsel süreçteki görünüşleri, tanımlamaları ve bunlara ilişkin kuramsal yapılarına yer verilmektedir. Öncelikle sosyal sermaye kavramı açıklanmış olup ardından göç ve göçmenlik kavramlarına yer verilerek; sosyal sermayenin göç süreci içindeki etkisi literatürdeki tartışmalar çerçevesinde ortaya konulmuştur.

1.1. Sosyal Sermaye Kavramı

Kavramsallaştırma bir tür soyutlama ile çeşitli durumların daha genel ve sistemli bir şekilde temsil edilmesini sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, algılananın somut gerçeklik olarak sunulduğu özet bir terimdir. Dolayısıyla kavramın öncesinde o kavramın oluşmasına sebep olan bir dizi gözlem, teori ve anlayış yatmaktadır. Sosyal sermaye de bir kavram olarak kullanılmadan önce, önemli düşünürler tarafından, çeşitli fenomenleri açıklamak amacıyla sıkça işaret edilen bir anlam dünyası olarak karşımıza çıkmaktadır. Ardından birçok tanımlama girişimi meydana gelerek bazı ortak fikirleri kavramın temeline yerleştirmiştir. Bu çerçevede, bireyin sahip olduğu bağlantı ve ilişkileri bir sermaye biçimi olarak tanımlayan sosyal sermaye kavramının potansiyelinin belirli unsurlara göre şekillendiği söylenebilir. Norm, güven ve ağlardan oluşan bu unsurlar aile, eğitim ve sivil toplum aracılığıyla gelişme imkânı bulurlar (Fukuyama, 2001). Bunlara ilişkin olarak da sosyal sermayeyi ölçebilmek için kavramın sınırlandığı bağlam ve tanımlarına göre çeşitli ölçüm araçları kullanılmaktadır (Paxton, 1999).

1.1.1. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Arka Planı

Sosyal sermaye, akademik çalışmalar içinde, bir kavram olarak 1910'lu yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmış, daha sonraları popülerleşerek sınırları çizilemeyen ve maddi varlıklar dışında hemen her şeyi kapsar hale gelmiştir. Belirsizliği ve sınırsızlığı, her duruma uydurulmaya müsait bir kavram olduğunu gösterse de, işaret ettiği anlam dünyası uzun bir entelektüel geçmişe sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli tartışma ve fikirlerin üzerinden ilerleyerek kavramsallaştırılan olgunun kökleri Tocqueville'e kadar uzanır. Sonrasında ise özellikle Marx, Tönnies, Durkheim ve Weber'in çalışmaları kavramın oluşmasında oldukça önem taşır. İlerleyen paragraflarda söz konusu düşünürlerden sırasıyla bahsedilmiştir.

Tocqueville (2019), 1881 yılında Amerika'ya yapmış olduğu seyahatini anlattığı "Amerika'da Demokrasi" adlı eserinde sosyal sermayeyi bir kavram olarak kullanmamış olsa da ana hatlarını çizmiştir. Gözlemlerinde Amerika ve Fransa'yı toplumsal ve politik açıdan karşılaştırarak, Amerikan vatandaşlarının yüksek fırsat eşitliğine sahip olduğu bilgisine ulaşmıştır. Tüm toplumsal mekanizmaları etkileme gücü bulunan fırsat eşitliği sayesinde Amerikalıların siyasal sisteme katılım oranının çok yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Bu katılımın demokrasinin işleyişi açısından faydalı olduğunu belirterek şu sözleriyle açıklamıştır:

"Amerika'da halk yasayı yapanları ve bunu uygulayanları atar; yasanın ihlalini cezalandıran jüriyi de halk oluşturur. Sadece kuramların ilkeleri değil, aynı zamanda onların gelişmeleri de demokratiktir. Böylelikle halk doğrudan temsilcilerini atar ve onları kendine tam anlamıyla bağlı kılmak için genel olarak onları her yıl yeniden seçer. O halde gerçekte yöneten halktır ve hükümet biçimi temsili de olsa, halkın fikirlerinin, önyargılarının, menfaatlerinin ve hatta tutkularının, günlük olarak toplum yönetiminde bunların ortaya çıkmasına mâni olacak kalıcı engellerle karşılaşmadıkları açıktır." (Tocqueville, 2019: 185).

Tocqueville bu cümleleriyle Amerika'daki sivil toplum yapısını işaret ederek ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca ona göre halkın ortak çıkarlarını korumak için resmi bağlar yerine kişisel çabalarını kullanması, örneğin vatandaşların okul ve kilise gibi kurumlar inşa etmesi, ülke çıkarlarını koruduğunun bir göstergesidir. Vatandaşların her konuda dernek kurup bir düşünce etrafında örgütlenebildiklerini öne sürerek, bu

örgütlenme biçimlerinin demokrasinin işleme açısından önemli olduğunu belirtmektedir. Ona göre, çeşitli gönüllü kuruluşlardaki ortak çıkarlara dayalı bu etkileşimler aracılığıyla bireyler toplumsal bir birliktelik kazanırlar (Field, 2006: 7). Sosyal sermayenin liberal dayanaklarına da temel oluşturan bu düşünceler, günümüzde hala toplumsal çalışmalara konu olmaktadır.

Sosyal sermayenin liberal dayanaklarının ötesinde, Marx ise toplumsallığı ve dayanışmayı daha refah bir toplum yaratabilmek için kapitalist sistem eleştirisinde kullanmıştır. O, kapitalizmi analiz ederken, bir toplumun refaha ulaşabilmesinin dayanışma ve iş birliğinin temellerinde yattığını açığa çıkarmıştır (Marx, 2011).

Marx iyi bir iktisatçı olmanın yanı sıra bir siyaset bilimci, tarihçi ve edebiyat eleştirmenidir. Dehası kuşkuya yer bırakmayan bu önemli düşünür, yaptığı disiplinler arası çalışmalarla geniş bir entelektüel dünya yaratmıştır. Özellikle özel mülkiyet, verimlilik ve üretkenlik üzerine fikirleriyle sosyal sermaye teorisinde tartışılmaz bir öneme sahiptir. Marx'ın bu fikirler üzerine analizleri bugün hala sosyal sermayenin bireyin mi yoksa toplumun mu elinde bulunduğu dair düşünülmesine sebep olmaktadır (Fine, 2001). Her biri kendi bağlamına oturan kavram ve analizleriyle kendinden sonra gelen hemen her düşünürü de etkilemiştir. Çalışmaları özellikle sosyal sermayenin öncü isimlerinden Bourdieu'nun analizlerinde tarihsel bir zemin oluşturmaktadır.

Bourdieu alan, sermaye ve habitus gibi kavramlarını Marksist düşünceyi eleştirel bir bakış açısıyla kullanarak oluşturmuştur. Marx'ın sınıf bilinci analizinde belirttiği, bir topluluğun aktörleri arasındaki dayanışma ve destekleme mekanizması, işçilerin birbirleriyle özdeşleşmesini ve ortak eylemlerde bulunmalarını sağlar. Topluluk üyeleri arasında olan bu dayanışma ortak bir kaderin sonucu olarak görülmektedir. Daha sonra topluluğa katılacak diğerlerinin de uygulayacağı bir eğilime dönüşmektedir. Burada kişinin bir grup, cemaat ya da topluluk üyeliğinin motivasyon ve dayanışma ilkeleri görülmektedir. Marx çalışmalarında kapitalizmin bu dayanışmayı yok ettiğini ve yabancılaşmayı doğurduğunu belirterek bunun bir kader olmadığını, mücadele ile çözüme ulaştırılabileceğini işaret etmiştir (Uluç, 2020: 35). Böylelikle Bourdieu'nun üzerinde yükseleceği fikirlerin de temelini oluşturmuştur.

Bourdieu, Marx'a toplumsal çatışma ve mücadelenin önemi konularında katılırken, sorunları sınıflar arası ekonomik bir boyuta indirgediğini düşünerek onu

eleştirmiştir. Teorik perspektifini bu eleştiri üzerinde şekillendirmiştir. Bu bağlamda, Bourdieu'nun Marx sayesinde literatüre kazandırdığı kavramlar ekonomik ve sosyal düzlemdeki yapı ile insanın eyleme yetisi arasındaki ikilemi aşmada önemli bir yere sahiptir (Aguilar ve Sen, 2009).

Bir diğer önemli düşünür olan Tönnies farklı disiplinlerden aldığı eğitim ve çalışmalarıyla erken modern dönem toplumsal ve felsefi sorulara cevap aramıştır. Tönnies bu arayışlar çerçevesinde şekillenen fikirleriyle sosyal sermayenin düşünsel temelinde önemli bir yerde konumlanmaktadır. 1887 yılında kitap haline gelen ve diyalektik bir metodoloji ile yazılan Cemaat ve Cemiyet adlı eserinde birliktelik duygusu etrafında amaca dayalı şekillenen topluluklar ile bireyselliğin ön planda olduğu araçsal toplulukları incelemiştir. Gemeinschaft (cemaat) ve gesellschaft (cemiyet) adını verdiği bu toplulukları gelenekten moderne karşılaştırmalı tarihsel bir analizin sonucunda elde etmiştir. Birbirine zıt kolektif yapılar olan bu topluluk biçimlerini örf, adet, din, ahlak, hukuk ve irade kavramlarına dayalı olarak kategorize etmiştir (Tönnies, 2019). Tönnies bu kitabıyla kent-kır ve gelenek-modern ayrımında bireyin yaşam pratiğini şekillendiren unsurları ortaya koyarak çağdaş perspektife dayalı bir anlam zemini hazırlamıştır. Kendi deyimleriyle:

“Tüm unsurların katkıda bulunduğu genel, kapsamlı süreçte bu unsurların her birinin, kısmen bütünü engellemek veya bütünü ilerletmek adına müdahale eden o genel gelişimin, kısmen de kendi nedenlerinin ortaya çıkardığı kendine özgü gizli bir hikayesi vardır. Bu kitapta sunulan kavram ve bulgular bizim ilk yüzyıllardan günümüze dek gelen ve geleceğe aktarılacak olan akım ve mücadeleleri anlamamızı sağlayacaktır”. (Tönnies, 2019: 453).

Tönnies'in bakış açısı ve analizleri dünü ve bugünü anlamada önemlidir. Geleneksel dayanışma ve modern özgürlük arasında asırlardır süren bir çatışmanın analiz edildiği söz konusu kitabı sosyal sermayeyi anlamlandırmada ciddi bir dayanaktır.

Tönnies literatürde sıklıkla Durkheim'la birlikte anılmaktadır. Durkheim da toplumsal sorunlar üzerine yoğunlaşan çalışmaları bağlamında Tönnies'le benzerlik taşır. Toplumsal iş bölümünü tartıştığı bir çalışmasında, insan doğasını feodal dünya ve kapitalizm toplumu ekseninde inceleyerek insanın değişen dayanışma ve ilişki biçimlerine vurgu yapmıştır. Ona göre, feodal dünyada herkesin düşünmeden yalnızca görevlerini yerine getirdiği ve birbirlerinin konumundan haberdar olduğu mekanik bir yapı bulunurken, kapitalist dünyada şehirleşme ve iş bölümünün doğurduğu heterojen

ve anonim bir yapı bulunur. Dolayısıyla endüstriyel toplumlarda bireyler birçok etkileşime girer ve çeşitli bağlantılar oluşturur (Durkheim, 1960).

Durkheim ayrıca bireyin davranışlarının içinde yaşadığı toplum tarafından nasıl etkilediğini sorgulamıştır. İntihar olayını incelemek üzere toplumsal ve toplum dışı çeşitli durumları ele aldığı “İntihar” isimli çalışmasında sosyal entegrasyon teorisinden bahsederek, norm, inanç ve değerlere bağlı olarak bireyin gruba entegrasyonu ne kadar büyük olursa grubun birey üzerindeki etkisinin de o kadar büyük olacağını savunmuştur. Durkheim bu çalışmasında bireylerin intiharında aile, din ve ekonomik durum gibi değişkenlerin etkisini incelemiştir. Ona göre güçlü aile bağları, savaş zamanlarında birbirine kenetlenen insanlar arasındaki bağlar ya da çeşitli topluluklarda bir araya gelen insanlar arasındaki bağlar, daha düşük intihar oranlarına sebep olmaktadır. Ancak çeşitli kuralların dayatıldığı radikal gruplarda ve geleneğe aşırı bağlı ya da ekonomik durumu aniden değişenler bireyler arasında intihar oranları artış göstermektedir (Durkheim, 2013).

Durkheim’ın yanı sıra Weber de birçok tespitiyle sosyal sermayeyi, kavramsal olarak kullanmamasına rağmen, dikkate almış düşünürlerden biridir. Toplumsal statü grupları ile ilişkiler üzerinde durduğu ve otorite tiplerini geleneksel, yasal ve karizmatik olarak üçe ayırdığı çalışmasında bu iz görülmektedir. Burada belirlediği otorite tipleriyle iktidar meselesini anlamaya çalışırken, birey ve toplum ilişkisine değinmiştir. Bunu yaparken bir yandan da rasyonalizasyon ve sürekliliğin gerekçe ve faydalarını incelemiştir (Weber, 2017). Kişisel inisiyatif ve yükümlülükler getirilen kısıtlamaların rasyonel modern kapitalizm yerine geçecek olan geleneksel ekonominin özellikleri olduğunu belirtmiştir. Sosyal bağların ve dolayısıyla grup içi normların birtakım yükümlülükler getirerek rasyonelleşmeyi ortadan kaldırdığını söylemek mümkün olduğundan, Weber’in öncü çalışmalarındaki bu fikirler sosyal sermayenin fayda maliyet dengesinin izleri olarak da yorumlanabilir. Sosyal sermaye, bir yerde dayanışma ve desteğe dayanan yenilikçiliğe ortam hazırlarken başka bir yerde yaratıcı girişim faaliyetlerini azaltabilir. Örneğin sıkı örülmüş kapalı gruplar olan etnik girişimci toplulukların dayanışma mekanizmaları, kişisel girişimlere kaynak sağladığı kadar kısıtlamalar da getirmektedir. Bu da onların nesiller boyunca belirli faaliyet alanlarında uzmanlaşması ve hatta mafyalaşarak yeni girişimleri engellemesi durumuna yol açmaktadır (Portes, 1995: 16).

Burada sıralanan isimler ve çok daha fazlası sosyal sermayenin bir kavram olarak kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Yıllar sonra Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın çalışmalarıyla birlikte popülerlik kazanacak olan sosyal sermaye ilk kez Hanifan tarafından kavram olarak kullanılmıştır. Hanifan 1916'da Amerika'da yayınlanan, kırsal Virginia'da eğitim ve kalkınma hakkındaki çalışmasında sosyal sermayeden “sosyal bir birim oluşturan bireyler ve aileler arasında iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve sosyal ilişki” olarak bahsetmiştir (Hanifan, 1916).

Hanifan'dan uzun yıllar sonra ikinci kez Seeley vd. 1950'lerde sosyal sermaye kavramını kullanarak, kavramı bireylerin çeşitli grup faaliyetleri sonucunda meydana getirdikleri ya da bir diğerine ödünç verdikleri statü olarak tanımlamışlardır (Farr, 2004). Kavramı alt sınıftaki insanların yukarıya doğru çıkma hareketliliğine işaret etmek için kullanmışlardır. Bir dernek ya da kulübe üye olan bir kişi bu kurumlar sayesinde daha yüksek bir statüye ulaşabilir (Putnam ve Gross, 2002). Bu nedenle de söz konusu üyelikler bir sosyal sermaye kaynağı olarak görülmüştür.

Jacobs terimi 1960'lı yılların başında Amerikan Kentlerinin Yükselişi ve Çöküşü adlı çalışmasında, açıkça tanımlamamış olsa da modern metropollerdeki komşuluk ilişkilerinin kolektif değerine vurgu yapmak amacıyla kullanmıştır (Putnam ve Gross, 2002). İzleyen dönemde birçok disiplinden çeşitli çalışmalarda kullanılan kavramı iktisat içinde ilk kullanan ise 1977 yılında Loury olmuştur (Öksüzler, 2006). Loury çalışmasında kavramı, ırkçılık ve ayrımcılığın çeşitli sosyal güçler tarafından dikte edildiğini ve bu yüzden sosyal konumun değişebilmesinin erişilmez bir noktada olduğunu vurgulamak için kullanmıştır (Putnam ve Gross, 2002).

Tüm bu düşünürler tarih boyunca kavrama işaret ederek ya da ilk kullanıcıları olarak onu geliştirmişlerdir. Bugün sosyal sermaye hala net bir tanım içerisinde ele alınamasa da, işaret ettiği anlam dünyası ve kullanımını bakımından dikkat çekmektedir. Olumlu ve olumsuz yönleriyle sosyal sermaye birçok disiplininin ilgi alanına girerek çeşitli tanımlamalara konu olmuştur.

1.1.2. Sosyal Sermaye Kavramının Tanımlanması

Sosyal sermaye ortaya çıkışını takiben, özellikle 1990'lı yıllarda, popüler bir kavram haline gelmiştir. Akademik çevrenin ilgisi, kavram hakkında yapılan çalışma sayısını artırırken literatürün tanım konusunda çeşitli fikirlerle genişlemesine sebep olmuştur. Zira sosyal sermayenin ne olduğu meselesi, nerede bulunduğu ve nasıl kazanılacağı üzerinden tanımlanmaya çalışılmış ve bu da sınırları net çizilemeyen bir kavram haline gelmesine sebep olmuştur. Yine de aşağıda bahsedilecek olan tüm fikirlerden yola çıkılarak sosyal sermayeyi güvene dayalı iş birliği ile kurulan ve resmi olmayan ağlar ile değerler ve anlayışlar bütünü olarak düşünmek mümkündür.

Sosyal sermayeyi açıklarken dikkat çekilmesi gereken noktalardan biri içerisindeki sermaye sözcüğüdür. Bununla ilgili tartışmalar olmakla birlikte (Fine, 2002) kavramın bir sermaye türü olarak ele alınmasının sebebinin Robison vd. (2010) sermayenin temel özellikleri olan dönüşüm kapasitesi, dayanıklılık, esneklik, ikame edilebilirlik, güvenilirlik ve bir sermaye formundan diğerini yaratabilme yeteneği özelliklerine sahip olduğu argümanı ile açıklamıştır. Dolayısıyla sosyal sermayenin tıpkı diğer sermaye türlerinde olduğu gibi getiri beklentisiyle yapılan bir yatırım olduğu ifade edilmektedir (Lin, 2001: 4). Aslında bu tanım, kavramın işaret ettiği maddi varlıkların dışındaki alanın, bir diğer ifadeyle piyasa dışı kabul edilen enformel ilişkiler alanının da fayda maksimizasyonu ilkesiyle hareket ettiğini göstermektedir (Özügürlü, 2006). Dolayısıyla sosyal sermaye kavramı neo-klasik iktisadın en temel varsayımlarından birini temel alan, "post-truth" bir kavram olarak da görülebilir.

Sosyal sermayenin nasıl bir kavram olduğunu ve etkilerini analiz edebilmek için önce tarihsel süreç içerisindeki tanımlamaları anlaşılmalıdır.

Sosyal sermaye kavramını analiz eden öncü isimlerden biri Bourdieu'dur. Bourdieu Marksist bir bakış açısıyla eşitsizlik ve sosyal sınıf konularıyla ilgilenmiş, ekonomik sermayeyi anlamının diğer sermayeleri anlamadaki önemini vurgulamıştır. Zira ekonomik sermaye bir güç göstergesidir ve sosyal sermayeyi de bu bağlamda ele alır. Ona göre, bireylerin farklı miktarda sermayeye sahip olması bu sermaye yoluyla amaçlarına ulaşmada onlara farklılık sağlamaktadır. Bir başka deyişle öznel kaynaklara ulaşmada eşit koşullara sahip değildir (Field, 2006).

Bireyler kurdukları çeşitli ağlar yoluyla, yani bir gruba üyelikle, kolektif bir bütünün parçası haline gelir ve bu kolektivitinin imkânlarından faydalanırlar. Bunu üyelerine bir çeşit kredi hakkı tanıyan bir ağ olarak tanımlarken, buradaki ilişkiyi ise maddi ya da sembolik mübadeleler olarak tanımlamıştır. Bu mübadelelerin seviyesi ise eyleyici olan bireyin sahip olduğu diğer sermaye türleri olan ekonomik, kültürel ya da sembolik sermayeye bağlı olarak sosyal sermayesinin genişleyip daralması ile ilişkilidir (Bourdieu, 1986).

Bourdieu'da sosyal sermaye; tanışıklık ya da üyelik gibi yollarla oluşturulan ve genellikle bir bireye ya da aileye ait olan, yeri geldiğinde ekonomik sermayeye dönüşebilen potansiyel bir kaynaktır. Bu kaynak, elit sınıfın elinde bulunur ve mevcut üstün konumlarını korumak için bir araç olarak kullanılır (Field, 2006). Bourdieu sosyal sermayeyi alt sınıfın elde edemeyeceği bir kaynak olarak ele almıştır ve bireyler arasında kurulan ağlar yoluyla elde edilip geliştiğini vurgulamıştır. Bu, Bourdieu'nun habitus olarak kavramsallaştırdığı durumdur. Habitus kısaca, bir aktörün sosyalleştiği alanda zevk, eğitim ve becerilerine bağlı olarak konumlanmasıdır (Bourdieu, 1995). Habitus hem zihin hem de bedenle ilgilidir. Kişinin bulunduğu sosyal çevre içinde ya da eğitim yoluyla edindiği zevk ya da becerileri bir alışkanlığa dönüşerek, zihinden bedene geçmektedir. Bir diğer ifadeyle aktörlerin sosyal çevreleri içindeki algı ve düşünme şekilleri, hareket ve davranış kalıplarını belirlemektedir. Dolayısıyla kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeyi içeren sosyal yapı, aynı zamanda gündelik yaşamın da belirleyicisi olmaktadır. Bu, kişinin sahip olduğu habitusu oluşturarak aynı habitusa sahip insanların bir araya gelme eğilimi sergilemesine yol açmaktadır. Bireyler yakın çevrelerini benzer habitusa sahip kişilerden oluşturmaktadırlar. Bir anlamda bu durum, bir sınıfa ait olma duygusunu doğurmaktadır ve üst sınıfın kendi habitusunu alt sınıfa karşı korumak istemesiyle sonuçlanmaktadır (Edinsel, 2014).

Coleman sosyal sermayenin popülerlik kazanmasında etkili olan isimlerden biridir. *Social Capital in the Creation of Human Capital* isimli çalışmasında konuyla ilgili görüşlerine yer vererek kavramı beşerî sermayenin gelişimine katkısı çerçevesinde ele almıştır (Coleman, 1988). Ona göre, sosyal sermaye beşerî sermayenin artmasını sağlayan rasyonel bir araçtır. Bu bağlamda, sosyal sermaye insanların bir arada çalışmayı nasıl başarabildiklerini açıklamaktadır. Rekabet etmenin insan çıkarına daha uygun olduğu durumlarda bile, neden iş birliği yapmayı tercih ettiklerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca topluluk duygusunu geliştirerek daha

güvende yaşamaya olanak sağlamaktadır. Ona göre yaşlı insanların geceleri sokakta korkmadan yürüebilmesi ve çocukların dışarıya oyun oynamaya gönderilebilmesi topluluk bağları sonucu oluşan ve güvende hissetmemizi sağlayan kontroller sebebiyle gerçekleşmektedir. Ayrıca Coleman aileye büyük önem vermektedir. Özellikle etkili ebeveynlik konusunda ortaya attığı kapalılık (closure) kavramı ile ebeveynlerin çocuklarının arkadaşları ve onların ebeveynleri hakkındaki bilgisinin yarattığı bir sosyal sermaye biçiminden bahsetmektedir. Bu, özellikle göçmen grupları içinde görülmektedir ve ebeveynlerin birbirlerinden etkilenerken çocuklarının eğitimine daha fazla dahil olmalarına sebep olmaktadır. Bu durum, çocukların eğitimleri açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Coleman, 1988).

Coleman sosyal sermayenin bir kamu malı olarak düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü sosyal sermaye amaca dayalı bir seçim sonucunda değil, diğer uğraşlarla ilgilenirken ortaya çıkan bir sonuçtur. Yani bir amaç dahilinde elde edilen beşerî ya da fiziki sermayeden farklıdır. Bu da onu özel değil kamusal bir mal yapar diye düşünmektedir (Coleman, 1990). Aslında Coleman bu düşüncesiyle, alternatif bir kamu inşasıyla, sermayenin, henüz hâkim olmadığı alanları da kapsayabileceğinin sinyallerini vermiştir.

Putnam sosyal sermayenin günümüze dek uzanan yaygın kullanım ve artan ilgisinin baş aktörlerinden biridir. Liberal-demokratik toplum yapısının nasıl daha sağlıklı işleyebileceğiyle ilgilenmiştir. İtalya’da yapmış olduğu bir çalışmada, ülkenin kuzeyi ile güneyi arasındaki siyasi katılım ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarının farklı sosyal sermayeleri sebebiyle oluştuğunu belirtmiştir. Etkili bir hükümet ve ekonomi politikası için yurttaş katılım ağlarını içeren sosyal sermayenin önemini vurgulamıştır (Putnam, 1993). Ona göre, sosyal sermaye çoğunlukla demokrasinin başarısı ve siyasi katılımı bağlantılıdır. Bir başka çalışması olan *Bowling Alone*’da sosyal sermayenin Amerikan siyasi katılımındaki düşüşle ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Sosyal sermayenin artırılmasındaki en önemli etkenin siyasi katılım olduğunu savunmuştur (Putnam, 2000).

Putnam sosyal sermayeyi "*bireyler arasındaki bağlantılar, sosyal ağlar ve onlardan kaynaklanan karşılıklılık ve güvenilirlik ile normlar*" olarak tanımlamıştır. Ölçmenin yolunu ise topluluk içindeki güven ve karşılıklılık miktarı olarak belirtmiştir (Putnam, 1993). Bu bağlamda sosyal sermayeyi bağlayıcı (dışsallaştıran) ve köprü kuran (kapsayan) sosyal sermaye olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Bağlayıcı sosyal

sermaye aile üyeleri, yakın arkadaşlar, etnik ve dini gruplar gibi küçük ölçekli topluluklar arasındaki bağları ifade etmekte ve mevcut homojen yapıyı devam ettirme eğilimi sergilemektedir. Seçkin kimlikleri destekleyerek dayanışmayı sürdürme ve grup içindeki sadakati kuvvetlendirmede sosyolojik bir yapıştırıcı görevindedir. Köprü kuran sosyal sermaye ise dışa dönük bir yapıdadır. Çeşitli sosyal topluluklardan insanları içermeye eğilimindedir. Birbirini tanımayan fakat ortak amaçlar için bir arada bulunan farklı insanları kapsadığından daha genel bir güven ağını temsil etmektedir. Bu tip sermaye bilgi dağılımında fayda sağlar. Herhangi bir ağa mensup olmayan insanlar için elverişlidir. Bu açıdan bir WD-40 (çok amaçlı temizleyici madde) özelliği taşımaktadır (Putnam, 2000).

Tablo 1’de Putnam’ın sosyal sermaye bileşenleri gösterilmektedir.

Tablo 1: Putnam’da Sosyal Sermaye

| | Bağlayıcı Sosyal Sermaye | Köprü Kuran Sosyal Sermaye |
|--------------------------------|-----------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|
| İçerdiği Gruplara Göre | Homojen gruplar | Heterojen gruplar |
| Yapıya Göre | İçe dönük | Dışa dönük |
| Yararlarına Göre | Özgün kimlikleri destekleme ve grup içinde sadakati canlı tutma | Dışsal kaynaklarla bağlantı kurma ve bilgi paylaşımı |
| Sosyolojik Katkıya Göre | Yapıştırıcı | WD-40 |

Kaynak: (Putnam, 2000: 22).

Putnam sosyal sermayenin ve bununla ilişkili olarak devlete olan güvenin genişlemesinin kısa vadede göç ve artan etnik çeşitlilik tarafından engellendiğini iddia etmiştir. Ona göre, göç ve etnik çeşitlilik uzun vadede kültürel ve ekonomik gelişme sağlarken, kısa vadede sosyal dayanışma ve sosyal sermayeyi azaltma eğilimi sergilemektedir. Yoğun göç alan veya etnik çeşitliliğin yüksek olduğu toplumlarda vatandaşlar bağlayıcı ya da köprü kuran sosyal sermayeden yoksundurlar ve homojen topluluk üyelerine göre birbirlerine daha az güvenmektedirler (Putnam, 2007).

Putnam (2007) ABD’nin etnik çeşitliliği yüksek olan mahallelerinde güvenin düşme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Buna göre, bireyler kendileriyle aynı etnik gruba mensup olan kişilere bile güvenmeme eğilimi sergileyebilmektedir. Fedakârlık,

iş birliği ya da arkadaşlık gibi davranışlar azalmıştır. Topluluklarda oluşan homojenite eksikliği kişilerin en yakın ilişkilerinden bile uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra, uzun vadede başarılı bir göçmen toplumu yaratmanın anahtarı ise toplumsal dayanışma biçimleri ve daha kapsayıcı kimlikler oluşturmaktır. Politika yapıcılarının göçmenlerle ilgili sosyo-ekonomik durumu yakından takip etmeleri başarılı entegrasyon için önemlidir. Göçmenlere yönelik negatif tutum ve davranışlar bunu zorlaştırarak sosyal sermayenin düşmesine sebep olmaktadır.

Bourdieu, Coleman ve Putnam sosyal sermaye çalışmalarında öncü kabul edilen üç önemli düşünür olarak literatüre geçmişlerdir. Düşünürlerin sosyal sermayeye dair fikirleri Tablo 2’de karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Tablo 2: Sosyal Sermayede Öncü Düşünürler

| | Analiz Düzeyi | Amaç | Ölçek/ Kullanılan Göstergeler |
|-----------------|----------------------|---------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Bourdieu | Birey/ Sınıf | Ekonomik sermaye kazanımı | <ul style="list-style-type: none"> • Unvanlar • Arkadaşlıklar • Üyelikler • Vatandaşlık |
| Coleman | Aile/ Topluluk | Beşerî sermaye kazanımı | <ul style="list-style-type: none"> • Aile büyüklüğü • Ebeveynlerin evdeki tavırları • Çocuğun eğitiminde annenin beklentisi • Aile hareketliliği • Dini ilişkiler |
| Putnam | Topluluk/ Bölge | Ekonomik ve demokratik etkinlik | <ul style="list-style-type: none"> • Gönüllü kuruluşlara üyelik • Oy kullanımına katılım • Gazete okuma alışkanlığı |

Kaynak: <https://www.socialcapitalresearch.com/literature/contemporary-authors/>

Öncü teorisyenler dışında sosyal sermaye çalışmalarına katkı sağlayan farklı düşünürler bulunmaktadır. Bunlardan ilki birçok önemli fikir üreten Portes’dir. Portes (1995: 12) sosyal sermayenin ne olduğu ve nerede bulunduğuyla ilgilenir, sosyal sermayeyi bireylerin çeşitli sosyal yapılara üyelikleri yoluyla kıt kaynakları yönetme kapasitesi olarak tanımlar. Sosyal sermayenin özellikle öne çıkan dört negatif

sonucunu belirler. Bunlar; yabancıyı dışlama, bireysel özgürlüklere getirilen kısıtlamalar, grup üyeleri üzerinde baskıcı talepler ve ezilen bir grubu bir arada tutmak için kullanılan negatif normlardır (Portes, 1998: 15-17).

Sosyal sermaye üzerine çalışan diğer düşünürler Robison, Schmid ve Siles (2002) sosyal sermayeyi Adam Smith'in sempati ve onay ilkesine dayandırarak şöyle açıklamışlardır:

“Sosyal sermaye, bir kişinin veya grubun, bir değişim ilişkisinde beklenenin ötesinde, başka bir kişi veya grup için potansiyel bir fayda, avantaj ve tercihli muamele oluşturabilecek başka bir kişi veya gruba sempati duymasıdır. Bu tanım, ne olduğunu (sempati) yaptıklarından (potansiyel fayda) ayırır ve insan ilişkilerinde bulunan sermayenin dönüştürücü kapasitesine odaklanır... Sosyal sermaye, bir hizmet sağlayıcı ile alıcı arasındaki sosyal ilişkiyi içerir. Sempati sağlayıcı 1. Birey olabilir. 2. Sosyal gelenek temelinde bireysel olarak hareket eden ve başkalarının da aynı şeyi yaptığını bilmeyen yaş, cinsiyet, ırk veya mezunlar grubu gibi bir kategorideki tüm üyeler veya 3. Bir kuruluştaki insanların bilinçli etkileşimi ile açıkça oluşturulabilir. Her birinin örnekleri şunlardır: 1. Bir anne sempattır ve çocuğuna tercihli bir şekilde bakım verir; 2. Belirli bir okulun mezunları aynı okulun diğer tüm mezunlarına sempatik davranırlar ve onlara tercihli bir şekilde muamelede bulunurlar ve 3. Bazı insanlar aklıktan ölen çocuklara sempati duyarak, bir vakıf tarafından nitelikli başvuru sahipleri yararına yönetilen bir burs fonuna katkıda bulunur. Benzer şekilde, alıcı (sempatinin nesnesi) 1. Bir birey (örneğin bir çocuk); 2. Kategorik bir grubun tüm üyeleri veya bir kısmı (ör. Mezunlar); veya 3. bir kuruluşun karar verdiği alıcılar olabilir” (Robison, Schmid ve Siles, 2002: 6).

Dolayısıyla onlar sosyal sermayenin temellerini Adam Smith'in fikirleriyle ilişkilendirmişlerdir ve bir kişinin başka bir kişi, kişiler ya da kurumlarla girdiği etkileşim ve bunun sonucunda gelişerek başkalarına fayda sağlayan olayları sosyal sermaye olarak nitelendirmişlerdir.

Tüm bu görece olumlu ve iyi niyetli bakış açılarının karşısında kavrama eleştirel yaklaşan Ben Fine konumlanmaktadır. Fine (2002) sosyal sermayenin ne olduğundan çok, neden var olduğu ve ne için kullanıldığı problematiğiyle ilgilenerek eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Ona göre, kavram; sihirli bir değnek misali, neo-liberalizmin sorunlarını açıklamak amacıyla ortaya çıkan başarısız bir girişimden başka bir şey değildir. Sınıf, iktidar, çatışma, cinsiyet, bölüşüm gibi birçok meseleyi adeta görmezden gelip, sorunları katılım ya da güçlendirme gibi sıg kavramlarla açıklamaya çalışmak, tüm sosyal bilimlere sosyal sermaye prizmasına sokarak yeniden yorumlamaktır. Bir başka ifadeyle Fine'a göre, sosyal sermaye sanki ortada bir statüko yokmuş gibi kolektivite ile her şey çözülebirmiş gibi davranmaktadır.

Fine bu eleştirilerinde haklı gözükmektedir. Nitekim sosyal sermaye her ne kadar bir gelişmişlik göstergesi görevini üstlense de gerçek anlamıyla

geliştirilebilmesi zordur. Hatta bazı durumlarda imkânsızın alanında incelenebilir; yapısal problemlerle uğraşan ülkelerde sosyal sermaye düzeyinin yükseltilebilmesi zordur ve bu durum bir sorunsalı açığa çıkarır. Şöyle ki, bu gibi ülkelerde sosyal sermaye güvene dayalı ilişkilerin bağlamından koparılarak yalnızca “kimi tanıyorsun” sorusu etrafında şekillenmeye başlamıştır. Dolayısıyla sosyal sermaye tanımından ölçümüne kadar tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Nihayetinde politiktir ve olumsuz sonuçlar yaratmaya müsaittir.

Sonuç olarak, sosyal sermaye ekonomik ve beşerî sermaye ile ilişki içinde ancak bazı yönleriyle onlardan farklı yapılara sahiptir. Tablo 3’te söz konusu üç sermaye türü ifade biçimlerine göre gösterilmiştir.

Tablo 3: Ekonomik, Beşerî ve Sosyal Sermaye

| Ekonomik Sermaye | Beşerî Sermaye | Sosyal Sermaye |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Neye Sahipsin | Ne Biliyorsun | Kimi Tanıyorsun |
| <ul style="list-style-type: none"> • Gelir • Maddi Varlıklar (Fabrika, makine, patentler vb.) | <ul style="list-style-type: none"> • Tecrübe • Eğitim • Yetenek • Bilgi Fikir | <ul style="list-style-type: none"> • İlişkiler • Bağlantılar • Arkadaşlıklar |

Kaynak: (Luthans vd. 2004: 46).

1.1.3. Sosyal Sermaye Kavramının Unsurları

Sosyal sermayeye dair tanımlar, kavramın tam olarak anlaşılmasında bir fikir birliği olmadığını göstermektedir. Fakat işaret edilenler, tüm negatif ve pozitif değerlendirmeler ele alındığında, Polanyi’nin (2003) de vurguladığı üzere sosyal ilişkilerin önemini ortaya koymaktadır. Sosyal sermaye esas itibariyle sosyal ilişkilerden oluşmaktadır. Bu bir tür ayrıcalık mekanizmasından (Bourdieu, 1986), öncü göçmenlerin diğer göçmenlere sağladığı yardımlara kadar genişleyen bir ilişkiler dünyasıdır. Bu ilişkilerin kurulmasıyla oluşan sosyal sermaye, toplumsallığın bazı temel dinamikleri aracılığıyla gözlenmektedir. Bir diğer ifadeyle sosyal sermayenin bileşenleri; normlar, güven ve ağlardan oluşmaktadır (OECD, 2001).

1.1.3.1. Normlar

Sosyal sermayenin temel unsurlarından biri olarak kabul edilen normlar bir toplumda bireyin davranış biçimlerini belirleyen, nasıl davranması gerektiğine dair yaygın inanış ve beklentilerdir (Doruk, 2009). Bu beklentiler çeşitli kurallar dizisi oluşturarak bireyin bunlara uyum ya da sapkınlık göstermesiyle sonuçlanmaktadır. İnsanların tavırlarını belirleyen ve yönlendiren bu kural ve ilkeler otoriteyi de belirleyerek büyük bir yaptırım gücü sergilemektedir. Toplum dinamiklerini anlamak açısından oldukça önemli olan normlar bu anlamıyla sosyalliğe dâhildir. Ancak bu sosyallik, toplum içindeki bir aktör değil, bir sistemdir. Sosyallik ve toplumsallığın bir sonucu olarak, mülkiyeti de sosyal bir sisteme aittir. Normlar bu sistemler içerisinde doğru ve yanlış davranışların belirli olduğu ceza-ödül mekanizmasına dayalı yaptırımlarla uygulanmaktadır. Bireyler sosyal bir grubun üyesi olarak kalmak ve dışlanmamak için normlara uymak gerekliliğindedir. Buradaki önemli nokta bu kuralların kim tarafından belirlendiğidir. Dolayısıyla normlar, gücün ve sınıfsal farklılıkların etkisi altındadır (Giddens, 2000).

Normların sosyal sermaye oluşumunu nasıl etkilediğine dair açıklamalar çoğunlukla karşılıklılık ve güven duygusu ile açıklanmaktadır. Normlar, bir ağ ya da topluluktaki üyelerin davranışlarını belirleyerek gelecekte nasıl davranmaları gerektiğine karar vermelerini sağlar. Burada oluşan formel ya da enformel kurallar aracılığıyla güven ve karşılıklılık duygusunun da paylaşımı sağlanır. Bir diğer ifadeyle bireyler normlara uyarak ve kaynaklarını paylaşarak karşılıklılık ve güven unsurlarını kullanmış olurlar (Tüysüz, 2011).

Önermedeki temel mantık, insanın rasyonel hareket eden bir birey olarak gelecekte kendisine yarar sağlayacak yatırımı yapması fikridir. Bu fikir çerçevesinde bireyler gelecekteki fayda beklentisiyle normlara uyar ve diğer insanlarla kaynaklarını paylaşır (Erdoğan, 2013). Bir toplumun üyeleri arasında normlara uyulması, bir borcun zamanında ödenip ödenmeyeceği, trafikte kaza yapma olasılığı ya da çocukların sokakta tek başlarına oynamaya gönderildiğinde başlarına bir şey gelip gelmeyeceği endişesini azaltır. Böylelikle normları içselleştirmiş olan kişi topluluk kurallarını gözeterek güvenli bir toplum oluşmasına yardımcı olur (Portes, 1998).

Normlar toplumun bir arada yaşayabilmesini sağlayan bir unsur olduğu kadar aktörlere zarar veren fikirleri de içinde barındırabilir. Bu bağlamda, normlara dair ontolojik bir tartışmadan uzak durmaya çalışılarak, sonuçların ortaya koyulması önemlidir. Homo economicus bakış açısı sosyal ve ekonomik fenomenlerin, iyi işleyen mekanik bir sistemde maksimum fayda elde etmek üzerine kuruluymuş gibi anlaşılmasına sebep olurken, insan, doğası gereği pür rasyonel değildir. Dolayısıyla normların varlığını yok sayarak, normlardan maksimum kazancı elde etmeye çalışarak ya da normların, bir grubun bir arada yaşayabilmesini- elbette maksimum kazancı elde edecekleri şekilde sağlayan bir tür sözleşme olduğunu düşünmenin pratik bir karşılığını bulmak pek mümkün değildir.

Kendisi de sadık bir rasyonel bireyci olan Coleman (1990: 242) bile *The Foundations of Social Theory*'de normların düşünürler arasında çoğunlukla iki görüş şeklinde ele alındığından bahsetmiştir. Bunlardan ilki, normları bir aksiyom olarak kabul ederken diğer görüş bu fikrin kabul edilemez bir *deus ex machina* (davranışları açıklamak için getirilen fakat kendisi de açıklanamayan bir nevi doğaüstü bir çözümü ifade eden kavram) olduğunu savunmaktadır. Coleman iki görüşe de eleştirel yaklaşmıştır ve sosyal olarak tanımlanmış bir davranış sergilenirken, davranışın kontrolü birey dışındaki aktörler tarafından gerçekleştiriliyorsa, bu davranışla ilgili bir normun varlığından söz edilebileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla normun dayatmacı yapısını kabul etmiştir. O halde söylenebilir ki, normlar bireyin iradesinde gerçekleşmez ve toplumun bir düzen içinde yaşamasını sağlayabileceği gibi eşitsizliğin yeniden kendini üretmesi için de ortam oluşturur.

Nitekim normların, üretildiği grubun geleneklerine bağlı olması, eşitsizlik esasıyla süregelen hegemonik güçler dünyasında negatif sonuçlar doğurmaya müsaittir. Örneğin bir kadının dini gerekliliklerden ötürü, şiddet gördüğü halde kocasından boşanamaması, cinsiyetçi kabuller nedeniyle tecavüzün bazı gruplarca kabul edilebilir olması ya da vicdani delil sistemi sebebiyle yasalar karşısında cezasız kalabilmesi (Canikoğlu, 2015: 239), eşcinselliğin tabu olarak görüldüğü topluluklarda bir aile üyesinin eşcinsel olduğu için reddedilmesi ya da öldürülmesi, göçmenlere gittikleri ülkenin değer ve normlarını benimsetmek amacıyla uygulanan asimilasyon politikaları ya da yerel halk tarafından uygulanan dışlayıcı eylemler, normların toplumun yararına değil normu belirleyen dolayısıyla güçlü olanın otoritesine göre şekillendiğine birer örnek oluşturmaktadır (Ağtaş, 2012).

Normlar toplumsal olanın bir getirisi olarak sosyal sermayenin oluşmasında en temel unsurlardan biridir ve güçlü etkilere sahiptir. Huzur ya da korku içinde yaşanan bir hayatta sonuç bulan bu etkiler sebebiyle de göz ardı edilemeyecek bir önem taşımaktadır. Küçük bir topluluktan, mahalle, bölge ya da ülkelere kadar çeşitlendirebilen normlar, sosyal sermayenin diğer iki unsuru olan, güven ve ağlarla iç içedir.

1.1.3.2. Güven

Maslow (1943) beş basamaklı ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde güvenlik ihtiyacının en temel ikinci kategori olduğunu belirtmiştir. Birinci kategori fizyolojik ihtiyaçlardır. Bunlar beslenme, barınma, yemek, su, seks, uyuma ve boşaltımdır. Bu ihtiyaçlarımızı karşıladıktan sonra en önemli ikincil ihtiyaçlarımız beden, iş, kaynak, ahlak, aile, sağlık ve mülkiyet ilişkilerinden doğan ve sosyal ağlarımızı oluşturan güven temelli ihtiyaçlardır.

İnsan sosyal bir varlık olarak sahip olduğu ya da kuracağı ilişkilerde sürdürülebilirliğe ihtiyaç duymaktadır. Bu sürdürülebilirlik sayesinde daha iyi bir hayata sahip olma ve kendini gerçekleştirebilme arzusu için çabalamaktadır. Sosyal ilişkiler yoluyla temas edeceği bireyler, topluluklar ya da kurumlarla bir arada yaşayabilmek ve arzularını yerine getirebilmek için de güvene ihtiyacı vardır. Güvenlik ihtiyacının karşılanması, toplumsal ve kişiler arası ilişkilerde korku ve kaygının azalması anlamına gelir. Dolayısıyla insan, temel fiziksel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, ancak güvenlik ihtiyacını da karşılayabilirse sosyal bir varlık olarak topluluk içinde yaşamını sürdürebilir (Maslow, 1943).

Güven yaşam içerisindeki sosyal ve ahlaki yapının gerek duyduğu ve beklediği öğretiler yoluyla toplumsal ve ekonomik ilişkilerin düzene koyularak iyi işlenmesini sağlamaktadır (Barber, 1983: 165). Öyleyse güvenin, içerisinde birden fazla kişinin bulunduğu herhangi bir ilişki, bir diğer ifadeyle bir arada yaşam için en gerekli unsur olduğu söylenebilir.

Güvenin iyi ya da kötü gibi normatif bir şekilde tanımlanması yerine ontolojik etkilerine bakmak daha doğru bir yaklaşım olabilir. Bu bağlamda bir

değerlendirilmeye gidildiğinde, güvenin bireysel düzlemde topluma uzanan bir oluşum ve etki düzeyinin olduğu görülmektedir. Bu yüzden de normlarla karşılıklı bir etkileşim içindedir. Her grup farklı norm ve davranış biçimlerine sahip olduğundan, oluşan güvenin belirleyicileri de farklılaşmaktadır. Tüm bunlar, literatürde genelleştirilmiş ve özelleştirilmiş güven olarak iki kategoride incelenmektedir.

Genelleştirilmiş güven, aile üyeleri ya da yakın çevre dışındakilere karşı duyulan güveni ifade etmektedir. Sosyal dayanışma duygusudur ve kişinin kendisi dışındakileri de ortak bir ahlaki bütünlük içinde görmesini sağlamaktadır (Uslaner, 2007). Ekonomik kalkınma, eğitim, istihdam, çeşitli grupların bir araya gelmesi ya da farklı kökenlerden bireylerle sosyal temasın artması genel güven düzeyini artırır (Stolle, 1998). Dolayısıyla genelleştirilmiş güven içerisinde yabancılara duyulan güven de vardır.

Genel güven düzeyi, dernek üyelikleri ile de açıklanabilir. Paxton (2007), 31 ülke üzerine yaptığı güven araştırmasında, izole derneklerle bağlı dernekleri karşılaştırarak, bireysel düzlemde bağlı derneklere olan üyeliğin; ulusal düzeyde ise daha fazla bağlı dernek sayısına sahip olmanın genel güven düzeyini artırdığını keşfetmiştir. Burada izole derneklerle belirtmek istediği, ortak norm ya da duyguların eksikliğinin göstergesi olarak birbirinden bağımsız, hiçbir bağlantısı olmayan derneklerdir.

Genel güven düzeyinin yüksek olması bütün insanlara güven duyulduğu anlamına geldiği için, toplumdaki iş birliğinin artmasına ve ekonomik gelişmenin olumlu etkilenmesine sebep olmaktadır (Rothstein ve Stolle, 2002).

Özelleştirilmiş güven ise grup içi güvendir. Kişinin aile üyeleri, arkadaşları ya da ortak bir grubu paylaştığı kişilere güven duyması anlamına gelmektedir. Deneyimler ve tekrarlanan etkileşimler yoluyla ortaya çıkarak grup sınırları içinde kalır (Stolle, 1998: 503). Genelleştirilmiş güvenin aksine bu güven türünde gruba sonradan dahil olmak zordur ve güven çok zaman alır ya da gerçekleşmez.

Özelleştirilmiş güvenin bir yansımasını özellikle göçmen grupları içinde gözlemlemek mümkündür. Çoğu göçmen grubu dışlanma ve ekonomiye dâhil olamama gibi çeşitli faktörler yüzünden sıkıca örülmüş topluluklar oluşturmaktadır. Öyle ki, akrabalık bağları ya da ortak etnik köken bu gruplarda neredeyse en önemli unsurdur ve aralarındaki güven düzeyi yüksektir. Ortak duygu ve normlar etrafında

şekillenen böylesi gruplara sonradan dâhil olmak zordur ve güvenin sağlanması zaman almaktadır. Çoğunlukla kendilerinden önce göç eden öncü göçmenlerle bazen de hedef ülkedeki göçmen destek gruplarıyla etkileşime geçerler (Demir ve Yazgan, 2019). Bu etkileşimlerin yoğunluğu ve çeşitliliği özelleştirilmiş güven düzeyini etkileme de belirleyici bir rol üstlenebilir.

Başkalarıyla etkileşimin eksik olduğu ya da politik ve ekonomik sebeplerle eksik bırakıldığı durumlarda bireyler öngörülebilir olarak görmedikleri diğer kişilere karşı güvenmeme eğilimindedirler ve parçası oldukları gruba göre hareket ederler (Zucker, 1986). Bu da “biz” ve “onlar” ayrımını doğurmaktadır.

Grup içindeki “biz” ve grubun dışında kalan “onlar” ifadeleri tanım şekillerine göre bireylerin tanımadıkları ya da bir arada yaşamadıkları insanlara karşı tutumlarını belirlemektedir. “Biz” ait olunan grubun üyelerini barındırırken, “onlar” grubun dışında kalan herkestir. “Biz”le birlikteyken güven hissi güçlüdür, üyeler arasında anlama ve anlaşılma duygusu vardır. “Onlar” ise tam olarak ne olduğu bilinmediği ve yeterli bilgiye sahip olunmadığı için uzak durulmak istenen, tekinsiz ve güvensiz gruptur. Dolayısıyla ortak bağların, alışkanlıkların ya da davranış kalıplarının olmadığı gruplar, temasa izin vermeyen keskin sınırların olması halinde, ötekileştirilmeye elverişlidir. Bu durum, kötü niyetli bir şekilde önyargıya dönüşerek “onların”, abartılan kusurlara ve zarar verici eylemlere sahip olarak görülmesiyle sonuçlanabilir (Bauman, 2015: 51). Bu önerme, yabancıya duyulan düşmanlık anlamına gelen zenofobide somutlaşmaktadır.

Elias ve Scotson (1994)’ın yerleşikler ve hariciler teorisine göre bir topluma sonradan dâhil olan, dışarıdan gelen grup yerel halkın gözünde yabancı ve bir tür işgalci olarak görülür. Sonradan gelen yabancıya yer açmak ve bir arada yaşamak zorunda kalan yerleşikler, hâkim oldukları düzenin değişeceği gerilimiyle her türlü farklılığı abartarak yabancıyı dışlamakta ve bir tür direnme sergilemektedirler. Önyargısı yüksek gruplarda yabancıyla olan farklılık ne kadar artarsa yabancıya karşı gerilim de o kadar artar.

Ortak kimlik algısıyla şekillendirilen biz ve onlar arasındaki bu ayrım, göç hareketlerinin yaygınlaştığı günümüz dünyasında güçlü bir siyasi söylem halini almıştır. Sınırların korunması, vatandaşların güvenliğinin sağlanması gibi konular, tüm dünyada siyasilerin hedef göstermesiyle birlikte yabancı düşmanlığını artıran

önemli unsurlardandır. Bunlar genelleştirilmiş güven düzeyini düşürerek özelleştirilmiş güveni besleyen faktörlerdir.

Sonuç olarak, güven normlara dayalı bir şekilde ortaya çıkarak toplumu birbirine bağlayan ağların oluşmasını sağlamaktadır. Ağlar, insanların içinde buldukları ve etkileşimlerini kolaylaştıran, normlara göre hareket ederek birbirlerine güvenmesiyle oluşmaktadır. Dolayısıyla iyi işleyen normlar güven düzeyini artırarak ağların oluşmasına olanak sağlar (Field, 2006).

1.1.3.3. Ağlar

Sosyal sermaye esas itibariyle normlar ve güvenin etkileşiminden doğan ağlar aracılığıyla oluşmaktadır. Dolayısıyla ağlar, birey ve gruplar arasındaki ilişki yoluyla kurulan bağlantılardır. Bu özelliğiyle literatürde çoğu araştırmacı tarafından sosyal sermayenin en önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilirler.

Ağlar bireyin ilişkilerini koruması, geliştirmesi ve yeniden üretebilmesi için gereklidir. Doğuştan içinde bulunulan grupla bağlantılı din, cemaat ve aile yapısının oluşturduğu ve sonradan dâhil olunan hobiler, sivil toplum kuruluşları ya da farklı cemaat gruplarından meydana gelmektedirler. Geniş bir alanı kaplarlar; toplumlar ağlarla örülmüş haldedir. Çekirdek aile yapısından, tüm dünyada üyeleri bulunan bir sivil toplum kuruluşu ya da mafya örgütüne kadar örneklendirilebilir (Dasgupta, 2005).

Ağlar etkileşimlerden oluştuğu için sosyallik bir ağa katılmanın başlıca gereksinimidir. Sosyallik, bağlı olunan normlara göre şekillendiği için ise bir ağa mensup olmak, geleneksel bir dayanışma ile modern bir özgürlük anlayışıyla da ilgilidir. Bireyin doğuştan içinde bulunduğu ağlar dışında kalan, kendi isteği doğrultusunda katılmak istediği ağlar, toplumdaki normlara göre oluşturulmaktadır. Paylaşılan değerler bir ağa katılmadaki önemli etmenlerden biridir. İş, evlilik, arkadaşlık, siyasi ya da dini inanca göre kurulan ilişkiler, kişinin sosyal sermayesi olarak görülen ağları oluşturmaktadır. Bu gruplar içinde yapılan eylemler güvene dayalı bir şekilde kurulurlar ve bireye maddi gelir, dayanışma duygusu, sevgi ya da ahlaki katkı sağladığından bir çıktı, bir kazanç olarak görülürler (Putnam, 1993).

Dolayısıyla ağlar ne kadar etkinse toplumda oluşturacağı maliyetler de o kadar azalır ve ekonomik, toplumsal refahın artmasına katkı sağlar (Narayan, 1997).

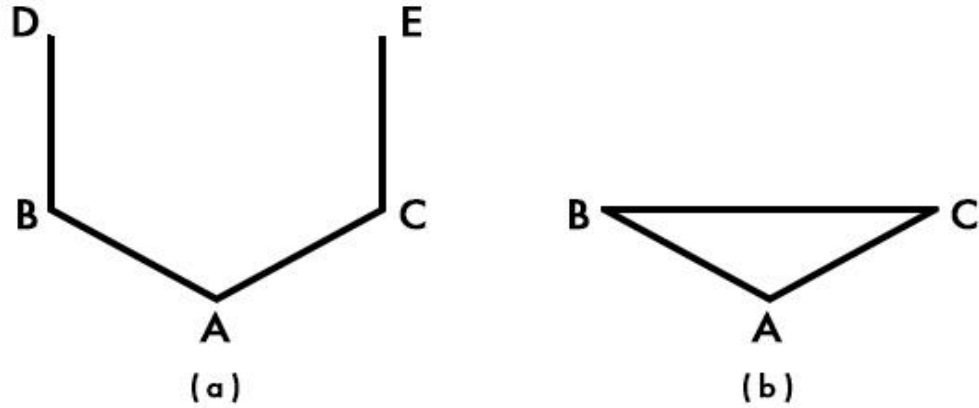
Ağların aynı zamanda kaynaklara ulaşmanın ya da elde etmenin zor olduğu göçmen grupları gibi dezavantajlı gruplar içerisinde önemli bir sosyal sermaye yaratma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Zhou ve Kim (2006) Güneydoğu Asyalı, aileler için çeşitli pratiklerle oluşturulan ağların sosyal sermaye kaynağı olarak kullanılabilirliğini göstermişlerdir. Böylesi gruplarda ağlar, hayatta kalma ya da yaşama tutunma stratejilerine bir aracı görevi üstlenerek oldukça önem taşımaktadır.

Bir ağın yoğunluğu ve büyüklüğü, uyulması gereken kurallar konusunda belirleyicidir. Ağ yapısı genişledikçe daha genel ve baskın bir tablo çizilmesine sebep olur. Böylesi bir ağa dahil olan bireyler, kişisel ahlaki duygulardan çok dâhil oldukları ağın genelleştirilmiş kurallarına uymak durumundadırlar. Sıkı bir şekilde örülmüş olan bu ağlar, üyeleriyle de daha özel ve derin ilişkiler kurarak topluluk yapısını ön plana çıkarırlar. Tüm üyelerin birbiriyle iletişim kurabilme imkânı vardır ve bu temaslar sayesinde topluluk, üyelerini özellikle girişimcilik gibi konularda destekleme eğilimi sergileyerek bireysel inisiyatiflere katkı kurallar getirir (Portes, 1995).

Coleman (1986) dikkat çeken ağ teorisinde, ağları kapalı ve kapalı olmayan olmak üzere iki gruba ayırarak incelemiştir. Kapalılık (closure) durumunu sosyal ilişkilerin etkili normlar dolayısıyla ortaya çıkan bir özelliği olarak ele almıştır. Bir diğer ifadeyle normların negatif ya da pozitif dışsallıklarının oluşabilmesi için bir ağın kapalı olması gerekmektedir.

Şekil 1’de gösterildiği üzere kapalı bir ağda tüm aktörler birbiriyle iletişim halindedir. Aktörler ortak bir yaptırım amacıyla birleşebilir ya da birine yaptırım uygulayan diğerlerini ödüllendirebilirler. Kapalı olmayan bir ağda ise A aktörü, B ve C ile bir ilişki kurarken, B ve C ya da D ve E arasında bir ilişki yoktur. Bu yüzden de B ve C, A’ya karşı güçlerini birleştiremezler ve A’nın eylemleri azalmaya uğramadan devam edebilir.

Şekil 1: Kapalılığın Olmadığı (a) ve Olduğu (b) Ağ



Kaynak: (Coleman, 1988).

Ağ sisteminin kapalı olması güvenilir bir toplumsal yapıya da olanak sağlamaktadır. Böylece artan beklenti ve yükümlülükler, oluşacak ortaklıklar içinde daha uygulanabilir olur. Kapalılığın olmadığı ağ yapısında ise kısıtlı ilişkiler olduğundan, güvenilirliği sağlayacak ortaklık ilişkileri kolay kolay ortaya çıkmaz.

Kapalı ağ yapısının dikkat çekici örnekleri göçmen grupları arasında kolaylıkla gözlenebilmektedir. Hatta durumun marjinal örneklerinden birini Amerika'daki Çin mahallesinde görmek mümkündür. Bireysel başarıdan ziyade aile ve topluluk refahını önemsemeleriyle bilinen Çinlilerin yerleşkesi olan Chinatown'da işgücü piyasası etnik bir alt ekonomi yapısında ilerlemektedir. Etnik alt ekonomi tanımıyla belirtilmek istenen belirli şirketler ya da bazı ailelerin tüm topluluk üzerinde denetim ve söz sahibi olduğudur. Topluluğa sonradan dâhil olan ve işgücüne katılmak isteyen bir göçmen ya da topluluğun bir üyesi olan, fakat bir tür girişimde bulunmak isteyen biri, bu önde gelen aile ya da şirketlerin filtresine takılır ve durumu topluluğun etkin sınırları içerisinde belirlenir (Zhou, 1992). Bu durum güçlü ve bağlı yapısından dolayı ortaklıklar için güvenilir bir ortam sağlayabilir ya da aksine klanlaşma oluşmasına sebep olarak yeni girişimleri engelleyebilir. Öyle ki evrensel normlardan ziyade topluluk içi normların baskın olduğu bu gruplarda rasyonellik ilkesi neredeyse tamamen dışlanmış ve etnisite temelli bir ekonomik yapı kurulmuştur.

Chinatown'da olduğu gibi katı bir şekilde olmasa dahi, her etnik grup içinde, özellikle yeni gelen göçmenler için, ağlar önemlidir. Göçmen ilk başta kendisinden

önce giden bir tanıdık ya da aynı etnik kökenden birini bularak kendini topluma entegre etmeye çalışmaktadır. Bu da göçmenin, kendisinden önce gidenlerin kurduğu işe ortak olma, icra ettikleri mesleği yapma ya da önerecekleri bir başka alternatif dâhil olmasıyla sonuçlanabilmektedir (Bankston, 2014). Eğitim, yaş, cinsiyet ya da gelinen ülkenin kültürünü benimsemek gibi çeşitli değişkenlere göre de etnik gruba bağlılığı artıp azalabilir (Faist, 2000). Bu sonuca ilişkin bir diğer çalışma Kenneth ve Portes (1980) tarafından yapılmıştır. Yazarlar, ABD’de kendi işine sahip olan göçmenler üzerine yaptıkları bir çalışmada sosyal sermayenin göç alan ülkeye naklinde bir iletim bandı gibi işlev görebildiğini göstermiştir. Buna göre, karşılıklılık ve dayanışmayı içinde barındıran sosyal sermaye ne kadar yüksekse göçmenlerin Amerikan ekonomisine girebilme başarıları da o derece yüksek olmaktadır.

Kapalı ağ yapısı, farklı etnik kökenden grupların bir arada yaşadığı toplumlarda sıkça gözlenen, etnik şiddeti önleme aracı olarak da önemlidir. Varshney (2002), Hindistan’daki, Hindu ve Müslümanlar arasındaki etnik şiddeti inceler ve ırklar arası ağları barış ajanları olarak tanımlayarak, ağların gücünü ortaya koyar. Bu doğrultuda sendika, siyasi parti, dernek ya da çeşitli iş örgütlerinin oluşturduğu ağların ve sivil katılımın etnik şiddeti azaltmada özellikle etkili olduğu ve bu ağları güçlendirmenin gerekliliğini vurgulanmaktadır.

Ağların sosyal sermaye yaratmadaki en önemli araçlardan biri olduğu söylenebilir. Kaynağa ulaşabilme ve onu sosyal sermayeye dönüştürebilme kapasitesi pozitif ya da negatif çıktılara sebep olabilmektedir. Dolayısıyla imkân yarattığı kadar kişi ya da kurum kayırma gibi durumlara da sebep olabileceği unutulmamalıdır.

Sonuç olarak ağ, norm ve güven sosyal sermayenin üç ana unsurunu oluşturmaktadır. Tablo 4 sosyal sermayenin boyutları ve özellikleri, aralarındaki ilişkiye göre tasarlanmıştır. Burada güven ve karşılıklılık, ağların temel bileşenlerini oluştururken, aynı zamanda ölçülebilir nitelik taşımaktadırlar (Stone, 2001).

Tablo 4: Sosyal Sermayenin Boyutları ve Özellikleri

| Sosyal İlişkilerin Yapısı: Ağlar | Sosyal İlişkilerin Niteliği: Normlar |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Tip</p> <ul style="list-style-type: none">Formel \leftrightarrow Enformel <p>Boyut/ Kapasite</p> <ul style="list-style-type: none">Sınırlı büyüklükte <p>Mekân</p> <ul style="list-style-type: none">Hanehalkı \leftrightarrow Küresel <p>Yapı</p> <ul style="list-style-type: none">Açık \leftrightarrow KapalıYoğun \leftrightarrow SeyrekHomojen \leftrightarrow Heterojen <p>İlişki</p> <ul style="list-style-type: none">Yatay \leftrightarrow Dikey | <p>Güven</p> <ul style="list-style-type: none">Sosyal güven<ul style="list-style-type: none">- Özel güven- Genel güvenKurumlara duyulan güven <p>Karşılıklılık</p> <ul style="list-style-type: none">Aynı ya da yerineDoğru ya da dolaylıHemen ya da gecikmiş |

Kaynak: http://www.cedarscenter.org/resources/Measuring_Social_Capital.pdf

1.1.4. Sosyal Sermayeyi Etkileyen Faktörler

Sosyal sermayenin oluşumu ve düzenlenmesi çeşitli faktörler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu faktörlerin niteliğine bağlı olarak da sosyal sermayenin seviyesinde artış ya da azalıştan söz etmek, sosyal sermayenin temel unsurlarının toplumdaki etkilerini analiz edebilmek mümkün olur. Bu bağlamda literatürde sıkça vurgulanan aile, eğitim ve sivil toplum yapısının sosyal sermaye ile ilişkisi önemlidir.

1.1.4.1. Aile ve Sosyal Sermaye

Aile kişinin hayata başladığı ve sosyalleşmeyi ilk öğrendiği, toplumun en küçük kurumdur. Hem sosyal hem de biyolojik anlamda bir yeniden üretim aile yapısı içinde işlerlik göstermektedir. Aynı zamanda kişinin birey olmayı öğrendiği, tüm

yaşamında etkisini sürdürecektir davranış ilişkilerini yaşadığı ve geliştirdiği kurumdur. Kişinin yetişkinliğe kadar olan sürecinde ve çoğunlukla bu süreçten sonra da davranış kalıplarını, değerlerini ve duygularını aile yapısı şekillendirmektedir. Özellikle okul öncesi dönemde aile içi ilişkilerin çocuğa yansıma biçimi ve aile bireylerinin çocuk ile olan ilişkisi önemlidir. Bu dönemde çocuğun gelişimi ailenin yaşam tarzının etkisi altında şekillenir (Yörüköglü, 1998).

Çocuğun bedensel ve ruhsal olarak nasıl gelişeceği, ailenin öncelikle sosyoekonomik ve bağlantılı olarak da kültürel durumuyla yakından ilişkilidir. Ailenin çocuğa sağladığı imkânlar, iletişim ve davranış tutumları, çocuğun sağlık, beslenme ve eğitim ihtiyaçlarını nasıl ve ne ölçüde karşıladığı gibi pek çok konu onun ilerleyen yıllarda dâhil olacağı toplumsal yapıya nasıl entegre olacağını belirlemektedir (Sevinç, 2003). Bireyin nitelikleri ve sahip olduğu ağlar, imkanlarıyla bağlantılı olduğundan uyuşturucu satıcısı, şirket sahibi ya da işçi bir ailede büyümek sosyal sermayesini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir (Leonard, 2004).

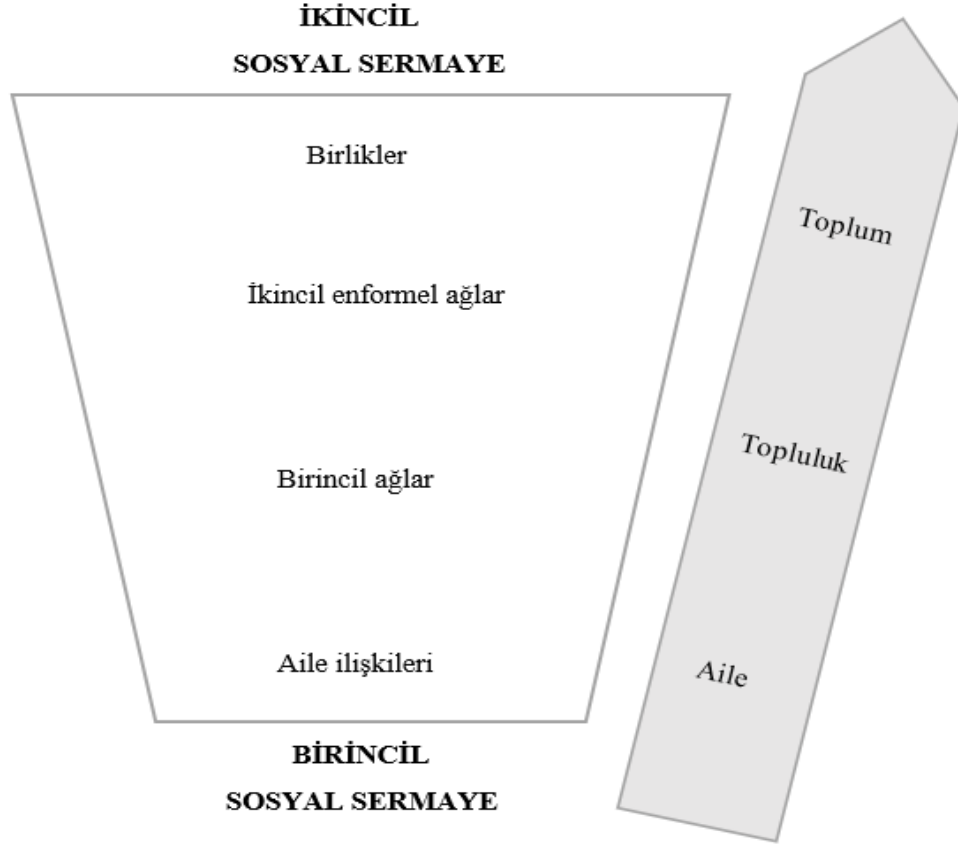
Aile, tarihsel süreçte değişen yapısı sebebiyle çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Bu bakımdan aile kavramı modernleşmeyle birlikte çözülen geleneksel aile yapısından, çok katmanlı akrabalık ilişkilerine kadar incelenebilir. Ancak işlevsel olarak ele alındığında, içinde bulunduğu toplumun norm ve davranış kalıplarını sergileyerek, çocuğu ve dolayısıyla topluma dâhil olacak bir bireyi şekillendiren sosyal bir yapı olduğu söylenebilir. Bu bakımdan toplumdaki ortalama bir aile yapısı, içinde bulunduğu toplumu yansıtan ve sosyal sermaye geliştirilmesine pozitif ya da negatif katkı sağlayan bir birimdir.

Bir başka ifadeyle, şekilde de gösterildiği üzere, aile sosyal sermayenin ilk olarak üretildiği yerdir. Burada çocuğun yetiştirilme şekliyle bağlantılı olarak sosyal sermaye ediminin önemli unsurlarından güven duygusunu geliştirmesi sağlanmaktadır. Güven duygusunu alan çocuk, aynı zamanda başkalarına karşı olan tavırlarının nasıl olması gerektiğini, içinde bulunduğu topluluk ve yabancılarla olan ilişkisinin niteliğini de aile yaşamında geliştirir. Böylece toplumun bir üyesi haline gelme sürecinde aile en temel ve etkili basamağı oluşturur (Stolle, 2003).

Şekil 2’de birincil ve ikincil sosyal sermaye gösterilmektedir. Birincil sosyal sermaye aileden başlayarak, toplum ve topluluğa doğru mikro, mezzo ve makro

düzeye ilerlemektedir. Mikrodan makroya geçerken sırasıyla aile ilişkileri, birincil ağlar, ikincil enformel ağlar, dernekler ve kurumlar olarak ele alınmaktadır.

Şekil 2: Birincil ve İkincil Sosyal Sermaye



Kaynak: Rossi, 2007

Ailenin sosyal sermaye üzerindeki güçlü etkisi açıkça ortadadır, fakat bunun ne tür bir ilişki olduğu sosyal sermaye teorisyenleri içinde tartışmalı bir konudur. Genel olarak, sosyal sermayenin üretildiği ya da yıkıldığı birincil kaynak olarak görülse de konunun merkezinde mi yoksa görece uzak bir konumda mı olduğu farklılık göstermektedir.

Öncü isimlerden Bourdieu, aileyi sınıf temelli ve eşitsizliklere dayalı bir perspektiften ele alırken, Coleman uzlaşma ve kontrol çerçevesinde sosyal sermayenin kökenine yerleştirmiştir, Putnam ise aileye önem verse de sosyal sermayeyi bireyden

ve aileden öte ulusal düzeyde bir öge olarak düşünmüştür (Edwards, Franklin ve Holland, 2003).

Bourdieu aileyi öncelikle sosyal sermaye ve eşitsizliklerin üretilmesi ve yeniden üretilmesi konusunda birincil konuma yerleştirmiştir (Bourdieu, 1993). Sosyal sermayeyi ekonomik sermayeden bağımsız olarak ele almadığı göz önünde bulundurulduğunda, sosyal sermayenin üretim yeri olarak, grup üyeliğine dayalı, maddi, sembolik ve kültürel sermaye değişimlerinin yaşandığı aileyi merkeze oturtması mantıklıdır. Dolayısıyla Bourdieu için ailenin sınıfsal yapısı sosyal sermayenin üretimi ve geliştirilmesi konusunda en önemli belirleyicidir.

Coleman sosyal sermayeyi aile içinde, ebeveyn ve çocuk arasındaki gizli bir kaynak olarak görmüştür. Çocuk ve aile arasındaki ilişkiyi aile içindeki sosyal sermaye olarak tanımlamış ve bunu ebeveynlerin sahip olduğu beşerî sermayeyle birlikte değerlendirmiştir. Ailenin sahip olduğu beşerî sermayenin çocuğun eğitsel başarısını artıracak ve kaynak erişimini kolaylaştıracağını belirtmiştir. Buradaki kritik nokta ailenin çocukla geçirdiği zamandır. Çocukla geçirilen zamanın niceliği ve niteliği sosyal sermayenin gücünün önemli bir göstergesidir (Coleman, 1988).

Aile bireyleri çocukla fiziksel ve duygusal olarak vakit geçirerek aralarındaki ilişkiyi, ailenin dışarıdan edindiği sosyal sermaye ile birleştirmektedir ve böylece Coleman'ın kuşaklararası yakınlık (intergenerational closure) olarak tanımladığı durum ortaya çıkmaktadır. Bu birleşim normlar, güven ve yükümlülüklerden meydana gelmektedir (Edwards, Franklin ve Holland, 2003). Bir toplumda, ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim anlamına gelen kuşaklararası yakınlık yükseldiğinde, toplum üyelerinin sosyal sermaye üretimleri de artmaktadır. Başka bir ifadeyle bu yakınlık, çocuğun rol model olarak büyüdüğü ebeveynlerden edindiği bilgi, paylaşım ve değerleri artıracığından, sosyal sermaye üretimini de artırır. Aile, sosyal sermayeyi üretirken onun nakledilmesi için de önemli bir kaynaktır. Coleman bununla ilgili olarak çocuğa zaman harcamanın, onunla etkin bağlar kurmanın ve davranışlar konusunda ona rehberlik sağlamanın sosyal sermaye naklinde önemli faktörler olduğunu belirtmiştir (Wright, Cullen ve Miller, 2001: 2).

Sosyal sermayeyi üretmenin ve nakletmenin en önemli belirleyicisi ebeveynlerle çocuğun vakit geçirebilmesidir. Dolayısıyla Coleman'a göre özellikle çağdaş aile yapısında, çalışan ve ev dışında çok fazla vakit geçiren ebeveynler ile geniş

aile yapısının çözümlenmesinden kaynaklanan amca, teyze gibi diğer aile üyelerinin etrafta olmaması sosyal sermayeyi olumsuz etkilemektedir (Edwards, Franklin ve Holland, 2003: 5).

Coleman teorisinde önemli noktalar üzerinde duruyor gibi gözükse de aile yapısına kuralcı ve normatif bir şekilde yaklaştığı için eleştirilebilir. Şöyle ki; çocuklar anne ve babanın bir arada bulunmadığı durumlarda ya da arkadaş ve kardeşleriyle geliştirdikleri ilişkiler çerçevesinde de olumlu sosyal sermaye sağlayabilirler. Dahası bir çocuğun ücretli işçi olarak dışarıda çalışması ya da çok çeşitli olabilecek okul dışı faaliyetleri de hesaba katılmadığı için ayrı birer eleştiri konusu oluştururlar (Morrow, 1999: 752).

Putnam aile içindeki bağları sosyal sermaye gelişimi için önemli bir unsur olarak görmüştür. Güçlü aile bağlarının, çocuklarla uzun vakit geçirmek gibi etkinlikler sebebiyle toplumun sosyal sermayesini artırdığı, suç oranlarının düşmesine katkı sağladığını belirtmiştir (Putnam, 2000: 314). Ona göre aile içinde kurulacak bağlar, özellikle annenin çocukla olan etkileşimi çok önemlidir. Çocuğa aktarılan norm ve davranış kalıpları sayesinde çocuk güvenmeyi ve diğer insanlarla iş birliği kurabilmeyi öğrenir. Dolayısıyla değişen aile yapısı, azalan bir sosyal sermaye demektir. Putnam vardığı sonuçta, modern aile hayatının en belirgin özelliği olarak görülen kadının çalışma hayatına girmesini, çocuk bakımı ve mahalle derneklerine üye olmak gibi birtakım faaliyetleri gerçekleştiremediğinden sosyal sermayenin azalması olarak görmüştür (Leigh ve Putnam, 2002). Buna ek olarak ailenin birlikte vakit geçirmek yerine televizyon izleme oranının artış göstermesini de en önemli sosyal sermaye kayıplarından biri olarak ifade etmiştir (Putnam, 2000).

Hem Coleman hem de Putnam sosyal sermaye konusunu ele alırken kadın istihdamını olumsuz olarak değerlendirmek dışında, cinsiyeti analizlerinde görmezden gelmişlerdir. Dolayısıyla kadınların sosyal sermaye yaratma ve geliştirme konusundaki etkinlikleri değerlendirilmelerin dışında tutulmuştur. Çalışmaları bu şekilde ele almak konuya doğru bir yaklaşım için önemlidir.

1.1.4.2. Eğitim ve Sosyal Sermaye

Literatürde eğitim ve sosyal sermaye ilişkisinin baskın dinamiği aile faktörü olarak göze çarpmaktadır. Aile konusu, ebeveyn sayıları, cinsiyetler ve etnik köken gibi çeşitli değişkenler dahilinde ele alınarak eğitime ilişkin ampirik birtakım araştırmalara konu olmuş ve sorgulanmıştır. Böylece eğitim, aile içi ve okulda verilen eğitim ile her iki değişkenin karşılıklı ilişkisi olarak incelenme fırsatı bulmuştur.

Sosyal sermaye üretiminde eğitim kalitesi ve seviyesi önemlidir. Bireyler temel ihtiyaçlarını karşılama düzeyinden kendilerini gerçekleştirmeye uzanan süreci eğitim sayesinde ilerletebilirler. Bu anlamda eğitim kişiye anlama, güvenme, yardımlaşma ve üretme gibi pozitif dışsallıklar sağlamaktadır. Böylelikle sosyal faaliyetlerde bulunan birey, çeşitli ağlara katılarak ve toplumdaki aktörlerle iletişim kurarak sosyal sermayesini artırabilmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça tüm bu etkiler artacağından sosyal sermaye düzeyi de artmaktadır (Denny, 2003). Nitekim eğitim düzeyinin artması yüksek bir sosyo-ekonomik statü getireceğinden, temas kuracağı aktörler de bu statüde olurlar ve böylece giderek artan bir sosyal sermaye yaratılır (Campbell, 1988). Ancak Bourdieu için durum bu kadar basit değildir.

Bourdieu (1977) eğitim ve sosyal sermaye üzerine yaptığı çalışmalarda ayrıcalıklı olan sınıfların kuşaklararası bir aktarımla statü aktarımı gerçekleştirdiğini göstermiştir. Dolayısıyla bu yolla kültürel sermayenin de aktarılacak bir nevi sosyal sermayenin kaderinin belirlendiğini, bir diğer ifadeyle aktarılan kültürel sermayenin düzeyine göre, elde edilecek sosyal sermayenin de sınıfsal farklılıklar çerçevesinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle okul gibi sosyal kurumların üst sınıfın ayrıcalıklı konumlarını korumak amacıyla belirli kültürel fikirleri aktararak sürekli bir yeniden üretim içerisinde olduklarını ifade etmiştir. Bu argüman, kültürel sermayeye dâhil olarak dil ve sembollerin, ayrıcalık ve çeşitli kaynaklarla birlikte aktarıldığı bilgisiyle desteklendiğinde, bireyin toplumsal sınıfının sosyal sermayesini önemli ölçüde etkileyeceği açıkça görülebilir. Aynı zamanda, bir öğrencinin eğitim başarısının, toplum içindeki baskın grupların göz önünde bulundurulmasıyla, güç dağılımından bağımsız ölçülemeyeceğine dikkat çekmektedir (Bourdieu, 1998).

Bourdieu okullardaki eşitsizliğin yeniden üretimini simgesel şiddet kavramıyla açıklamıştır. Okulların eşitsizliğin yeniden üretiminde önemli bir rol oynadıklarını,

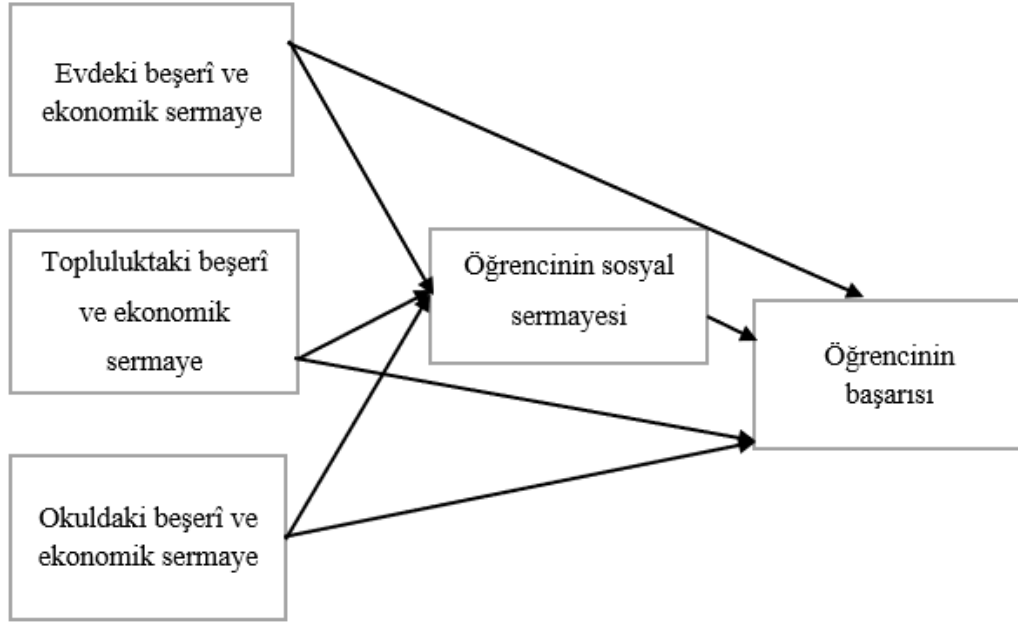
bunu da simgesel şiddet aracılığıyla yaptıklarını belirtmiştir. Simgesel şiddet silah yoluyla değil de bir tür yanlış anlama yoluyla maruz kalınan şiddeti ifade etmektedir. İktidarın bireye dayattığı fikir ve davranış kalıplarının toplumsal rıza sistemi bağlamında kabulünü sağlamaktadır (Bourdieu, 2006). Özellikle eğitim sisteminde müfredatın devlet tarafından belirleniyor oluşu, sınıfsal ilişkilerin hem ekonomik hem de kültürel alanda okullarda yeniden üretildiğini göstermektedir (Apple, 2006). Bireyin iyi eğitim yoluyla sınıf atlayabileceğini ya da toplumda yönetici pozisyonlara gelebileceğini düşünmesi sağlanır, ancak bu durumların gerçekleşmesi genellikle bir sapma olarak görülmektedir. Bir diğer ifadeyle düşük sosyoekonomik geçmişe sahip bir birey sınıf atladığında, bu istisnai ve çok düşük olasılığa sahip bir durum olarak kabul edilmektedir. Bireyin sahip olduğu çevre onun bir anlamda gelecekteki pozisyonunun da belirleyicisidir. Eğitim olanakları ne kadar gelişse de sınıf farklılığı her zaman fırsat erişiminde temel dayanak olarak kalmaktadır. Böylece simgesel şiddet dezavantajlı grubun, başarı elde etme inancını yitirmeyerek eşitsizliğin yeniden üretimine katkıda bulunmasını sağlamaktadır (Bourdieu, 2006: 46 – 47).

İrlanda’da yapılan bir araştırma bu önermeyi destekler niteliktedir. Raftery ve Hout (1993) İrlanda eğitim sisteminde, eğitime yapılan kamu harcamalarının, beklendiği gibi olumlu sonuçlar doğurmadığını tespit etmiştir. Çalışma bu durumu maksimum koruma eşitsizliği (maximally maintained inequality) olarak açıklar. Bu ifade eğitim olanaklarından yararlanmanın sınıf yapısından bağımsız olmadığını ifade etmektedir. Çalışmaya göre, eğitim ve sınıf arasındaki ilişkinin zayıflaması bir koşulun gerçekleşmesiyle mümkündür. O koşul ise, üst sınıfların talep gösterdiği belirli bir eğitim seviyesinde doyuma ulaşılmasıdır. Böyle bir durumda oranlar düşerek alt sınıfa yer açılır ve alt sınıflar eğitim fırsatlarından faydalanabilir.

Sınıf ve eğitim arasındaki bu katı ilişkinin mikro tarafında bireysel bir düzleme inildiğinde sosyal sermayenin faydaları görülmeye başlanabilir. Şekil 3’te bir öğrencinin sosyal sermaye ve eğitim başarısı oluşturabilmesindeki dayanakları gösterilmektedir. Bunlar ev, toplum ve okuldur. Aile yapısı ve ebeveynlerin çocuğa karşı tutumu çocuğun eğitim başarısında ilk sırada gelmektedir. İçinde bulunulan toplumun değerleri ve inançları aynı şekilde çocuğun da inanç ve değerlerini belirleyerek yine eğitimini etkilemektedir. Bir diğer faktör olan okul ise öğretmenlerin çocuk ve aileyle olan ilişkisi kapsamında, performans artırıcı bir etki gösterebilir, okulun kaynakları fırsatlara erişme konusunda çocuğa destek sağlayabilir. Bu anlamda

tekrar belirtilebilir ki, sosyal sermaye sınırlı bir şekilde olmasına rağmen, özellikle dezavantajlı grupların eğitim başarısını artırmada bir dereceye kadar etkiye sahiptir (Huang, 2009). Öyleyse, ekonomik sermaye ve sosyal sermaye arttıkça eğitim başarısı da artma eğilimi gösterir demek mümkündür.

Şekil 3: Eğitimde Sosyal Sermaye



Kaynak: Huang, L. (2009).

1.1.4.3. Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye tartışmalarında önemli bir diğer faktör, sivil toplum yapısıdır. Sivil toplum, ontolojisi ve mevcut durumdaki konumu olmak üzere iki koldan incelenmesi gereken bir nosyondur. Nitekim kalkınma literatüründeki kullanımı ve günümüz toplumlarındaki eylemliliği açısından dikkate değerdir. Günümüz postmodern neo-liberalizm dünyasında gerekli bir alan olarak görülen sivil toplum, devletten özerk bir mekanizmayla, toplum ile devlet arasında aracı görevi üstlenen bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Diamond, 1994).

Fukuyama (2000), liberal bir toplumda sivil toplumun, bireysel özgürlükleri devletin kısıtlamalarından koruması gereken ve devletin gücünü dengeleyen, bir

örgütlenme biçimi olduğunu savunmaktadır. Devletin etkilerini mülkiyet hakkını koruması gereken bir yetkiyle sınırlandırarak piyasadan doğacak sorunların sivil toplum yoluyla çözümlenmesi gerektiği inancını taşımaktadır. Bu aynı zamanda, sivil toplumun bireyci yapısını desteklerken toplumsal ilişkilerin de bir tür piyasa tahakkümü altında sürdürülmesinin kabulüdür. Şöyle ki, devletin karşısına bir sivil toplum koyarak devleti çatışmacı ve kontrol altında tutulması gereken bir güç şeklinde ele alarak piyasayı yüceltir. Öte yandan bu bakış açısı, devletten korunması gereken özgürlüklerin olduğu, kamu görevlerini sivil toplumun yerine getirdiği böylesi bir sistemi sorgulatmaktadır.

Sivil toplum, özellikle Putnam'ın etkisiyle, kalkınmanın önemli bir bileşeni olarak görülmeye başlanan ve Dünya Bankası tarafından 'kalkınmanın kayıp halkası' olarak tanımlanan sosyal sermaye ile ilişkisi için de önemlidir. Sivil toplum, gönüllü derneklere katılım ve güvene dayalı iş birliği sonucu gelişerek sosyal sermayeyi ve dolayısıyla kalkınmayı güçlendirici bir araç olarak görülmektedir (Ongan, 2013). Rankin (2002) 'e göre, bu durum, devletin kalkınma yükünü sivil topluma aktaran bir stratejidir. Fine (2001) için de durum çok farklı değildir. Neo-liberal kalkınmada sivil toplum kurumlarının kalkınma için vazgeçilmez bir araç olarak kullanılmasını ve sosyal sermayenin bir tür '*her şeyin teorisi*' haline gelmesini açıkça eleştirmektedir. Sosyal sermaye gibi dayanışma ilkesini benimsediği öne sürülen sivil toplumcu anlayışın, bunu gerçekleştirmek için kullandığı terimlerin Ongan (2013)'ın da belirttiği gibi "çıkar", "beklenti" ve "karşılıklılık" gibi terimlerle örülmüş olması bu eleştirileri doğrular niteliktedir.

Söz konusu eleştiriler haklı gözükmemektedir. Bunun yanı sıra, günümüz dünyasında sivil toplum kuruluşları, hâlihazırda bozuk bir sistemin kalkınma yükünü taşıması gereken kurumlar gibidir. Fakat çözüm çabaları asıl soruna değil de semptomaya yönelik olduğu için, toplumsal sorunlar bireysel düzleme indirgenmiştir. Bununla ilgili olarak Gazeley (2010) yoksul kesimdeki öğrencilerin sivil toplum kuruluşlarıyla desteklenmesi fikrinin yeterli bir yaklaşım olmadığını, çünkü bunun sorunu bireyselleştirerek ortadaki mutlak ve büyük olan asıl sorunu görünmez kıldığını öne sürmüştür.

Nitekim mevcut çerçeveden değerlendirildiğinde, sivil toplum kuruluşlarının birey bazında da olsa, bürokratik engeller olmadığından, kamudan daha etkili olduğu görülmektedir. Yapılan yardımların ulaştırılması ve uygulanması açısından daha hızlı

ve aktif oldukları düşünölmektedir (Özdemir vd., 2009). Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları yoksullukla mücadele konusunda bireyler için önem taşımaktadır. Bireyin kendi çevresinden ya da sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kazandığı maddi desteklerle hayatını sürdürmesi, geçim olanaklarını iyileştiren bir durum olarak görölmektedir. Diğer taraftan bu durum bireyin mevcut yoksulluğunu bir derece hafifletmesine rağmen yoksulluğu normalleştirerek kabul etmesinin de aracı haline gelebilmektedir. Bir diğer yandan ise kurumların yaptığı yardımlardan kimin nasıl faydalandığı da ayrı bir tartışma konusudur (Şan ve Akyiğit, 2015). Burada herkesin eşit miktarda yardıma ulaşılabilirliği ya da yoksulluğun gerçekten azalıp azalmadığı ampirik bir araştırma gerektirmektedir.

Sonuç olarak, totolojik bir düzeyde yoksulluk mücadelesi veren Dünya Bankası gibi kurumlar, sivil toplumun önemini ısrarla belirterek, emeğin, üretim ve bölüşümün düzenlenmesi gibi devletin birtakım araçlarla müdahale alanı olan konuları daha bireysel ve topluluk temelli yaklaşımlara bırakmaktadır. Bu da neo-liberal düzenin ihtiyacı olan finansal ve siyasi istikrarı dengede tutma aracına dönüşerek yoksulluğun bir anlamda yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla sivil toplum ya da sosyal sermayeye ilişkin her konu aynı zamanda siyasal sistemler tarafından belirlenen konulardır (Foley ve Edwards, 1997).

1.1.5. Sosyal Sermayenin Ölçümü

Sosyal sermaye, tanımı gereği birçok yönden ele alındığı ve tanımlanmasında fikir birliği olmadığı için ölçümü konusunda da bir sınır çizilememiştir. Nitel olarak bakıldığında sahip olunan sosyal sermaye düzeyi ortaya çıkarılabilse de nicel olarak bunu ölçmenin zor olduğu görölmektedir (OECD, 2001).

Sosyal sermayenin ölçümü, birçok risk ve sorunu beraberinde getirmektedir. İnsan ilişkilerine dayanan anlam dünyası, ölçüm için kullanılacak her değişkenin sabit olmayan, uyarlanabilir ve koşullar içerisinde değişebilir özellik sergilemesi anlamına gelmektedir. Farklı dilden ve kültürden insanların farklı norm, inanç ve ilişkilere sahip olması, aynı soruyu anlama ve cevaplama biçimlerinde farklılık yaratacaktır. Dolayısıyla belirlenecek her bir göstergenin ifade ettiği anlam oldukça geniş kapsamlı

olma riskiyle karşı karşıyadır. Bu da sınırlandırma ve standardizasyon konusunda büyük bir problem yaratmaktadır. Nitekim ölçümün, gelişmiş bir toplum yaratmada önemli ve gerekli olduğu konusu araştırmacılar tarafından ortak bir kabul gördüğünden ölçüm için çeşitli parametreler ortaya çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle, ölçülmek istenen işleve göre değişiklik gösteren yöntemler tanımlanmıştır (Field, 2006).

Sosyal sermayeyi ölçmek için kullanılan en yaygın soru “diğer insanlara güveniyor musunuz?” kalıbıdır. Bunun yanında gönüllü derneklere veya aktif sivil katılıma göre analizler yapılmaktadır. En çok kabul gören ölçüm araçlarından biri Putnam’ın geliştirdiği indekstir. Putnam sosyal sermayeyi ölçme konusunda iki ana bileşeni temel almıştır. Bunlar güven düzeyi ve sosyal ağlardır (Winter, 2000). Irk, etnik çeşitlilik ya da toplumsal cinsiyet gibi diğer önemli faktörlere analizinde yer vermemiştir.

Tablo 5’te, Putnam’ın indeksinde yer alan değişkenler gösterilmektedir. Buna göre, sosyal sermaye düzeyi toplumsal yaşam, kamusal olaylara gösterilen ilgi, toplumsal gönüllülük, enformel sosyalleşme ve güven ölçümleri yapılarak bulunmaktadır. Söz konusu değişkenlerin ölçümleri için belirlenen alt değişkenler tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Putnam'ın Sosyal Sermaye Göstergeleri

| Toplumsal Yaşamın Ölçümü |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none">• Son bir yılda örgüt ya da organizasyon aktivitelerine katılım |
| <ul style="list-style-type: none">• Son bir yılda örgüt ya da organizasyonda görev alma |
| <ul style="list-style-type: none">• Her bin kişiye düşen sivil ve sosyal örgüt sayısı |
| <ul style="list-style-type: none">• Son bir yılda organizasyon toplantılarına ortalama katılım sayısı |
| Kamusal Olaylara Gösterilen İlginin Ölçümü |
| <ul style="list-style-type: none">• Seçimlere katılım oranı |
| <ul style="list-style-type: none">• Son bir yılda kent ya da okulla ilgili toplantılara katılım oranı |
| Toplumsal Gönüllülüğün Ölçümü |
| <ul style="list-style-type: none">• Her bin kişiye düşen sivil toplum örgütü sayısı |
| <ul style="list-style-type: none">• Son yıllarda toplumsal projelerde ortalama kaç kez yer alındığı |
| <ul style="list-style-type: none">• Son yıllarda gönüllü işlerde ortalama kaç kez yer alındığı |
| Enformel Sosyalleşmenin Ölçümü |
| <ul style="list-style-type: none">• “Arkadaşlarımı ziyaret etmek için çok zaman harcarım” ifadesine katılma |
| <ul style="list-style-type: none">• Son yıllarda hane toplantılarına katılımın ortalama sayısı |
| Güvenin Ölçümü |
| <ul style="list-style-type: none">• “Çoğu insan güvenilirdir” ifadesine katılma |
| <ul style="list-style-type: none">• “Çoğu insan dürüsttür” ifadesine katılma |

Kaynak: Social Capital a Review of the Literature, 2001

Grootaert (1998) sosyal sermayeyi makro düzeyde ölçebilmek için Dünya Bankası'nın yaptığı araştırmalardan yararlanarak birtakım göstergeler ve ölçütler belirlemiştir. Tablo 6'da gösterildiği üzere, sosyal sermaye belirli düzeylerde ölçülerek ülkelerin sosyal sermayeleri belirlenebilecek ve diğer ülkelerle karşılaştırma yapılması mümkün olabilecektir. Bahsedilen bu düzeyler mikro ölçütleri ele alan yatay birlikler ve makro ölçütleri ele alan sivil/siyasal, sosyal entegrasyon, yasal/yönetimsel olmak üzere dört kategoride değerlendirilmektedir. Yatay birlikler ülke içindeki sosyal sermaye düzeyini ölçmek ve değerlendirmek için kullanılabilirken diğer kategoriler ülkeler arası karşılaştırmaları yapabilmek için kullanılabilir. Böylesi bir çalışma ulusal

refah düzeyini belirlemede ve ülkeler arası karşılaştırmalarda kullanılabilirliği açısından önem taşır.

Tablo 6: Grooatert Sosyal Sermaye Göstergeleri

| Sosyal Sermayenin Temel Göstergeleri | Geliştirilen Ölçüler |
|--------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Yatay Birlikler | <ul style="list-style-type: none">• Yerel kurum ve birliklerin türü/sayısı• Yerel birliklere üye olma• Katılımcı karara alma oranı• Birlik içindeki akrabalık oranı• Çevre ve hane içindeki güven• Hükümete duyulan güven• Ticari kuruluşlara duyulan güven• Toplumsal organizasyonların farkında olma• Ağ içindeki güven• Hane halkı gelirinin hediye ve transferlere oranı• Yaşlı nüfus bağımlılığının oranı |
| Sivil ve Siyasal Toplum | <ul style="list-style-type: none">• Sivil özgürlükler indeksi• Siyasal ayrımcılığa uğrayan nüfus oranı• Siyasal ayrımcılığın yoğunluk indeksi• Ekonomik ayrımcılığa uğrayan nüfus oranı• Ekonomik ayrımcılığın yoğunluğu indeksi• Demokrasi indeksi• Yolsuzluk indeksi• Hükümet etkinsizliği indeksi• Demokratik kurumların gücü• İnsan özgürlüğünün ölçümü• Siyasal istikrarın ölçümü• Hükümetin ademi-merkeziyetçilik düzeyi• Seçmen katılımı• Siyasal suikastlar• Anayasal hükümet değişiklikleri• Darbeler |
| Sosyal Entegrasyon | <ul style="list-style-type: none">• Sosyal hareketlilik göstergesi• Sosyal gerilimlerin gücünün ölçümü• Etnik dil ayrışması• İsyen ve protesto gösterileri• Grevler• Cinayet oranları• İntihar oranları• Diğer suç oranları• 100.000 kişi başına düşen tutuklu sayısı• Yasadışılığın oranı• Tek ebeveynli ailelerin oranı• Boşanma oranı• Genç işsizlik oranı |

Kaynak: (Grooatert, 1998: 15).

Geliştirilen ölçüm yöntemlerinden bir diğeri Narayan ve Cassidy (2001) tarafından geliştirilen indekstir. Tablo 7’de gösterildiği üzere, araştırmacılar sosyal sermayeyi yedi değişken çerçevesinde ele almıştır. Bunlar grubun nitelikleri, genelleştirilmiş normlar, birliktelikler, sosyalleşme, komşuluk bağlantıları, gönüllülük ve güvendir. Sosyal sermaye düzeyini ölçmek için söz konusu yedi temel boyutun her birine özgü sorular kullanılmaktadır. Bu parametreler geliştirirken mevcut anketler ve nitel verilere odaklanılmış, ayrıca Dünya Bankası ile iş birliği içinde çalışılmıştır. Ayrıca bu anket sisteminde açıklığa kavuşturulması ve dikkat edilmesi gereken nokta, günlük sosyalleşme ile kastedilenin birbirini ziyaret etme, ev dışında yemek yeme, alışveriş yapma ve oyun oynama gibi aktivitelerin gerçekleştirilme sıklığıdır.

Tablo 7: Narayan ve Cassidy Sosyal Sermaye Göstergeleri

| Sosyal Sermaye Göstergeleri | Ölçüm Parametreleri |
|---------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Grup Karakteristiği | <ul style="list-style-type: none"> • Üyelik sayısı/ çeşitliliği • Katılım düzeyi • Karar alma • Fon kaynağı |
| Genelleştirilmiş Normlar | <ul style="list-style-type: none"> • Yardımseverlik • Güvenilirlik • Adalet duygusu |
| Birliktelikler | <ul style="list-style-type: none"> • Grup içi iyi anlaşılma düzeyi • Bir aradalık düzeyi |
| Sosyalleşme | <ul style="list-style-type: none"> • Günlük sosyalleşme düzeyi |
| Komşuluk Bağlantıları | <ul style="list-style-type: none"> • Komşudan, hasta çocuğuna bakım isteme • Hasta olduğunda komşudan yardım isteme |
| Gönüllülük | <ul style="list-style-type: none"> • Gönüllülüğten beklentiler • Komşulara karşı adil olma • Herhangi birine karşı yardımda bulunma |
| Güven | <ul style="list-style-type: none"> • Aileye güven • Komşulara güven • Diğer topluluklardan insanlara güven • İş insanlarına güven • Hükümet çalışanlarına güven • Hâkim, mahkeme ve polise güven |

Kaynak: (Narayan ve Cassidy, 2001).

Sosyal sermayenin artan popülaritesi sonrası Dünya Bankası 1990'lı yıllardan itibaren sosyal sermaye ile ilgilenmeye başlamıştır. Sosyal sermayeyi mikro, orta ve makro düzeylerde ele alarak yoksullukla mücadele ve bireysel hizmet erişiminde iyileştirme aracı olarak kullanım amacı gütmüştür (Meçik, 2010). Buna ilişkin sosyal sermayenin grup ve ağ üyelikleri, güven ve dayanışma, ortak eylem ve iş birliği, sosyal bağlılık, bilgi ve iletişim gibi bireysel katılım dinamiklerine göre ölçülmesi belirlenmiştir.

Öğrenci hareketlerinden, şehirleşme düzeyine, medeni hâl ve etnik yapıya kadar birçok değişkenle ele alınabilecek sosyal sermaye ölçümü karmaşık bir konudur. Özellikle sermaye metaforu ölçüm konusunda yanıltıcı olabilir. Sosyal sermaye bireyin elinde sabit olarak bulunan bir kaynaktan ziyade sürekli değişebilen, grup üyelikleri ve aktif sosyal yaşam gibi durumlardan etkilenen dinamik bir yapıdadır. Dolayısıyla bireysel ya da grup düzeyinde yapılan ölçümler, anlık bir görüntü vereceği için süreklilik ve iyi bir yapılanma gerektirmektedir. Nitekim sosyal sermayeyi ölçebilmek için geliştirilecek yöntemlerin, sosyalleşmenin yönleri, sivil ve siyasi katılımın ölçütleri ve kültürel özellikler gibi durumlar çerçevesinde belirlenmesi önem taşımaktadır.

1.2. Göç Kavramı

Göç her ne amaçla yapılırsa yapılsın nihayetinde hem bireysel hem de toplumsal düzlemde etki yaratan bir olgudur. Bir yerden başka bir yere yapılan bu taşınma hareketi tarih boyunca bir akış halinde devam etmiştir. Her yıl milyonlarca insan çeşitli sebeplerle göç etmektedir. İnsanlar köle ticaretlerinden, savaflara ve iklim değişikliğine kadar yüzyıllardır açlık ve hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Bu da devlet politikalarıyla insan yaşamının nasıl şekilleneceğine karar verilmesine kadar uzanan bir dizi durumu meydana getirmiştir.

Üçüncü dünya ülkelerinde giderek artan yoksulluk insanların iş bulma umuduyla Batı'ya yönelmesine sebep olmuştur. İnsanlar yoksulluktan biraz da olsa kurtulabilmek amacıyla çok düşük ücretlerden ve emek piyasasının en alt

kademelerinden çalışmayı kabul etmek zorunda bırakılmışlardır. Dolayısıyla göç, bir anlamda kapitalizmin işleyişini sağlayan çarklardan biridir.

Kapitalizmin ihtiyacı olan esneklik ve ucuzluk göçmen emeğiyle kolay bir şekilde karşılanmaktadır. Özellikle güçlü bağlantıları olmayan göçmenler nitelik ayrımı olmadan, gittikleri ülkelerde niteliksiz işler yapmaya itilirler. Bu ülkelerde göçmenler yerel halkın çalışmak istemediği düşük ücretlerden çalışmaya razıdırlar. Böylece işverenler tarafından talep edilen bir ucuz işgücü arzı oluştururlar. Bu durum ülkeler için büyük bir sosyal sermaye kaybı yaratırken yerel halkın da piyasada ücretleri düşürmesinden dolayı göçmeni ötekileştirmesine sebep olur. Tüm bunlar göçün giderek siyasi bir konu haline gelmesine ve göçmen karşıtlığının bir politika aracı olarak kullanılmasına sebep olmuştur.

1.2.1. Uluslararası Göç Tarihi

İnsanlık tarihi başladığından beri varlığını sürdüren göç hareketleri incelendiğinde, sömürgeciliğin başlangıcını bir değişim noktası olarak görmek mümkündür. Bununla ilgili olarak, özellikle Batı tarihi neredeyse bir göçler tarihi olarak okunabilir. İşgücüne duyulan ihtiyaç, köle ticaretinden sözleşmeli işçiliğe ve refah yaşam koşulları arayan her insanın çeşitli yollarla Batı'da bulunmak istemesine kadar uzanan göç akımlarını başlatmıştır (Yılmaz, 2014).

Göç tarihine bakıldığında 16. yüzyılın sonlarından itibaren sömürgeciliğin aktif olduğu keşifler çağı süresince köleliğin devam ettiği görülmektedir. Bu yıllarda Batı işgücü ihtiyacını Afrika'nın en büyük ihracatını oluşturan köle ticaretiyle karşılamıştır (Loomba, 1998: 3). Yüzyıllar boyunca süregelen bu durum, kölelik yasaklandıktan sonra da sözleşmeli işçiliğin dâhil olmasıyla devam etmiştir. Bir yandan Batı'ya sözleşmeli işçiler getirilmiş, diğer yandan Afrika, Amerika ve Avustralya'da kurulan kolonilere bölgedeki hâkimiyeti artırmak amacıyla Avrupalı göçmenler yerleştirilmiştir (Faist, 2000). Böylelikle Batı bir taraftan işgücünü topraklarına çekerken diğer taraftan sömürge ülkelerinin gelişimine engel olarak kendisine bağımlı ülkeler yaratmıştır. Gelişimi engellenen ve günümüzde de gelişmesi

mümkün gözükmeyen ülkeler Batı'ya bağımlı hale gelerek, bir tür arka bahçe konumuna getirilmişlerdir.

19. yüzyılın ikinci yarısı ve erken 20. yüzyıl dönemi endüstrileşmenin yarattığı tarımsal kapitalizasyonun ve savaşların etkisiyle ortaya çıkan göç hareketlerine sahne olmuştur. İşsiz kalan insanlar, kırdan kente doğru büyük bir göç hareketi başlatmışlardır. Ayrıca Batı'nın sömürsüyle varlığını sürdüren ülkelerde refah seviyelerinin giderek düşmesi, insanları devamlı olarak göçe itmiştir. Sözleşmeli işçilik olarak adlandırılan süreçle çok fazla insan tarla ya da madenlerde çalıştırılmak üzere Batı'ya götürülmeye başlanmıştır. Bu insanlar oldukça kötü koşullarda ve çok düşük ücretler karşılığında yıllarca çalıştırılmışlardır (Yılmaz, 2014).

Yaşadıkları ülkede ayrımcılığa maruz kalan azınlıklar ve devletlerin yıkılmasıyla ortaya çıkan mülteci hareketleri de bu dönemlerde giderek artmıştır. İşçi göçmenler, mülteciler ve azınlıklar az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir göç hareketi başlatmıştır. Özellikle Asya, Ortadoğu ve Afrika gibi birkaç mekândan çok fazla göçmen çıkmaya başlamıştır (Faist, 2000).

Küreselleşmenin artmasıyla meydana gelen ulaşım ve iletişim problemlerinin azalması da göç hareketlerinin daha fazla artmasına sebep olmuştur. İnsanların daha sık ve kolay bir şekilde iletişim kurabilmeleri, dünyanın her yerindeki sosyal ve ekonomik durumdan haberdar olabilmelerine imkân tanımıştır. Ulaşım olanaklarının iyileşmesi ve ülkeler arası çeşitli anlaşmalar ile giriş çıkışların kolaylaşabilmesi de göç maliyetlerini azaltarak göçü daha çekici bir hale getirmiştir.

İnsanların zorla alıkoyulması ve yerinden edilmesiyle başlayan göç hareketleri, günümüzde kendi istekleriyle ve kimi zaman ölümü göze alarak Batı'ya akın etmeye başlaması olarak görülebilir. 1980'li yıllardan itibaren mülteci başvurularında meydana gelen artış, göçün siyasi bir konu haline gelmesine sebep olmuştur. 1990'lardan itibaren ise OECD ülkelerinde sınır ve kimliklerde sıkı denetim politikaları izlenmeye başlanmıştır (Castles ve Miller, 2008: 167). Artık göçmen, Batı için bir ihtiyaç değil, tehlike haline gelmiştir. Göç, güvenleştirilme kavramıyla ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle Avrupa'nın kurucu politikalarındaki göçe karşı olumlu tutumunun tam tersini ifade eden kavram, giderek artan göç hareketleri karşısında sınır güvenliğini sağlamak üzere uygulanan bir yönetim şeklini ifade etmektedir. Siyasi aktörler ve medyanın da aracılığıyla göçmenlerin büyük bir tehdit

unsuru, hatta terörist oldukları, ülkelerin bu tehdit karşısında sınır güvenliklerini sağlamaları gerektiği algısı yaratılmaktadır. Böylece göçmenlere karşı uygulanacak birçok uygulamanın meşrulaştırılması amaçlanmaktadır (Gelekçi ve Meçik, 2018). Sınır güvenliğinin artırılmasında beliren ve insanın yozlaşmasının belki de en büyük göstergesi olan sonuç, sınırları geçmeye çalışırken hayatını kaybeden insanların varlığıdır.

Castles ve Miller (2008), yaşadığımız bu çağı “göçler çağı” olarak tanımlamıştır. Bu ifade göçün giderek artan yoğunluğunu işaret etmektedir. Nitekim artan işsizlik ya da kötü yaşam koşullarının yanı sıra iklim değişimleri göç hareketlerinin artmasına sebep olmaktadır. Ancak artık göç etmek daha zor ve çoğu zaman tehlikeli bir durum haline gelmektedir. Göç kölelikten, yersiz yurtsuzlaşmaya ve sözleşmeli işçiliğe uzanan yapısında emek gücünün yoğunluğundan sosyal sermaye yoğun bir seçilime doğru kaymış gözükmektedir.

Beşerî sermaye her zaman belirli bir oranda önemli olsa da beden gücünün, işçi olarak çalıştırılmak istenen kitlenin talebi en geniş dilimi oluşturmaktadır. Şimdi ise gelinen noktada ülkeler yalnızca iyi eğitilmiş, yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip bireyleri göçmen olarak kabul etme eğilimi sergilemektedirler. Böylece daha az ve nitelik olarak daha gelişmiş bireylere kapı açıp diğerlerini terörist olarak damgalayabilmektedirler. Bu durumun söz konusu seçimi uygulayan ülkeler için nitelikli insan sayısını artırarak gelişmişlik seviyesine katkıda bulunmak gibi avantajları vardır. Bu ülkeler durumu kendileri için bir kâr maksimizasyonu haline dönüştürerek insanı bir meta olarak ele almaktadır. Bu durumda yaşanan insan hakları ihlâli ortadadır. Gelişmiş ülke seviyesine ulaşması mümkün gözükmeyen üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan insanlar ise fırsat eşitliğine sahip olmadığı için nitelik kazanmaları güç olması nedeniyle sistemin dışına itilmektedirler.

Söz konusu insan yaşamı olduğunda, her insanın insan onuruna yakışır şekilde yaşam hakkı bulunmaktadır. Türkiye gibi, özellikle Suriye göçü konusunda, her ne amaçla olursa olsun, bunu benimseyerek, açık kapı politikası uygulayan ve her kesimden sığınmacıyı kabul eden bir ülkede ise farklı problematikler ortaya çıkmaktadır. Uluslararası göçün Türkiye için geldiği noktada, mesele göçün neden ve nasıllarından ziyade iyi uygulanacak uyum politikalarının etkinliği haline gelmiştir. Gelişmişlik düzeyi yüksek olan bir ülkede yapısal sorunlar çoğunlukla kontrol altında olduğundan işsizlik ya da enflasyon seviyesi yüksek gözlenmemektedir, bu da

göçmenler için daha etkili uyum politikalarının yolunu açmaktadır. Oysaki Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için aynı durum geçerli değildir. Hâlihazırda işsizlik, enflasyon, yatırım ve borç sorunlarıyla uğraşan Türkiye için entegrasyon politikalarının etkinliği de zorlaşmaktadır (Gelekçi, Kılıç ve Meçik, 2018).

Göçle ilgili uyum politikaları geliştirebilmek için öncelikle göçü anlamak gerekmektedir. Literatürdeki birçok kuram göç olgusunun sebep ve sonuçlarıyla birlikte daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olmaktadır.

1.2.2. Göç Kuramları

Göçü anlamaya yönelik ilk kapsamlı çalışma Ravenstein'in 1885 tarihinde yazdığı *Göç Yasaları (The Laws of Migration)* isimli eserdir. Ravenstein göçü etkileyen en önemli iki unsurun ekonomi ve mesafe olduğunu belirtmiştir. Göç alan ülkelerin temel özelliği sanayi ve ticaret merkezi olmalarıdır. Ona göre vergiler, baskıcı uygulamalar, iklimsel şartlar gibi olumsuz koşulların bulunduğu ülkelere, emek talebi yaratan gelişmiş ülkelere göç hareketi gerçekleşir (Corbett, 2005). Ravenstein'in değerlendirmelerinde göçte toplumsal cinsiyet etkisi ve göç süreci gibi etmenler kapsam dışı kalmasına rağmen sistematik bir yaklaşım olması yaklaşımı öncü ve değerli bir konuma yerleştirmektedir.

Ravenstien'in öncü çalışmasından sonra çeşitli kuramlar geliştirilmiş ve böylece göç ve göçmenliğin anlaşılabilirliğine dair sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. Günümüzde göçü açıklamaya ilişkin kabul görmüş en yaygın teoriler Neo-Klasik Kuram, Dünya Sistemleri, İkili İşgücü, Bağımlılık ve Göç Sistemleri, Ağ Kuramı ve Ulusaşırı Kuram olarak sıralanabilir.

1.2.2.1. Neo-Klasik Yaklaşım

Neo-klasik yaklaşımın çağdaş göç teorileri arasında ilk sistematik teoriyi oluşturduğu söylenebilir. Temelinde itme-çekme mekanizması yer alan yaklaşım makro ve mikro olmak üzere iki başlıkta ele alınmaktadır. Makro bakış açısına göre

coğrafi farklılıklar ücret farklılıklarının da sebebini oluşturmaktadır. Göç, üretim faktörlerinin ülkelere göre eşitsiz dağılımından kaynaklanmaktadır. Emek yoğun bölgelerden sermaye yoğun bölgelere doğru gerçekleşen bir göç hareketi yaşanmaktadır (King, 2012). Bir diğer ifadeyle emeğin fazla olduğu ülkelerde ücretler düşük, emeğin sınırlı olduğu ülkelerde ise ücretler yüksektir. Bu ücret farklılığı, düşük ücretli ülkelere çalışanların yüksek ücretli ülkelere göç etmesine neden olmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 6).

Neo-klasik yaklaşım tam istihdam varsayımından hareketle ücret farklılıkları ve göç hareketleri arasında doğrusal bir ilişki olduğunu öngörmektedir (Massey vd., 1993). Dolayısıyla emek ve sermaye farklılığından kaynaklanan göç hareketlerinin, ülkeler arasındaki ücret farklılığı ortadan kalktığında gerçekleşmeyeceğini vurgulamaktadır (Dedeoğlu, 2016: 42).

Mikro bakış açısı ise emek ve sermayenin ülkeler arası eşitsiz dağılımı gibi belirleyicilerden çok, birey davranışlarına odaklanmaktadır. Bu yaklaşımda göç hareketleri makro modeldeki istihdam düşüncesine ek olarak kazanç fikrine dayanmaktadır. Modele göre, göçmen eğitim, dil bilgisi, beceri ve deneyimin çokluğunu bağlı olarak iş bulma olasılığını artırır. Buna göre, tam bilgiye sahip ve rasyonel olan bireyin göç etme kararı, faydasını maksimize etme isteğiyle ilgilidir (King, 2012: 14). Göçmen ekonomik sebeplerden ötürü maksimum faydayı alacağı bölgelerde çalışmayı tercih etmektedir. Buna göre, göçmenler doğdukları yerin sınırlı fırsatlarıyla çevrilidir. Daha yüksek ücret ve refah yaşam koşulları beklentisiyle fayda maliyet analizi yaparak göç kararını şekillendirirler. Sahip olma beklentisi içinde oldukları yüksek ücret ve yaşam standardı, göç esnasında yüklenmek zorunda kalacakları ulaşım, taşınma, yeni bir dil ya da meslek öğrenme gibi maliyetlerden daha yüksekse göç gerçekleşir (Abadan-Unat, 2002: 7).

Neo-klasik kuram, temel varsayımları olan fayda maksimizasyonu, tam istihdam, rasyonel seçim gibi faktörlerden hareketle göçün ekonomik sebeplerden ötürü gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Ücret farklılığının azalmasıyla birlikte göçün azalacağını belirtir. Fakat teorinin sistematik yaklaşımlarına rağmen tarihselliği, piyasa kusurlarını, toplumsal cinsiyet ve irrasyonel insan davranışları gibi değişkenleri görmezden gelmesi eleştirilere sebep olmuştur (Kurekova, 2011). Birçok faktörü içinde bulunduran göçün çok boyutlu yapısı, neo-klasik teorinin göçe dair açıklamalarını yetersiz kılmıştır.

1.2.2.2. Dünya Sistemleri

Dünya sistemleri teorisi Wallerstein tarafından geliştirilmiştir ve göçü tarihsel-yapısalcı bir yaklaşımla açıklamaktadır. Teoriye göre kapitalist ülkelerin oluşturduğu merkez ülkeler ve çevrelerinde oluşan az gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizlik, işgücü göçünün başlıca sebebidir (Toksöz, 2016). Wallerstein teorisini oluştururken ülkeleri üç kategoride ele almıştır. Bunlar; sistem içinde siyasi ve ideolojik olarak en gelişmiş güç olan merkez ülkeler, gelişmekte olan ancak merkez ülkeler kadar güçlü olmayan yarı- çevre ülkeler ile az gelişmiş ve diğer iki kategorideki ülkelere bağımlı olan çevre ülkelerdir.

Göçün buradaki ele alınış biçimi, gelişmiş ülkelerin faydasını artırmak üzere, bir yedek işgücü kaynağı olması üzerinden şekillenmektedir. Merkez ülke olarak bilinen, dünya ekonomik kontrolünü elinde bulunduran gelişmiş ülkeler, ucuz işgücü ve ham madde ihtiyacını karşılamak isterken, gelişmekte olan yarı-çevre ülkeler büyüme ve kalkınmayı amaçlamakta, çevre ülkeler ise en geri kalmış ülkeler olduklarından, yalnızca hammadde ve ucuz işgücü ihraç edebilmektedir. Merkez ülkelerin ileri teknolojik gelişmişlik düzeyleri ile seri ve ucuz üretim mekanizmaları, üretim konusunda tekelleşmelerine yol açmıştır. Bu durum, merkez ülkelerin ürünlerini istedikleri fiyattan satıp, ham madde ve işgücünü de istedikleri fiyattan ithal edebilir konuma gelmelerine sebep olmuştur. Dolayısıyla belirli bir oranda gelişebilen yarı-çevre ülkeler ile diğer ülkelere tamamen bağımlı çevre ülkelerin, merkez ülke seviyesine ulaşması imkânsız gözükmektedir (Kaya, 2018).

Üretim ve tüketimin gelişmiş ülkelere bağımlı olduğu böyle bir sistemde ise çevreden merkeze doğru bir göç hareketi kaçınılmazdır. İşçiler, ucuz emek olarak merkez ülkelerin yararına çalışır ve sermaye birikimine katkıda bulunurlar. Diğer taraftan bu durum, emek piyasasında rekabet ortamı yaratarak ücretlerin düşmesine sebep olur ve işçi sınıfının bölünmesine yol açar (Kaygalak, 2009: 23). Göçmenler sermayenin sömürüsü altında istendiği zaman emek piyasasına çağrılan bir grubu temsil etmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kaynaklarını gelişmiş ülkelere transfer ederek bu ülkelerin ucuz ham madde ve işgücü ihtiyacını karşılamaktadır. Merkez ülkelerin yararına olan bu durum söz konusu ülkeler için eşitsizliği artırmaya devam etmektedir.

1.2.2.3. İkili İşgücü Piyasası

Gelişmiş ülkelerde istihdam olanakları doğrultusunda iki yapıya bir piyasa sistemi oluşmuştur. Bunlar birincil piyasalar olarak adlandırılan sermaye-yoğun sektörler ve ikincil piyasalar olarak adlandırılan emek-yoğun sektörlerdir (Güllüoğınar, 2012). Birincil işgücü piyasası ücretlerin yüksek olduğu, nitelikli işçileri kapsayan ve güvenceli bir çalışma imkânı sunan piyasaları temsil etmektedir. İkincil piyasalar ise düşük ücretlerin olduğu, düşük nitelik gerektiren işleri kapsayan ve çoğunlukla bir güvence tanımayan piyasaları temsil eder. Gelişmiş ülkelerin ucuz emeğe olan talebi göç hacmini ikincil piyasalara doğru artırır. Bu ülkelerde birincil piyasalarda yaygın olarak yerli erkekler istihdam edilirken ikincil piyasalarda kadınlar, azınlıklar ve göçmenler istihdam edilmektedir (King, 2012).

Yerli halk güvencesiz ve düşük ücretli olan ikincil piyasalarda çalışmayı çoğunlukla istemez, fakat birincil piyasaların gelişebilmesi için ikincil piyasalarda çalışacak işgücüne ihtiyaç vardır. Dolayısıyla merkez ülkelerin ucuz emeğe olan yüksek talebi ikincil piyasalarda çalışmaya razı olan göçmenler için çekici bir durum yaratır. Bu da ikincil piyasaları uluslararası işgücü göçü için önemli hale getirmektedir (Piorre, 1986: 23–33). Göçmenler buradaki düşük ücret ve olumsuz çalışma koşullarını kendi ülkelerindeki yoksulluğa tercih etmektedir. Böylece eşitsizliği besleyen ve ücret ya da istihdam oranlarındaki değişimlerle engellenemeyecek bir göç hareketi gözlemlenir (Abadan-Unat, 2002).

1.2.2.4. Göç Sistemleri

Göç sistemleri teorisi daha önceki teorilerin tek yönlülüğüne bir eleştirisi niteliğindedir. Buna göre, göç hareketine sebep olan birden fazla etmen bulunmaktadır. Göçteki bu sebepler, süreklilik ve göçmenlerin yerleşim modelleri, göçü anlamak için gereklilik taşır. Burada yoğun göç veren çok fazla sayıda ülke ile yoğun göç alan az sayıda ülke söz konusudur. Ülkeler arasındaki ekonomik, toplumsal ya da siyasi ilişki ve ağlar göç hareketlerinin başlıca belirleyicileridir (De Haas, 2008).

Göç sistemleri, makro ve mikro yapılara dayanmaktadır. Makro yapılar ulus devletler başta olmak üzere ülkeler arası göç yönünde ve hacmindeki farklılıklara yoğunlaşmaktadır. Mikro yapılar ise ülke içindeki göç eğilimlerini ve bireysel düzlemdeki farklılıkları incelemektedir. Göç hareketi, bir tür ticaret ya da yatırım amaçlı olabileceği gibi, sömürgecilik ilişkisine dayalı olarak da gerçekleşebilir. Ülkeler arası ticaret anlaşmaları ya da siyasi yakınlıklar iş yapmak isteyen kişiler için göçü teşvik edici bir özellik taşımaktadır. Ayrıca köle ticareti ya da sözleşmeli işçilik kapsamında gelişmiş ülkelere götürülen ve orada kalan bireyler kendi ülkelerindeki potansiyel göçmenler için bağlantı oluştururlar (Castles ve Miller, 2008).

1.2.2.5. Ağ Kuramı

Göçmen ağları uluslararası bir özellikte olan toplumsal ağları oluşturmaktadır. Ağlar sayesinde bireylerin göç potansiyelleri artar ve göç süreklilik kazanır. Daha önce emek piyasasına katılamayan biri, sahip olduğu ağlar aracılığıyla kültürel ya da ekonomik açıdan bilgiye ulaşabilmektedir. Bu durum köken ülke ya da hedefte iş bulmada zorluk gibi maliyetleri azaltmasına yardımcı olabilecek birtakım faydalar içermektedir. Böylece göçmen, istihdam olanakları, geçim koşulları, ev kiralari gibi birçok konu hakkında fikir sahibi olarak göç kararı verebilmektedir.

Göçmen ağları kaynak ülkeden hedef ülkeye geçişi, hedef ülkedeki göçmen hacmini ve hedef ülkeden kaynak ülkeye geri dönüşleri incelemektedir. Ağ kuramında göçün belirleyicilerinden ziyade göçün sürekliliği önemlidir. Göçteki süreklilik mekânsal ve zamansal boyutta ele alınarak kaynak ülke ve hedef ülke arasındaki ağların anlaşılması amaçlanır (Faist, 2000).

1.2.2.6. Ulus Aşırı Kuram

Günümüz dünyasında göç olgusu çoğunlukla toplumsal ağlardan meydana gelmektedir. Bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden kişi, gelişen teknoloji yapıları sayesinde kaynak ülkede kalan tanıdıklarıyla iletişim halinde olmaya devam eder.

Göçmenlerin kaynak ülkeyle kurdukları iletişim, telefon ya da internet aracılığıyla yapılan görüşmelerden döviz aktarımı ya da ticaret yapmak gibi anlamlara kadar uzanmaktadır (Sirkeci ve Yaylacı, 2019).

Kaynak ülkeyle kurulan bu iletişimde maddi kaynaklarla birlikte sembolik ve kültürel bağların da aktarımı gerçekleştirilir. Bu durum ulus aşırı kuramın aynı zamanda bir tür köprü kuran soysal sermaye özelliği taşıdığı anlamına gelmektedir. Bilginin, kültürün ya da mali varlıkların düzenli ya da düzensiz bir aktarım döngüsü içinde olmaları iki ülke arasındaki geçirgenliği artırarak göç akışlarını da beslemektedir.

Faist (2003) iki ülke arasındaki aktarımlarla ilgili olarak Türkiye ve Almanya örneğini vermiştir. Faist bu örneğinde Türkiye'den Almanya'ya giden işçi çocuklarının kurmuş olduğu “*Cartel*” isimli rap grubunun Türkiye'deki popülerliğinden bahsetmektedir. Bu rap grubu, Almanya ve Türkiye kültürünün iç içe geçen bir sentezini temsil etmektedir. Aynı zamanda, iki ülke arasındaki sınır geçişi ile üçüncü kuşaklar arasında sağlanan kültür naklini göstermektedir. Faist bu örneğiyle ulus aşırı toplumsal alanlar olarak tanımladığı bir olguya işaret etmektedir. Dolayısıyla ulus aşırı kuramın göçün değişen yapısının üçüncü kuşaklar üzerindeki etkisini de kurama dâhil ederek göç olgusuna çok boyutlu bir kavrayış sağladığı söylenebilir.

Ulus aşırı kuramın temel parametresi olan ulus aşırı toplumsal alanlar üç temel kategoride ele alınmaktadır. Bunlar akraba grupları, ulus aşırı devreler ve ulus aşırı topluluklar şeklinde adlandırılmaktadır. Bu alanlar göç süreci ve sonrasında toplumsal bağlar oluştururlar. Tablo 8'de bu grupların bağ oluşturmadaki başlıca kaynakları, temel özellikleri ve tipik örnekleri gösterilmiştir.

Tablo 8: Ulus Aşırı Alanların Üç Türü

| Ulus Aşırı Toplumsal Alanların Türleri | Bağlardaki Başlıca Kaynaklar | Temel Özellikler | Tipik Örnekler |
|----------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ulus aşırı akraba grupları | Karşılıklılık | Toplumsal eşitlik normunun desteklenmesi; küçük gruplardaki fertler üzerinde kontrol uygulanması | Hane halkının veya aile fertlerinin göç alan ülkeden göç veren ülkeye yaptıkları para havaleleri; örnek: Sözleşmeli işçilikler |
| Ulus aşırı devreler | Değiş-tokuş, tarafların karşılıklı beklenti ve yükümlülükleri; etkin faaliyetlerin sonuçları | İçerideki kişi olmanın getirdiği avantajların kullanılması, dil; emsal ağlardaki güçlü ve zayıf toplumsal bağlar | Ticaret ağları; örnek: Çinli, Lübnanlı ya da Hintli iş insanları |
| Ulus aşırı topluluklar | Dayanışma, paylaşılan fikirler, inançlar, değerlendirmeler ve semboller; kolektif kimliğin çeşitli şekillerinde ifade edilir | Kolektif simgelerin (soyut) sembolik bağlarda harekete geçirilmesi; örnek: Din, milliyet, etnisite | Diasporalar; örnek: Museviler, Ermeniler, Filistinliler, Kürtler |

Kaynak: (Faist, 2003: 275)

Ulus aşırı alanlarda kurulan ve kuşaklar arası bir geçiş sağlayan göçmenlik bağları sayesinde köken ülke ile olan ilişkiler enformel ya da formel alanlarda devam etme özelliği sergilemektedir. Dahası bu ilişkiler sayesinde sağlanan bilgi aktarımı, gelecek kuşaklar için göçü teşvik edici bir unsur oluşturmaktadır. Bu anlamda göç, yeniden göç ve kesin dönüş arasındaki sınırların muğlaklaştığı ve değişen alternatifler halinde bir yaşam stratejisi haline geldiği bir olguyu ifade etmektedir (Sirkeci ve Yaylacı, 2019).

1.3. Göçmenlik Kavramı

Göç kararında çıkış sebebi, sınıfsal durum ve hedefteki koşullar belirleyici olmaktadır. Bu kararın siyasi ya da ekonomik sebeplerden alınması hedef ülkenin kabulünde ilk ve en önemli basamaktır. Çoğunlukla ekonomik sebeplerle yapılan ve

gönüllü göç olarak adlandırılan göçte sınıfsal durum belirleyici olmaktadır. Burada göçmenin eğitim durumu, bildiği diller ve yetenekleri önem kazanmaktadır. Dolayısıyla göçmenin hedef ülkeye kabulünde girişimci ya da profesyonel meslek sahibi olması ile niteliksiz işgücü olması arasında bir ayrım gözlenmektedir (Yılmaz, 2008). Bu kategoride yer alan göçmenler isteğe bağlı bir göç hareketi içindedirler.

Öte yandan zorunlu göç olarak adlandırılan ve mülteci ya da sığınmacı statüsü verilen göçmenler için durum farklıdır. Bu grupta yer alanların göç motivasyonları genellikle zulüm görme korkusu ya da savaşı içermektedir. Bu kişiler yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılmışlardır. Zorunlu göçte dâhil olan sığınmacı ya da mültecilerin hukuki bir statü alabilmesi zor, haklara erişimleri kısıtlıdır. Ülkeye girişlerinden çıkışlarına kadar her süreç kontrol altında ve hedefteki ülkenin politikalarına göre belirlenmektedir (Castles ve Miller, 2008).

Sığınmacı olmak, en temel anlamıyla, zor koşullar altında hayatta kaldığı ülkesini yeni bir yaşam arayışıyla terk ederek uluslararası koruma talep etmektir. Bu talepleri karşılandığında mülteci statüsü alarak çeşitli haklara sahip olurlar. Ancak mültecilik statüsü verilmesi uygun bulunmadığında ülkeden sınır dışı edilmektedirler. Göçmenler, mülteci statüsü aldığında artık zorla geri gönderilemezler. Verilen karar doğrultusunda geri gönderilmeme ilkesi uygulanır ya da ülkelerini terk etmelerine sebep olan durumlar ortadan kalktığında geri gönderilirler.

Türkiye'nin Cenevre Anlaşması kapsamında "coğrafi çekince" maddesi ile doğudan gelen bireylere mülteci statüsü vermemesi ise teze konu olan Suriyeli sığınmacılar için özel bir durum yaratmaktadır. Suriyeli sığınmacılar için düzenlenen 2012 tarihli "*Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge*" kapsamında sığınmacıların "geçici koruma" altına alındıkları belirtilmiştir (ORSAM, 2015). 2014 yılında kabul edilen "Geçici Koruma Yönetmeliği" ile de sığınmacılar "*ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar*" olarak tanınarak (GİGM, 2017) "şartlı mülteci" ya da "geçici koruma" kavramları kapsamında ele alınmıştır. Sığınmacılar bu kapsamda, geçici koruma altında oldukları zaman boyunca süreli çalışma iznine tabiidirler. Bir diğer ifadeyle çalışma belirli zaman aralıkları için geçerli olacak şekilde verilerek, süresi dolduğunda tekrar başvuruyu gerektirmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye için göç ve göçmenliği anlamı değişmiştir. Göçün açık kapı politikası ile kabul şartlarından bağımsız şekilde ve kitlesel olarak gerçekleşmiş olması, emsalsiz bir durum yaratmaktadır. Burada göçün sürekliliği, mekânsal hareketliliği ve meydana getirdiği durumlar tartışma konusudur. Zira açık kapı politikasıyla milyonlarca insana ev sahipliği yapılan bir ortamda sürecin iyi yönetilmesi ve uygun politikalar geliştirilmesi ülkenin ve insanların geleceği için önemlidir. Dolayısıyla göç hacmi, sürekliliği, göçmen niteliği gibi dinamiklerin anlaşılması gerekmektedir. Göçmen sosyal sermayesini anlamak bu gerekliliğin önemli bir basamağı olarak görülebilir. Göç ve sosyal sermaye arasındaki ilişki, göç hareketlerinde belirleyici olduğu gibi, yerleşim ve uyum konusunda da ön plana çıkmaktadır.

1.4. Göç ve Sosyal Sermaye

Göç yazınında sosyal sermaye, öncü göçmenlerin potansiyel göçmenlere sağladığı bilgi ve yardımı içeren kaynaklar temelinde ele alınmaktadır. Bu kaynaklar, bireylerin yarattığı sosyal bağlar aracılığıyla elde edilmektedir. Potansiyel göçmenler için risk ve maliyet azaltıcı önemli bir etkiye sahiptir (Garip, 2008). Özellikle devlet destekleri yetersiz olduğunda, sosyal sermaye göçmenler için abartısız bir önem taşımaktadır. Bu gibi durumlarda göçmen sahip olduğu her türlü gayri resmi mekanizmayı kullanarak kendisi ve ailesi için bir geçim stratejisi yaratmaya çalışır. Kurulacak bu strateji, zaman içerisinde göçmenin kaynak ülkede tanıdığı potansiyel göçmenler için bir dayanak haline gelebilir ve göç bir süreklilik halini alabilir (Faist, 2000).

Massey ve Zenteno (1999), göçün sürekliliğini iki temel unsura, insan ve sosyal sermayeye dayandırmıştır. Bireylerin kendi aralarında kurdukları etkileşimle insan faktörü, gömülü oldukları sosyal ağların etkileşimiyle de sosyal sermaye faktörü ortaya çıkmaktadır. Bu, göçte kümülatif nedensellik olarak adlandırılan duruma da işaret etmektedir. Kümülatif nedensellik, potansiyel göçmenler ve öncü göçmenler arasındaki bir tür geri bildirim mekanizmasıdır. Göç emeği, göçmen dövizleri gibi yardım ya da iş fırsatları ve yaşam düzenlemeleri gibi bilgiyi içeren ağlarla, göçün yaratacağı olumsuzluk ve riskler azalırken, göç kendiliğinden devam eden bir akış

halini alır (Massey, 1990; Garip, 2008). Burada atlanmaması gereken husus, sosyal sermayenin her zaman için olumlu sonuçlar doğurmayacağıdır. Sosyal sermayeden elde edilecek fayda, etnik köken ve sınıfsal duruma göre değişiklik gösterebilir. Göçmenin ait olduğu topluluk normları, güven düzeyi ve inanç sistemi gibi değişkenler katı kuralları dikte edebilir. Bu durum göçü engelleyebileceği gibi, göç sonrası yaşam olanaklarını kısıtlayan bir engelleme mekanizmasına da dönüşebilir (Fernandez-Kelly, 1995; Fordham, 1996). Dolayısıyla göç süreci içinde bilgi ve yardıma erişim, kaynağa olan bağın düzeyiyle yakından ilişkilidir.

Bireyler arasındaki bağların güçlü ya da zayıf olması, güven ve yardım düzeylerini etkilemektedir (Boyd ve Ellison, 2007). Aile ya da topluluk üyeleri gibi güçlü bağlardan sağlanan bilginin çoğunlukla daha güvenilir ve yararlı olduğu bilinirken, arkadaşlıklar ya da diğer tanıdıklarından oluşan zayıf bağlar arasında sağlanan bilgi daha kullanışlı ve çeşitlidir (Garip, 2008). Dolayısıyla ağların çeşitliliği ve düzeyi, göçün başlangıcından destinasyondaki geçim stratejilerine kadar birçok kararı etkileme potansiyeline sahiptir. Bununla ilgili olarak Tilly (1990) göç sürecinin merkezinde insanların değil, ağların olduğunu belirtmiştir. Ağlar, göçmenin göç kararından hedef ülkeye geldikten sonraki yaşamına kadar, bağlantılı olduğu potansiyel göçmenler için süreci kolaylaştıracak bir kaynağa dönüşmektedir.

Sosyal sermaye ile ilgili bir diğer konu, hedef ülkeye geldikten sonra belirginlik kazanan, diploma denkliği gibi bir sorunlar, nitelikli göçmen ayrımında ortaya çıkmaktadır. Hedef ülkedeki hukuksal düzenlemelere bağlı olarak, yüksek vasıflı bir göçmenin önceki deneyimin tanınması ve bu doğrultuda istihdam edilebilmesi geçimini iyileştirme potansiyeli sağlamaktadır. Doktor, bilimsel araştırmacı, akademisyen ya da diğer yüksek beceri isteyen işlerde çalışan kişilerin hedef ülkedeki istihdamı hem göçmenin hem de ülkenin kalkınmasında önemlidir. Bu duruma bir örnek olarak; 2020 Mart ayında tüm dünyayı etkisi altına alan Korona Virüsü Pandemisi sırasında, Almanya'daki bir uygulama verilebilir. Virüsten etkilenen binlerce vakanın olduğu bu süreçle daha etkili baş edebilmek için birçok mülteci doktorun mesleğe alındığı belirtilmiştir. Bu durum olumlu bir gelişme olduğu gibi mültecilere yapılan ayrımcılığın bir kanıtı olarak da okunabilir. Bu tip yüksek vasıflı mesleklerin çoğunlukla evrensel kuralları olduğundan, hedef ülkede yalnızca politik meseleler sebebiyle engellendiğini, istenilen bir zamanda bu engelin önünün açılabilirdiği görülmektedir (Erdoğan, 2020).

Göçmenler birçok politik ve toplumsal sebeple ilişkili olarak hedef ülkede ayrımcılık ve ötekileştirmeye maruz kalmaktadır. Bu durumun yarattığı başlıca sorunlardan biri, ortaya çıkan göçmen gecekondulaşmalarıdır. Kent mekanlarında, özellikle düşük sosyoekonomik durumdaki göçmenler yoksul mahallerinde etnik topluluklar halinde yaşayabilmektedir. Bu yerlerde kimi zaman yerel halkla uyum içinde yaşasalar da çoğunlukla içe kapalı topluluklara dönüşmektedirler. Bu toplulukların en önemli geçim stratejilerinden biri, ağlar aracılığıyla enformel sektörlere erişimleridir. Bu durum, iş bulamayan göçmenler için bir geçim kaynağı haline gelirken, kayıt dışı sektörlerin genişlemesine yol açmaktadır. Bu mekanizmada göçmen sosyal sermayesi, geçim kaynağı sağlamak amacıyla ekonomik sermayenin yerini almıştır. Bu durum ayrıca Bourdieu (1985)'nin toplumdaki bireylerin mevcut konumlarını sürdürmek ya da ilerletmek için sosyal sermayeyi diğer sermaye biçimlerinin yerine koydukları önermesini doğrulamaktadır.

Göçmen için elzem bir kaynak olan sosyal sermaye hedef ülkedeki koşullarla yakından ilgilidir. Toplumsal düzlemde politika yapıcıların göçmenlere karşı izleyecekleri tutum belirleyici bir nitelik taşımaktadır. Göçmenlerin bir tür tehdit olarak görülmesi ve buna bağlı oluşan yabancı düşmanlığı uyum ve entegrasyon çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda, sosyal sermaye düzeyini düşürücü etki yaratmaktadır. Putnam (2000), Amerika gibi etnik çeşitliliğe bağlı homojen olmayan grupların yoğun olduğu bölgelerde sosyal sermayenin azaldığını belirtmiştir. Bu gözleminde haklı olmasına karşın, bunun eksik olduğu söylenebilir, çünkü etnik çeşitliliğin düşük sosyal sermaye yaratmasında asıl kaynaklar; ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve hatalı politikalar gibi gözükmektedir.

Göçmenin sahip olduğu bağların, bu bağlamda onun destinasyon, konaklama ve istihdam olanakları için birincil düzeyde olduğu söylenebilir. Göç kararı ve sonrasında sosyal sermayeye olan güven, oluşacak maliyetlerin en aza indirilmesi ve getirilerin maksimize edilmesi konusunda göçmene yardımcı olmaktadır. Göçmenin sahip olduğu sosyal sermayenin durumu, göçün maliyet ve getirilerini belirlemede yarar sağlamaktadır. Göçmen, hedefteki varış noktasında hayat kurabilmek için gerekli olan iş bulma ve iş bulana kadar kalacak bir yer ayarlama süreçlerinde sosyal sermayesinden destek alır. Yanında kalabileceği ve iş bulmasına yardımcı olacak birilerinin olması, göç maliyetlerini azalttığı gibi getirilerini de artırabilir. Bu da sosyal

sermayesi olan bir göçmenin olmayana kıyasla geçim şartlarını iyileştirebilmesine olanak sağlamaktadır.

2. BÖLÜM

SIĞINMACILARIN DESTİNASYON HAREKETLERİNDE SOSYAL SERMAYE ETKİSİNE YÖNELİK UYGULAMA

Küresel ve çevresel durumun bir sonucu olan göç hareketinde, güvendiği ağlara rağmen, hedef seçimindeki diğer motivasyon faktörleri de göçmen için çekici unsurlardır (Rozek, Svoboda, Harackiewicz, Hulleman ve Hyde, 2017). Bu faktörler; iş bulma potansiyeli, eğitim imkânları ya da başka bir ülkeye gitmek (transit) gibi sebepler olabilir. Hedefteki varış noktası, geçimini iyileştirme umudu ile ilgili bireysel seçimlere dayanmaktadır. Göçmen, göç aracılığıyla söz konusu umudun gerçekleşme potansiyelinin yüksek olduğu algısına sahiptir (Näre, Walsh ve Baldassar, 2017). Dolayısıyla birçok sebepten ötürü göç etmesi mümkün olan bireyin yer değiştirme mekanizmalarını anlamak, göç dinamiklerini ve sonuçlarını yönetmek açısından önemli olabilir. Bu aşamada göç olgusunun sosyal sermaye ile olan ilişkisi, göçmenin hedef seçiminde sosyal sermayenin etkisini anlamak için bir basamak görevi üstlenmektedir.

2.1. Amaç

Sosyal sermaye, insanların zor şartlar altında hayatlarını üretken hale getirmelerine yardımcı olan çeşitli sosyal ilişkiler ve ağ biçimlerini açıklayabilmektedir (Pieterse, 2003). Kavram, göçle birlikte ele alındığında göçmenlerin yeni çevrelerinde hayatta kalmalarına yardımcı olmak için kullandıkları bir araç yerine geçer. Göçmen sosyal sermayesi, göçmenlerin gündelik yaşamını belirleyen bir rehber niteliğindedir. Bu açıdan bakıldığında, oldukça geniş bir yelpazesi olan göç ve sosyal sermaye ilişkisi çalışmanın konusunu oluşturan sığınmacı deneyimlerini anlamak ve politikalar oluşturabilmek için önemlidir. Çalışma, sığınmacıların içinde buldukları toplumsal koşulları ve yerleşim mekanizmalarını destinasyon ve sosyal sermaye kavramları üzerinden araştırmayı amaçlamaktadır. Bu

bağlamda sığınmacıların mevcut ikamet yerlerine ve geçim kaynaklarına erişirken sosyal sermayeyi ne ölçüde kullandıkları ve bunun dinamikleri araştırılmaktadır.

Çalışmanın önemi, sığınmacıların sosyal sermayeleri çerçevesinde güven düzeyleri, toplumsal algıları ve işgücü piyasasındaki durumları itibariyle göç etme davranışlarının ortaya konulması olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla sığınmacıların ekonomik ve sosyal yapıya dair uyum çalışmaları için rehber niteliği taşıması hedeflenmiştir. Çalışmanın kitlesel göçle birlikte oluşan yeni toplum düzeninde politika yapıcılara yönelik bilgi üretebilmesi ve ileride yapılacak çalışmalar için basamak oluşturması öngörülmektedir.

2.2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışma kapsamında Suriyeli sığınmacılarla görüşülmüş olmasının temel sebebi, söz konusu grubun istisnai hukuki statüsü dolayısıyla süreli çalışma izni alabilmeleri, enformel alanlarda yoğunlaşmaları ve bu nedenlerle sosyal sermayelerinden daha yoğun şekilde kullanıyor oldukları varsayımdır. Ayrıca Suriye coğrafyasında sönükleşen yaşamın, Türkiye’de yeni umutlarla yeniden inşası ve mevcut yaşama eklenmesi titiz politikaları gerektireceğinden Suriyeli sığınmacıların durumunu anlamak ve yorumlayabilmek gerekli görülmüştür.

Çalışmadaki sınırlılıklardan ilki, görüşmelerin İstanbul ve İzmir olmak üzere iki büyükşehirde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Şehirlerin sayısı zaman kısıtı sebebiyle indirgenmek zorunda kalmıştır. Buna ilişkin olarak şehirler, Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu ve Suriye sınırından uzak şehirler olma gerekliliği gözetilerek belirlenmiştir. Şehirlerin Suriye sınırından uzak olacak şekilde seçilmesinin sebebi sığınmacıların mekânsal hareketlilik motivasyonunu tespit edebilmektir. Böylece şehir ya da ülke değiştiren sığınmacıların karar belirleyicileri anlaşılabilir farklı çalışmalar için bir gösterge olarak kullanılabilir. Bu kapsamda 25 sığınmacıyla görüşülmüş, ancak tutarsız cevaplar nedeniyle 19 kişi analize dahil edilmiştir.

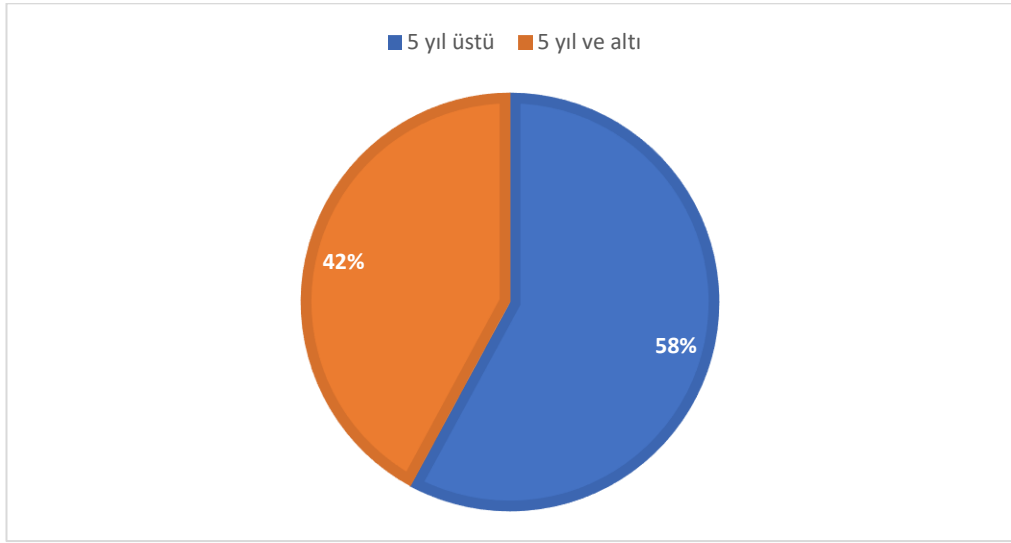
Tablo 9’da gösterildiği üzere bu kişilerden 9’u kadın 10’u ise erkektir. Ayrıca görüşmecilerin 10’u üniversite öğrencisi ya da mezunu iken 9’u hiç eğitim almamış, lise ya da ortaokul mezunlarından oluşmaktadır.

Tablo 9: Katılımcı Bilgileri

| Katılımcı | Cinsiyet | Yaş | Eğitim | Meslek (Asıl/ Türkiye’de) |
|-----------|----------|-----|----------------------------|----------------------------------|
| Ahmad | Erkek | 23 | Üniversite Öğrencisi | Öğrenci |
| Abdullah | Erkek | 21 | Üniversite Öğrencisi | Öğrenci |
| Ayla | Kadın | 18 | Ortaokul Mezunu | İşsiz |
| Celil | Erkek | 32 | Ortaokul Mezunu | Matbaacı/ Sucu |
| Cemil | Erkek | 24 | Üniversite Terk | Öğrenci/ Oto-yıkamacı |
| Endisar | Kadın | 53 | Üniversite Mezunu | Resim Öğretmeni/ Tercüman |
| Fatima | Kadın | 58 | Ortaokul Mezunu | Ev Hanımı |
| Hasan | Erkek | 21 | Ortaokul Mezunu | Serbest Meslek/ Lastikçi |
| Hüseyin | Erkek | 50 | Üniversite Mezunu | Öğretmen/ Bakkalcı |
| Leyla | Kadın | 30 | Üniversite Mezunu | Avukat/ Ofis Çalışanı |
| Mahmud | Erkek | 48 | Üniversite Mezunu | İş İnsanı |
| Muhammed | Erkek | 33 | Lise Mezunu | Serbest Meslek/ Oto- yıkamacı |
| Muhsin | Erkek | 30 | Okula Gitmemiş | Lastikçi |
| Necad | Kadın | 45 | Lise Mezunu | Ev Hanımı/ Kuaför |
| Negme | Kadın | 48 | Yüksek Lisans Öğrencisi | İlahiyat Öğretmeni/ Tercüman |
| Rabia | Kadın | 23 | Üniversite Öğrencisi | Öğrenci |
| Rumeysa | Kadın | 50 | Üniversite Mezunu | Fizik Öğretmeni/ Terzi |
| Rana | Kadın | 60 | Üniversite Mezunu | Öğretmen/ İşsiz |
| Zeyneb | Kadın | 36 | Lise Mezunu | Ev Hanımı |

Şekil 4’te gösterildiği gibi katılımcıların yüzde 58’i beş yıldan daha uzun, yüzde 42’si ise 5 yıl veya daha az bir süredir Türkiye’de bulunmaktadır. Sığınmacılar arasında Türkiye’de bulunma süresi en az iki yıl, en çok sekiz yıldır.

Şekil 4: Katılımcıların Türkiye’de Bulunma Süresi



Çalışmadaki bir diğer sınırlılık olan yerel halkın görüşleri çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Halkın hem kamusal hem özel alanda sığınmacılara karşı bakış açısının büyük bir önem taşıdığı açık olmasına rağmen, bu konu süre ve kaynak kısıtı sebepleriyle çalışmanın amaç ve kapsamı dışında tutulmuştur. Bir diğer durum ise sığınmacıların hassas ve travmatik süreçlerden geçmesi sebebiyle, yapılan mülakatlarda bulgulara ulaşmak uzun bir süreyi gerektirmiş ve çoğu sığınmacıyla birden fazla görüşme gerçekleştirilmiştir.

2.3. Yöntem ve Bulgular

Tezde nitel araştırma yöntemi kullanılarak yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular kullanılmış ve yüz yüze derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakat soruları *Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Başkanlığı* tarafından onaylanan etik ilkeler kapsamında hazırlanmıştır.

Sorulara ek olarak görüşmeler boyunca katılımlı gözlemler yapılmış ve görüşmecilerin mahalle sakinleri, çevreleri ve kültürlerine ilişkin notlar alınarak bulgular desteklenmiştir. Araştırmada başvuru alan açık uçlu soru yöntemi “evet” ya da “hayır” gibi doğrudan cevap gerektirmeyen özellikte olduklarından daha geniş bir bilgi yelpazesi edinilmesi sağlanmıştır.

Araştırma örnekleminin cinsiyet, yaş ve coğrafi olarak belirli bir noktada kümelenme göstermemesine gayret edilmiştir. Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla, kartopu yöntemi ile ya da rastgele bir şekilde sığınmacılara ulaşılmıştır. Kartopu yöntemi referans aracılığıyla diğer sığınmacılara ulaşma imkânı sunduğundan, birçok sığınmacıda söz konusu olan Suriye istihbarat birimi *El Muhaberat* korkusuna karşı güvende hissetmeleri sağlanmıştır. Sığınmacılarda, *El Muhaberat*'ın ülke dışına çıkan Suriyelileri tespit ederek kaçırdıkları ya da işkence ettiklerine dair korkular bulunmaktadır. Bu nedenle görüşmelerde güven hissi sağlayabilmek en önemli gereklilik olmuştur.

Rastgele görüşülen sığınmacılar ise mahallelerde dolaşarak tanışılan sığınmacılardan oluşmaktadır. Ancak onlara ulaşmak için de genellikle mahalledeki bir yerliyle tanışılmış ve onun güveni kazanıldıktan sonra tanıştırdığı sığınmacıya ulaşılmıştır. Doğrudan sığınmacıya ulaşmak çoğu zaman mümkün olmamıştır. Ya hiç konuşmak istememiş ya da güvenmemişlerdir. Buna rağmen mahallelerde dolaşmak yerel iş yerlerine de erişim sağladığından özellikle kayıt dışı göçmenlere ulaşabilmeyi mümkün hale getirmiştir.

Görüşmeler İzmir'de bir sivil toplum kuruluşu binasında ve Limontepede, İstanbul'da ise yine bir sivil toplum kuruluşu binasında ve Esenyurt semtinde gerçekleştirilmiştir. Semtlerde yapılan görüşmeler katılımcıların evlerinde ya da iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler Türkçe ve Arapça olmak üzere iki dilde ve Arapça yapılan görüşmeler bir tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kaydı ve notlar alınarak yapılmıştır. Görüşme süreleri; 25 dakika ile 90 dakika arasında değişim göstermiştir. Bazı görüşmelerde katılımcıdan bilgi alınamayacağı düşünüldüğünden görüşmeler erken sonlandırılmıştır. Tüm görüşmeler boyunca katılımcıların içinde buldukları hassas ve travmatik süreç göz önünde bulundurularak, yaşanan savaşa dair bir soru sorulmamasına dikkat edilmiştir. Sorular katılımcıların konuşmasını sağlayacak ve görüşmenin akışına uygun olacak bir şekilde sıraya uyma gerekliliği gözetilmeden sorulmuştur. Sorular esnasında katılımcıları sorguya çekiliyormuş hissinden uzak tutmak için yaşadıkları süreci merak eden, anlamak ve dinlemek isteyen pozisyonda kalmaya gayret edilmiştir. Veri analizi kapsamında tüm görüşmeler bilgisayar ortamında düzenlenmiş ve NVivo 12 nitel analiz programı

aracılığıyla kodlamalar yapılmış, temalar ve sınıflandırmalar belirlenerek yorumlanmıştır.

2.3.1. Göç Kararı ve Sosyal Sermayenin Göç Kararı Üzerindeki Etkisi

Sosyal sermaye dayanışma ve karşılıklılık mekanizmaları oluşturarak çeşitli ağlar yaratma niteliğine sahiptir. Bu da onu göç etme kararından gidilecek ülkeye ve yaşanacak şehre kadar etki alanı genişleyen, ayırıcı işleve sahip bir nosyona dönüştürmektedir. Bir diğer ifadeyle potansiyel göçmenin nihai kararı sosyal sermayenin etkisi altında belirginlik kazanmaktadır.

Arkadaş, akraba ya da ortak bir topluluğa üye olmak, kaynak ülkeden çıkış konusunda son derece etkilidir. Bu gruplar arasında sağlanacak bilgi akışı ve denetim mekanizmaları, göçün nasıl ve nereye doğru gerçekleşeceğini şekillendirir. Çeşitli çalışmalarla desteklendiği üzere, göç akımlarını artıran en büyük etmenlerden biri göçmenlerin hanehalkı ya da topluluk bağları yoluyla sosyal sermaye kazanmaları ve onu aktarmaları olmuştur (Garip, 2008; Davis, Stecklov ve Winters, 2002). Buna en iyi örneklerden biri Faist (2003)'in aktardığı, Engelbrektsson'ın 1978 yılında Konya Alihan ve Yeniköy üzerine yaptığı bir araştırmadır. Göç oranlarının ve göçmen profillerinin incelendiği iki köyde, ilkinde neredeyse tüm hanehalklarının göç ettiği görülürken ikincisinde birçok akraba grubu içerisinde yalnızca bir gruptan göç edildiği tespit edilmiştir. Veriler incelendiğinde ilk köyün verimsiz arazileriyle birlikte görece daha fakir olduğu ve ilk öncü göçmeni takiben köyün çoğunluğunun onu izlediği anlaşılmıştır. İlk köydeki güçlü akrabalık bağları ve ortak soy inancına olan bağlılık, aralarında yüksek bir dayanışma ve karşılıklılık beklentisi oluşmasına sebep olmuş, bu da göç etme kararını doğurmuştur. Ayrıca bu dayanışma ve karşılıklılık göç ettikten sonraki hayat kurma çabalarında onları destekleyici nitelikte olmuştur. Aksine ikinci köyde ise gruplar arası etkileşimin daha kısıtlı olduğu ve kişilerin çoğunlukla kendi akraba gruplarını desteklemeye eğilimli oldukları görülmüştür. Bu da güven ve karşılıklılığı azaltarak göçü teşvik etmeyen bir durum yaratmıştır.

Bahse konu olan örnekten de anlaşılacağı üzere akraba, aile ya da ortak topluluk üyelerini kapsayan bir tanıdığa sahip olma durumu potansiyel göçmenin varış noktası belirleme kararını ve sonraki eylemlerini etkilemektedir.

Ülkeden çıkış kararı alındıktan sonra, ilk olarak sığınmacıların sahip olduğu kaynaklar ve bunların nakde çevrilebilirliği önemli olmaktadır. Birçok göçmen satılacak mallarını nakde çevirip o şekilde göç etmeyi tercih etse de bu her zaman mümkün olmayabilmektedir. Buldukları bölgenin koşullarına bağlı olarak, satış için uygun zaman bulunamayabilir ya da değerinin çok altında fiyatlara satışlar gerçekleştirilebilir (Faist, 2000). Nitekim göç kararı verildikten sonra ilk gerçekleşen eylem, satılabilecek her şeyin mümkün olduğunca hızlı bir şekilde nakde çevrilebilmesidir.

İstanbul'da yaşayan *Zeyneb* ve *Hüseyin* söz konusu duruma dair yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmıştır:

Zeynep: “*Orada satabildiğimiz her şeyi satıp gelmeye çalıştık ama çoğu eşyamız öyle kaldı. Bir an önce çıkmak istedik. Vakit olmadığı için ne verirlerse razı olduk. Çok eşyamız kaldı orada. Çoktan ya almışlardır ya da bomba gelmiştir. Hiç haberimiz yok. Kimse kalmadı bizden sonra*”.

Hüseyin: “*Direkt İstanbul'a geldik. Burada bir arkadaşım vardı. Gelmeden önce her şeyimizi ya sattık ya dağıttık ya da bıraktık arkamızda. Yanımıza para ve çok az eşya aldık geldik*”.

Türkiye'ye geldiğinde 12 yaşında ve görüşmenin yapıldığı tarihte 18 yaşında olan *Ayla* ise hatırladıklarını şöyle anlatmıştır:

“*Orada babamın iş yeri bombalanmıştı. Babam kendi işini yapıyordu. Fabrikamız vardı. Abilerim orada çalışıyordu. Çok hatırlamıyorum ama artık gitmemiz lazım dediler. Annemin altınlarını ve evdeki birçok eşyayı sattığımızı hatırlıyorum. Bazen eve birileri gelip birkaç eşya alıp gidiyordu. Babamlar sürekli toplanır karar vermeye çalışırlardı. Her şey çok hızlı oldu. Geldik sonra da*”.

Göç sürecinde ülkeden çıkış, göç kararını takiben yapılan nakit toplama eyleminin ardından gerçekleşmektedir. Ancak ülkeden çıktıktan sonraki süreç de birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Hedefteki koşullar çoğu zaman göçmen

için uygun olmayabilmekte ve göçün birkaç destinasyonu içermesiyle sonuçlanabilmektedir.

2.3.1.1. Yer Değiştiren Sığınmacılarda Tanıdık Etkisi

Göçmenler bazen ilk gittikleri ülkede kalmayabilirler. Bu mekânsal hareketlilik, göç süreci içinde sıklıkla meydana gelen bir durumdur. Temellerinde istihdam olanaklarından insan haklarına kadar uzanan birtakım motivasyonlar yatmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin göç sürecinde birden fazla rota izlemesi sosyal sermayeye ilişkin bir durumu açığa çıkarmaktadır. Hemşehrilik ya da akrabalık bağları ve sınıfsal özellikler bu rotaları belirlemede etkili unsurlardır.

Çalışma kapsamında söz konusu durum ilk olarak; Mısır ya da Lübnan gibi bir ülkeye giderek ardından Türkiye'ye gelen sığınmacılar ile Türkiye içinde birden fazla şehir değiştiren sığınmacıları kapsamaktadır. Özellikle Suriye göçünde görüldüğü üzere; Avrupa'da kapanan sınırların ardından gidebilecekleri az sayıda ülke kalan sığınmacılar için göç kararında sosyal sermaye ilk başvurulacak kaynak olabilmektedir. Faist (2003)'in belirttiği gibi "göçmenler, göçün yöneldiği ülkelerde iş, barınma ve kendilerine uygun kültürel ortamı bulmak için bağlara ihtiyaç duyarlar." İster başka bir ülkeye gitmiş olsun, isterse de direkt Türkiye'ye gelmiş olsun, tüm sığınmacılar için bu bağlar abartısız bir önem taşımaktadır.

Şekil 5'te Suriye'den çıktıktan sonra başka bir ülkeye giderek ardından İstanbul'a gelen sığınmacıların tanıdık durumlarına göre oranları gösterilmiştir. Buna göre, başka bir şehirden İstanbul'a gelen 4 sığınmacının 3'ü kente daha önceden yerleşen bir tanıdıklarının yanına gelmeye karar vermiştir.

Şekil 5: Tanıdık Yanına Gelme Durumuna Göre Başka Bir Ülkeye Gittikten Sonra İstanbul'a Gelen Sığınmacılar



Katılımcılardan önce başka bir ülkede şansını deneyen sığınmacılar arasında, o ülkelerde sosyal ya da ekonomik sorunlarla karşılaşınca İstanbul'a göç etme kararı yaygın olarak gözlenmiştir. Buldukları ülkede birçok sorunla karşılaşan sığınmacılar, daha iyi bir yaşam umuduyla genellikle İstanbul'daki tanıdıklarının yanına gelmişlerdir.

Celil: "7 sene önce Şam'dan Beyrut'a sonra İstanbul'a geldik. Savaştan dolayı iş yoktu. Fırın, bakkal her şey kapalıydı. Ekmek bile bulamıyorduk. Her yer bombalandı, tanıdıklarımızın evleri zarar gördü. Beyrut'ta zorlandık. İş bulamadık. Her ülke vize istiyordu, vizemiz yoktu. O yüzden buraya geldik. Kız kardeşim buradaydı o yüzden buraya geldik".

İstanbul'a gelen sığınmacıların bir süre tanıdıklarının yanında ikamet ettiği gözlenmiştir.

Muhammed: "Şam'dan 6 yıl önce geldik. Savaş yüzünden iş yoktu. Her yer kapalıydı. Fabrikalar kapalıydı. Biz Suriye'deyken evimiz sağlamdı ama sonradan camlar falan kırılmış. Önce ben geldim, sonra annem ve kız kardeşim geldi. Erkek kardeşim Suriye'de kaldı, askere aldılar. Ben önce Mısır'a gittim. Mursi varken orası iyiydi ama Sisi gelince her şey kötü oldu. Bizi istemediler. Sonra İstanbul'a geldik. Mısır'da çok fazla dışlandım, Burada kimlik var mesela ama orada BM geldi bize kart verdiler ama o kartı alamayanları hemen Suriye'ye geri yolladılar. O kartı alınca da

bir iki ay da bir yenilemek lazımdı ama ben çalıştığım için yapamadım. Vakit yoktu. Orada çalışıyordum, Arapça konuşuyordum ama rahat yoktu. O yüzden buraya geldim. Amcam burada oturuyordu. İlk geldim 15 gün onun yanında kaldım. Sonra tek oturmaya başladım, ev buldum”.

Rabia: “Yaşadığımız yer savaştan dolayı çok kötü durumdaydı, orada kalamayacağımızı anlayınca önce şehir merkezine başka bir yerine taşındık. Babamın fabrikası vardı o ve evimiz bombalandı. Amcam Mısır’da yaşıyordu, onun yanına gittik. Orada kalamadık çünkü okullar çok kötüydü ve biz orada okuyamadık. Zaten eğitimimize devam edebilelim diye yurtdışına çıkma kararı almıştık ama Mısır’da eğitimin çok kötü olduğunu görünce babam ‘burada eğitim yoksa yaşam da yok’ dedi. Annem öğretmen ve orada çalışamadı, babam kendine iş kurdu ama o da yapamadı. Bir amcam da Türkiye’ye gelmişti. Burada yapabilirsiniz dedi, biz de buraya geldik. Önce amcamın yanında kaldık 3 hafta kadar. Daha sonra kendimize başka bir ev bulduk ve amcamın yanından çıktık”.

Suriye’den sonra gittikleri ülkede ekonomik ya da sosyal yaşam zorluklarıyla karşılaşan sığınmacılardan, hiçbir tanıdığı olmamasına rağmen, yaşam koşullarını iyileştirebilmek umuduyla İstanbul’a gelenler de olmuştur.

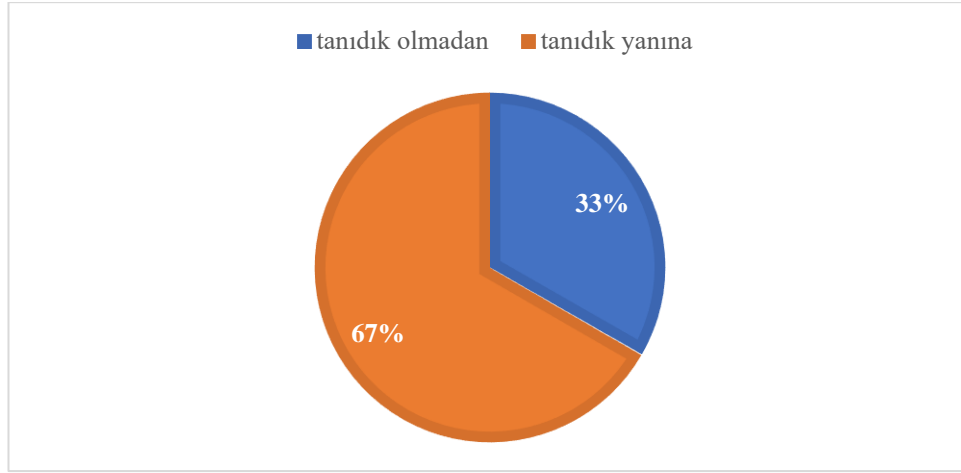
Hasan: “Askere gitmem gerekiyordu, askere gitmek istemedim. Niye gideceğim, kime karşı savaşacağım. Askere gidenler zorla alınıyor, diğerleri muhalif, misal amcanın oğlu, ne yapacaksın, onu öldürebilir misin? Onun için önce Lübnan’a gittim. Orada rahat değildik, dışlanma, işsizlik, zor oldu. En azından Türkiye bizi çağırды diye düşündük. Oradan Urfa’ya geçtim ve iş olmadığı için İstanbul’a geldim”.

Suriye’den çıktıktan sonra ilk hedef olarak Türkiye’ye gelen sığınmacılarda ise açık kapı politikası hemen her sığınmacı için çekici bir faktör olarak gözlenmiştir. Bu aşamadan sonra ise sahip olunan ağlar ön plana çıkmıştır. Açık kapı sebebiyle Urfa, Antep ya da Hatay’dan giriş yaparak, ekonomik ve sosyal iyileşme veya başka bir ülkeye geçiş noktası olarak kullanmak amaçlarıyla İstanbul ve İzmir’e yerleşmişlerdir. Bu sığınmacılar giriş yaptıkları şehirlerde kalmak istemelerine rağmen işsizlik, ucuz işgücü olarak çalıştırılma, emek sömürüsü ya da toplumsal baskı gibi sebeplerden ötürü tanıdıklarının olduğu şehirlere yönelmişlerdir.

Şekil 6’da Türkiye içinde yer değiştirerek sonunda İstanbul’da yaşamaya başlayan sığınmacıların İstanbul’da bir tanıdığa sahip olma durumlarına göre oranları

gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye içinde farklı bir şehirde yaşadktan sonra İstanbul'da yaşamayı tercih eden 6 sığınmacının 4'ü bir tanıdığına yanına gelmiştir.

Şekil 6: Tanıdık Yanına Gelme Durumuna Göre Türkiye'de Şehir Değiştirerek İstanbul'da Kalan Sığınmacıların Oranı



Necad: "Eşim Suriye'de bombadan yaralandı. Antep'e geldik. Hastaneye. Oğullarımla birlikte. Sonra da dedik artık dönemeyiz. Suriye'de yaşam kalmadı. İzmir'de tanıdık vardı. Daha önceden gelmişti. İş vardır dedik. Onun yanına geldik".

Ahmed: "Benim babam ve dedem muhalifti. Küçükken okula giderken beni takip ederlerdi hep. Hatırlıyorum. Sonra savaş başlayınca da polis zaten bütün muhalifleri ve ailelerini takip ediyordu, bizi de takip etmeye başladılar. Üniversite içinde falan. Ablamı da beni de takip ettiler. Babam hasta olmuştu, bir doktor babamı ameliyat etti ama sonra bırakıp kaçtı. Ameliyat yaparken bir sorun olduğundan ve babam da muhalif olduğundan korkusundan kaçtı ama biz de anlamadık ne olduğunu. Biz hastaneye gittiğimizde babamı görebilmek için para veriyorduk hastaneye. Sonra durumlar gittikçe kötüleşti. Artık orada kalamayacağımızı anladık. Babam eskiden hiç istemezdi yurtdışına taşınmayı. Zaten ben de başka bir şehirde üniversite okuyordum. Beni askere almak istediler. Biliyorsun askere gitmek demek kendi arkadaşını ya da akrabasını öldürmek demek. İlk önce ben geldim, Urfa'ya sonra İstanbul'a. Sonra kardeşim geldi, bilgisayar mühendisliği okumak istiyordu zaten. Sonra ablam geldi, Suriye'de çok takip ettiler onu. Ablamla annem birlikte geldi. Urfa'da iş bulmak çok zordu. İş yok, iş bulunca da para yok. Bu durumlar çok zordu, yaşayamaz olduk.

Herkes faydalanmaya çalışıyor, sanki insan değiliz gibi. Benim ablam Urfa'da mesela iş ararken başı açık dediler iş vermediler. Suriye'de de böyle olaylar oluyor. İstanbul daha açık fikirli. Suriye'den de Urfa'dan da çok farklı. İstanbul'da arkadaşlar da vardı, iş bulmuşlardı. Burası daha iyi, iş bulurum diye düşündüm”.

Leyla: “Ben avukatım, eşim de mühendis. İkimiz de işsiz kaldık. Başka çaremiz yoktu. Eşimin bir arkadaşı yaralandı. Korku içindeydik. Önce Urfa'ya gittik ama orada yapamadık. İş yoktu, insanlar çok tutucuydu ve eşim de ben de rahatsız olduk. Orada çok kısa bir süre kaldık. Sonra eşimin abisi orada durmayın artık benim yanıma gelin, burada buluruz bir çaresini dedi”.

Rumeysa: “Aslında Avrupa istedik ama olmadı. Yine Türkiye diğer yerlerden daha iyidir dedik. Çocuklar okula gider, iş buluruz dedik. İzmir'de eşimin tanıdık vardı. Öyle geldik. Urfa'da iş yok”.

Bazı sığınmacılar ise kimseyi tanımamalarına rağmen, İstanbul'un büyükşehir olma özelliğinden dolayı iş imkânı bulabilecekleri umuduyla ya da başka bir ülkeye geçiş amacıyla, giriş yaptıkları şehirleri terk etmiştir. Geçiş amaçlı yapılan göçlerde AB'nin sığınma başvurularını çoğunlukla kabul etmemesi başvuru sahiplerinin Türkiye'de yaşamaya devam etmesiyle sonuçlanmıştır. Bazı sığınmacılar ise dağılan aile üyeleriyle bir araya gelebilmek adına Avrupa'ya gidebilmek için uzun yıllardır Türkiye'de beklemektedirler.

Rana: “Bir defasında Daeş, oğlum kapri pantolon giydiği için, onu gözlerimin önünde kırbaçladı. Sonra evimiz bombalandı. Çocuklarıma artık burada yaşayamazsınız dedim, bir oğlum ve damadım Almanya'ya kaçak olarak gitti. Biz gidemedik. Sadece üzerimdeki kıyafetimle ve kalp ilaçlarımla çıktım ülkeden. Günlerce yürüdük. Çok korktuk, gidenlerden her iki tarafta da para alıyor, yollarını kesiyorlarmış, dikkatli olun dediler. Kaçak olarak Urfa'dan giriş yaptık. Biz de herkese para vermek zorunda kaldık, sınırda herkes para istiyor. Herkes nasıl böyle kötü oluyor bilmiyorum. Ben, torunum, kızım ve oğlum, yürüyerek geldik. Oğlumun ayakları bombadan dolayı yok, onu çekerek yürüdük. Urfa'dan Hatay'a gittik tedavi için, orada hastane var, oraya gidin dediler. Gittik ama protez takmadılar, ambulansla İstanbul'a geldik. Buradan Almanya'ya gidebiliriz diye”.

Bazen ise başka bir ülkeye geçiş amaçlı geldikleri İstanbul'da dini sebeplerden ötürü kalmayı tercih etmişlerdir. Suriye ve Türkiye'de yaşayan nüfusun çoğunluğunun

Müslüman olması Avrupa'ya gitmek isteyen sığınmacılar için Türkiye'yi daha çekici kılmıştır.

Cemil: “Hapisteydim, hapisten çıkınca hemen kaçtık. Bir gün okuldan çıktım, polisler önümüzü kesti. Hepimizi toplayıp götürdüler. Esed'e karşısınız diye hapse attılar. İki ay sonra bizi bıraktıklarında, babam gidin hemen buradan, ne olacağı belli olmaz dedi. Kardeşimle birlikte geldik. Önce Urfa'ya gittik ama orada durmadık hemen İstanbul'a geldik. Kimseyi tanımıyordum. İki üç gün camide yattık kardeşimle. Ev yok, kimse ev bilmiyor. Dolandım durdum. Bir yerde Arapça sesler duydum, abi dedim wifi varsa kullanabilir miyim? Sonra internete bağlandım, konuştum bir arkadaşımınla. Bana bir arkadaş Esenyurt'ta dedi. Konum attım, dedim gel beni al ne olur. Bana ev bul ne olur dedim. Sonra bekarlar evine götürdü beni. Aslında Almanya'ya gitmek istiyordum. Sonra baktık burası güzel, Müslüman. O yüzden durdum. Dört sene önce burası güzeldi. Bekarlar evinde oturuyorduk, dedim belki savaş biter, geri dönerim. Nasıl olsa burada cami var, Allah var. Bizim mahalle gibi. Suriye gibi”.

İzmir'de yaşayan sığınmacılar arasında ise ilk önce farklı bir ülkeye gidip ardından İzmir'e yerleşen görüşmeci bulunmamaktadır. Bu durum İzmir'in bir geçiş noktası olarak görülmesiyle yakından ilişkilidir. Sığınmacılar İzmir'e çoğunlukla hedefteki asıl ülkeye gidene kadar yanlarında kalabilecekleri bir tanıdık olduğu için gitmişlerdir. İzmir'in bir geçiş şehri olarak kullanılmak istenmesine rağmen çeşitli sebeplerle hedefteki ülkeye gidemeyen sığınmacılar İzmir'de kalarak burada bir yaşam kurmuşlardır.

Endisar: “Halep'ten 5 yıl önce geldik. İlk başta kaçak olarak giriş yaptık Antep'e gittik. Bir yıl orada oturduk. Sonra büyük oğlum Almanya'ya gitmek istediği için İzmir'e geldik. O Almanya'ya gitti, biz burada kaldık. Burada diğer Suriyelilerle tanıştım. Her konuda yardımcı oldular. Tercümanlık işimi de onlar sayesinde buldum”.

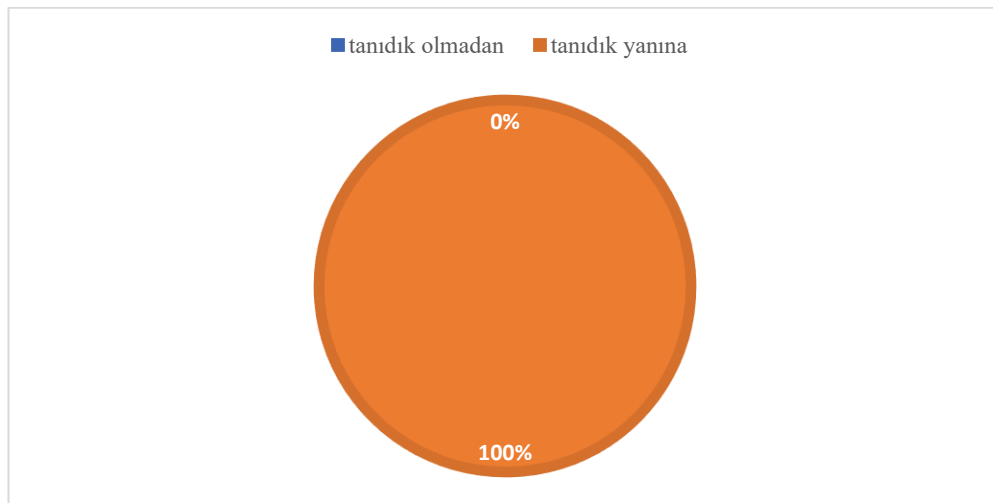
Fatima: “Oğlum Esad'a karşı olduğu için iki kere hapse girdi. Artık başka çaremiz kalmadı. Öldüreceklerdi oğlumu. Önce Urfa'ya geldik. Sonra İzmir'e. Oğullarım ve eşimle geldik. Aslında hepimiz Almanya'ya gitmek istedik ama biz gidemedik. Bir tek iki oğlum gidebildi. İzmir de tanıdıklar vardı. Biz de buraya geldik.

Ev yoktu, bize yardımcı oldular. Yemek verdiler, oğlum is ararken yardım ettiler. Beni derneğe yönlendirdiler.”

Necad: “Bizden sonra gelen de oldu. Urfa' ya gitmişti biri ama orada is bulamadı. Buraya geldiler. Görüşüyoruz. Yemek yeri açmıştı eşimin bir arkadaşı, insanlara söylüyoruz, duyurmaya çalışıyoruz. Suriye lokantası. Oğullarım da orada çalışıyor.”

Şekil 7’de gösterildiği üzere görüşülen katılımcılar arasında İzmir’e yerleşen 5 katılımcının tamamı tanıdıkları birinin yanına gelmiştir. Sığınmacılar kendilerinden önce İzmir’e yerleşerek hayatlarını kuran öncü göçmenleri takip etmiş ve onların yaşamlarına eklenmiştir. Sığınmacılar bir kere şehre yerleştikten sonra kendileri de potansiyel göçmenler için öncü konumuna geçmişlerdir. Bu durum Bankston (2014: 140)’de ifade edilen “sosyal ağlar, bireylere yeni coğrafi mecralara yönelik kanal açtığında, onları aynı zamanda yeni mesleki mecralara da yöneltir. Burada, önderler mesleki fırsatları yakalamak amaçlı hareket ederken, ağlarındaki bağlantılar, onları lokasyon ve çalışma yerlerini belirlerken izlerler” ifadesini doğrulamaktadır. Bu önermedeki gibi, Suriyeli sığınmacıların kitlesel bir göç akımı başlattıkları ve bunu 2011 yılından itibaren dalgalanmalar şeklinde devam ettiriyor oldukları göz önünde bulundurulduğunda, göç yönünde sosyal sermayenin belirleyiciliği öne çıkmaktadır.

Şekil 7: Tanıdık Durumuna Göre Türkiye İçinde Şehir Değiştirerek İzmir’de Kalan Sığınmacıların Oranı



2.3.1.2. Destinasyondaki Durum

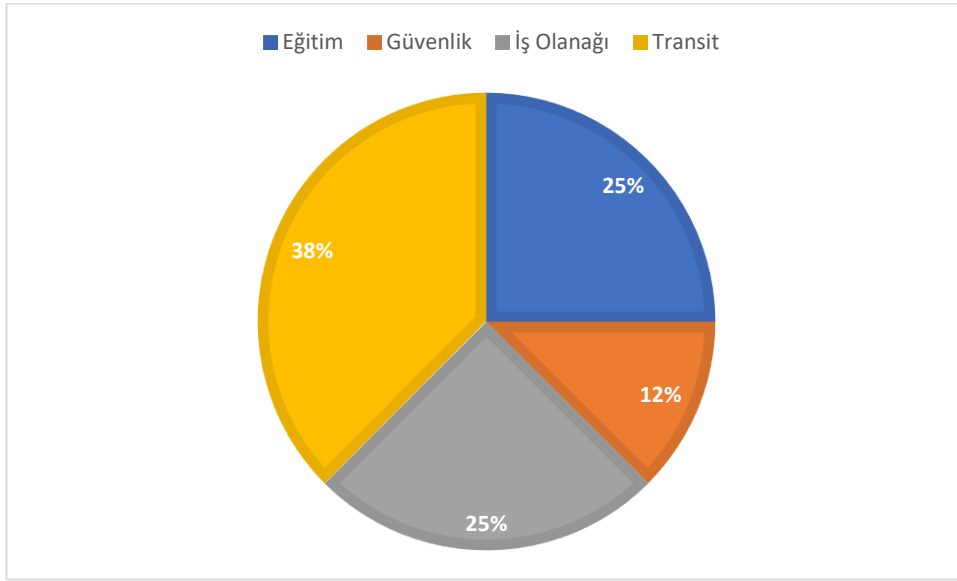
Suriyeli göçünde de en önemli belirleyicilerden birinin, literatürle bağlantılı olarak, bir tanıdığa sahip olma durumu/ağlar olduğu görülmektedir (Tilly, 1990, Massey ve Zenteno, 1990; Fernandez-Kelly, 1995; Fordham, 1996; Faist, 2006; Garip, 2008). Bunun yanında ortak bazı sebepler İstanbul ya da İzmir'e gelmek için çekici faktörler olmuştur. Bir tanıdığı olsun ya da olmasın bir şekilde İstanbul ve İzmir'e gelme kararı eğitim, başka bir ülkeye geçiş (transit), iş olanağı ve güvenlik konuları etrafında verilmiştir.

Burada dikkat çeken bir sonuç; cinsiyete göre seçimler incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet farklılıklarına göre bir ayırım yapıldığında, kadınların Türkiye'de bulunma sebeplerinin çoğunlukla başka bir ülkeye geçiş amaçlı, erkeklerin ise iş bulma amaçlı olduğu görülmektedir. Kadınlar sırasıyla başka bir ülkeye geçiş (transit), eğitim, iş olanağı ve son olarak güvenlik sebebiyle Türkiye'ye geldiklerini belirtirken; erkekler iş olanağı, başka bir ülkeye geçiş, eğitim ve güvenlik amacıyla geldiklerini belirtmiştir.

Rabia: "Ben Mısır'a gittiğim için orayı gördüm. Eğitim çok kötü. Babam Mısır'da kendine iş kurabilmişti. Dil engeli yoktu. Para kazanıyordu, insanlarla anlaşabiliyordu. Annem de Arapça öğretmeni zaten. O da iş bulmuştu. Tek sorun eğitimdi. Bizim için orada kalmamayı tercih ettiler. Bizim eğitimimize öncelik verdiler. Türkiye daha güvenli. Türkiye Suriye halkını destekliyor diye düşünüyor herkes. Biz Mısır'dayken olaylar karışmıştı zaten. Mursi vardı. Sonra onu indirdiler. Burası da karıştı diye düşündük. Amcam hala Mısır'da o para kazanıyor ve çocuklarını okula falan gönderiyor ama herkes için uygun değil. Bazıları iş bulamıyor, bazıları da iyi eğitim".

Şekil 8'de kadın sığınmacıların Türkiye'de bulunma sebepleri oransal olarak gösterilmektedir. Buna göre kadınların Türkiye'de bulunmak için en önemli motivasyonlarını başka bir ülkeye geçiş, eğitim ve iş olanağı oluşturmaktadır. Toplam 9 katılımcıdan oluşan kadın sığınmacıdan, 7'si Türkiye'ye gelme sebeplerini bu doğrultuda açıklamıştır.

Şekil 8: Cinsiyete Göre Türkiye’de Bulunma Sebebi (Kadın)

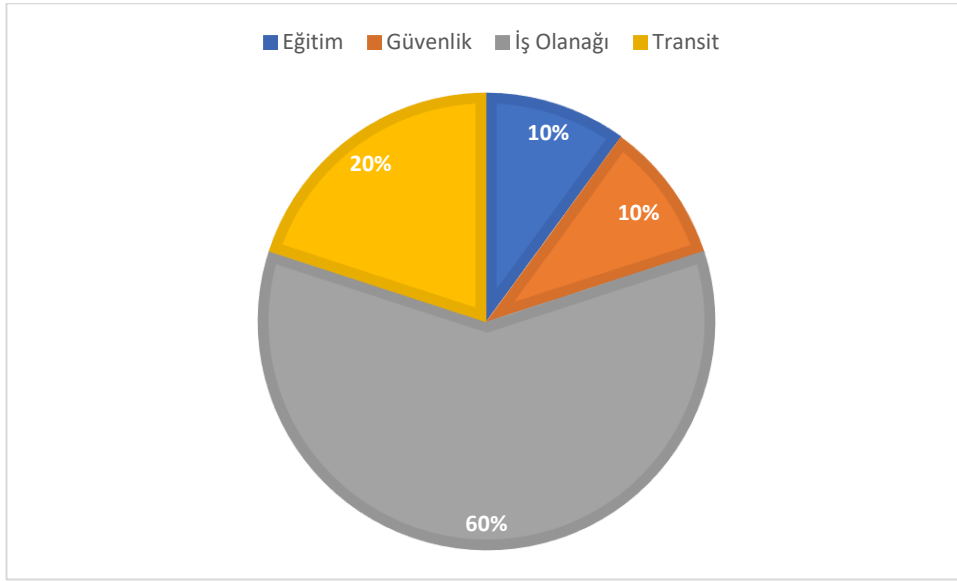


Erkek sığınmacılar için ise asıl motivasyonu iş bulma olanağı oluşturmaktadır. Şekil 9’da oransal gösterildiği üzere, 10 erkek sığınmacının 6’sı iş bulabilme umuduyla Türkiye’ye gelmiştir.

Muhafif bir aileden gelen ve üniversite öğrencisi olan Ahmed yaşadıkları zorluklar sebebiyle eğitimini yarıda bırakarak ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Başka ülkelere giden tanıdıkları olmasına rağmen iş fırsatları sebebiyle Türkiye’ye gelmiştir.

Ahmed: “Mesela Libya’ya gidenler de vardı. Orası çok kötü. İş yok. Herkes kamp yaşıyor. Burası çok daha iyi oradan. Normale baksak iyi değil ama kötünün iyisi. Yine fırsat var”.

Şekil 9: Cinsiyete Göre Türkiye’de Bulunma Sebebi (Erkek)



Göçmenler buldukları şehirlere geldikten sonra kendi düzenlerini kurana kadar bir süre tanıdıkları bir öncü göçmenin yanında ikamet etmişlerdir. Görüşmecilerin yüzde 63’ü (12 kişi) göçten sonra bir süre sosyal sermaye sağlayıcısıyla birlikte yaşamıştır.

Endisar: “Çok zordu. Bir tanıdık vardı, oğlumun bir arkadaşı, o küçük bir oda tutmuştu. Biraz onun yanına kaldık. Çok kalabalıktık, 12 kişi falan. Sonra çalıştık falan anca para biriktirdik kendimize ev tuttuk”.

Hasan: “Eniştem gelmişti önceden, ben de ilk onun yanına geldim. Amcalarım da burada. Arkadaşlarım da var. İlk geldiğimde Davutpaşa mahallesinde eniştemin yanında bir ay kaldım. Sonra ev tuttum”.

Leyla: “Eşimin abisinin yanında kaldık bir süre. Şimdi aynı mahallede oturuyoruz”.

Muhsin: “Burada arkadaşım vardı. İlk geldiğimizde 15 gün onun evinde kaldık. Sonra kendimize ev bulup çıktık”.

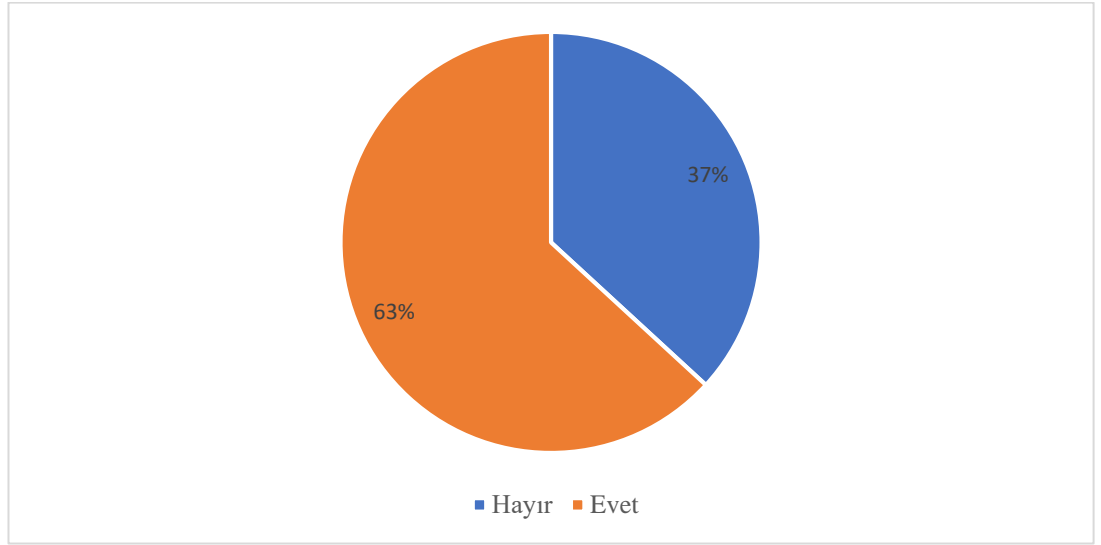
Rabia: “Amcam var, ilk geldiğimizde onun evinde kaldık zaten. Bize ev, okul konusunda falan yardımcı oldu. Bir sorun olsa falan yine hemen dinler yardımcı olur”.

Rumeyya: “Eşimin bir arkadaşı vardı, ilk geldik bir süre evlerinde kaldık. Evi de buradan bulduk. Başka yer bilmiyorduk. Hep aynı yerde oturduk”.

Negme: “İzmir'de tanıdık vardı. Daha önceden gelmişti. Onun yanına geldik. Biraz orada kaldık”.

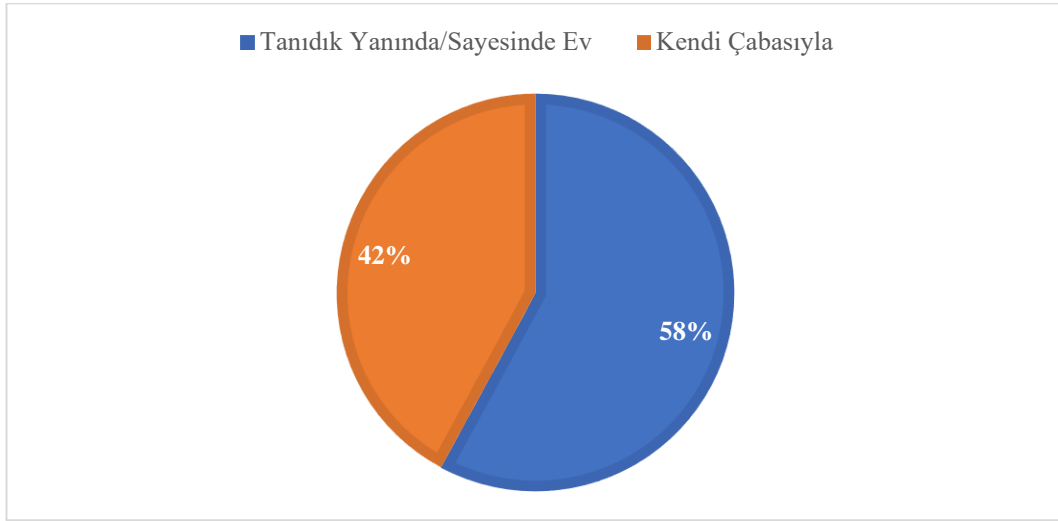
Şekil 10'da sığınmacıların göçten sonra sosyal sermaye sağlayıcılarıyla birlikte yaşama durumları gösterilmektedir. Sığınmacıların yüzde 63'ü geldikleri şehirlerde bir süre tanıdıkları birinin yanında yaşamıştır.

Şekil 10: Göçten Sonra Sosyal Sermaye Sağlayıcısıyla Yaşama Durumu



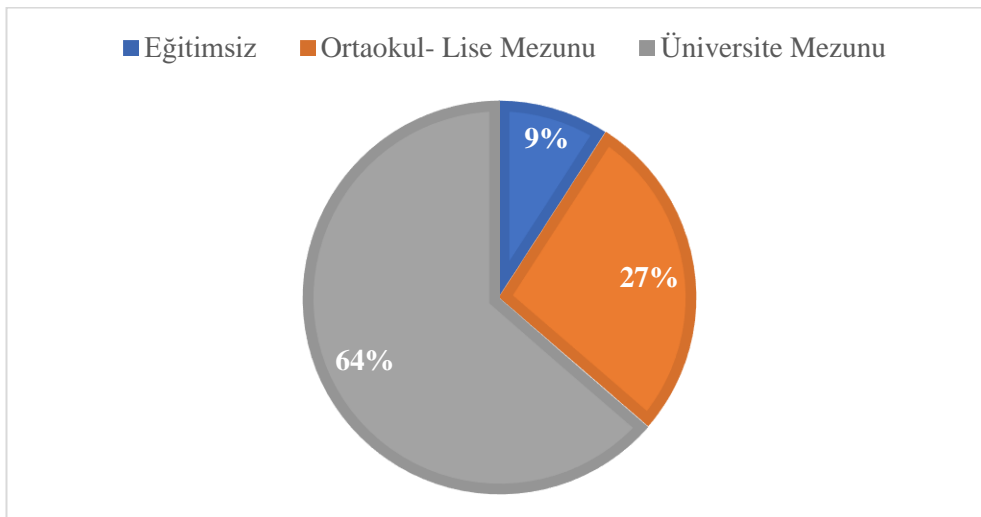
Hemşehrlik ve akrabalık yoluyla çoğunluğu öncü bir göçmenin arkasından gelen Suriyeli sığınmacılar, buldukları şehirlerde bir süre sonra çoğunlukla yanlarında kaldıkları sosyal sermaye sağlayıcılarının yardımıyla ve aynı mahallede evlere taşınmışlardır. Şekil 11'de ev bulurken sosyal sermaye sağlayıcısından yardım alan sığınmacıların oranı gösterilmektedir. Buna göre, 19 sığınmacıdan 11'i ev bulurken bir tanıdıklarından yardım almıştır.

Şekil 11: Ev Bulurken Sosyal Sermaye Sağlayıcısından Yardım Alma Durumu



Sosyal sermaye sağlayıcısı sayesinde ev bulan sığınmacıların genellikle üniversite mezunu kişiler oldukları ve eğitim seviyesi azaldıkça bu oranın düştüğü gözlenmiştir. Şekil 12’de görüldüğü üzere, tanıdık sayesinde veya tanıdık yanında ev kiralayan kişilerin yüzde 67’si (7 kişi) üniversite mezunlarından oluşmaktadır.

Şekil 12: Eğitim Seviyesine Göre Sosyal Sermaye Sağlayıcısı Sayesinde/Yanında Ev Kiralama Durumu



2.3.2. Sosyal Sermayenin Uyum Sürecindeki Etkisi

Sosyal sermaye, uyum politikaları oluşturulurken dikkate alınması gereken fenomenlerden biridir; çünkü bir tür yerel sermaye statüsündedir ve transferi zordur. Sosyal sermayenin yerel sermaye olarak özelliği, bireyin bulunduğu kaynak ülkenin politika ve uygulamaları doğrultusunda ağ ve nitelik kazanabilmesiyle ilgilidir. Bu yüzden de evrensel olmayan ve her ülkede tanınmayabilecek kazanımların bir başka ülkeye aktarımı zorlaşır. Hedef ülkenin politikaları ve kurumlarının işleyişi, halkla kurulan iletişimin durumu gibi etkiler, sosyal sermayenin göç süreci içindeki aktarımını belirlemede önemli hale gelir. Bu çerçevede sığınmacıların etnik kökenlerine ilişkin tecrübeleri, eğitim durumları, güven düzeyleri ve dil becerileri ön plana çıkmaktadır.

Eğitimin sosyal sermaye ile olan ilişkisi, dezavantajlı grupların da dezavantajlısı konumunda olabilen göçmen grupları arasında, farklı yapısal dinamikleri sebebiyle, ayrı bir incelemeyi gerektirir. Göçmen grupları içinde diğer topluluklarda olduğu gibi, sosyal sınıf etkisi ve dolayısıyla beşerî ve ekonomik sermayenin önemi birincil sırada olmakla birlikte bazı durumlarda düşük gelir grubuna mensup ailelerde eğitim başarısı oranının çok yüksek olduğu görülür. Dolayısıyla etnik grup yapısı, eğitim başarısını açıklamada sosyal sınıf kadar belirleyici bir özelliğe sahiptir.

2.3.2.1. Eğitim, Etnik Köken ve Sınıf Temelli Sorunlar

Zhou ve Bankston (1998), Amerika'daki Vietnamlı göçmenler üzerine yapılan araştırmada en önemli etkinin ailenin sosyal sınıfı olduğunu belirtmiştir. Sosyal sınıf, ailenin ekonomik ve beşerî sermayeyi kullanarak farklı sermaye türleri yaratmasına imkân sağlar. Bu da yüksek statülü ailelerin çocuklarını daha iyi okullara göndermesi ve beşerî sermayelerini artırmalarını sağlamaktadır.

Özel bir üniversitede eğitimine devam eden *Abdullah*'ın ailesinin ortalamanın üstünde bir maddi gelire sahip olmasının eğitim ve iş yaşamına dair Türkiye'deki deneyimlerinde ona fırsat sağladığı görülmektedir.

Abdullah: "Türkiye'ye sürekli tatile geliyorduk, babamın da tanıdıkları vardı. İş falan yapıyordu. Onlarla görüştü hatta biri Türk biri Suriyeli arkadaşlarıyla iş kurdular. İki kere battılar. Bazılarıyla sonradan anlaşılamadılar ama ilk geldiğimizde

hepsi bize yardımcı oldu. Zaten eskiden Suriye’de yaşayan Türk tanıdıklarımız da vardı. Onlar da bize birçok konuda yardımcı oldular. Bu durum babamın iş yapabilmesini ve bizim de aslında daha özgür bir durumda olmamızı sağladı... Liseden mezun olduktan sonra üniversiteye girmek istemedim. Kendi ayaklarımın üstünde durmak istedim. Çalışmaya başladım. 16 yaşımdan beri sivil toplumlarda aktiftim. Sivil toplum alanında çalıştım. Tecrübe kazanırım diye düşündüm. 2 yıl çalıştıktan sonra geçen ay işten ayrıldım ve özel bir üniversiteye başladım. Yani bunlar çevremi pek etkilemedi ama beni çok etkilediler. Olgunlaştım, farkındalık kazandım”.

Zhou ve Bankston (1998) yüksek ekonomik ve sosyal statüsü olmayan ailelerde ise etnik destek mekanizmasının eğitimde olumlu sonuçlar doğurduğunu ortaya koymuştur. Etnik değerler, grup dayanışmasını artırarak sosyal bir bütünleşme sağlar ve bu sayede düşük gelirli ailelerin çocukları ailenin beklenti, inanç ve bağları gibi sebeplerle eğitimde başarı sağlayabilir. Benzer bir örnek Teachman vd. (1997)’de okuldan ayrılma olasılıklarına ilişkin incelemede ortaya çıkar. Çalışmada ekonomik ya da beşerî sermayenin en önemli belirleyiciler olduğu, ancak düşük gelirli bazı gruplar içinde sosyal sermayenin de önemli bir etkiye sahip olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Yine de söz konusu örnekler her zaman için geçerli değildir. Asyalıların başarılı sonuçlarının aksine siyahilerin eğitim başarısında beyazlardan daha düşük oranlarda olduğu gözlenmiştir (Portes ve MacLeod, 1996). Siyahilerle birlikte İspanyol ya da Kızılderili çocukların da eğitimde düşük başarı sergiledikleri görülmüştür (Coleman vd., 1996; Glazer ve Moynihan, 1970). Coleman vd. (1966), eğitimde başarılı olamayan bu grupların kültürel beceri eksikliği, ev ortamındaki iletişim, aile bağları, ebeveyn sosyal ve beşerî sermayesinin eksikliğinden kaynaklı olabileceğini iddia eder. Fakat bu iddianın geçerli olmadığı kanıtlanmıştır. Özellikle anne-çocuk ilişkisini vurgulayan Coleman’ın aksine Asyalılarda yakın ebeveyn-çocuk ilişkisinin olmadığı görülmüştür (Bankston ve Zhou, 2006: 310). Asya kökenli göçmenlerin eğitime çok önem veren topluluklar olmasının yoğun çalışma, disiplin ve saygı gibi nosyonlara sahip Konfüçyüsçülük geleneğinden gelmeleriyle ilişkili olduğu, akran ilişkileri ve değerlerin daha çok ön plana çıktığı görülmektedir. Nitekim etnik kökenin ve bununla ilgili olarak şekillenen sosyal sermayenin eğitim başarısında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Zhou ve Kim, 2006). Dolayısıyla siyahilerin ya da İspanyolların düşük eğitim başarılarının aile içindeki eksiklikten değil, ekonomik

yetersizlik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve dışlanma gibi durumlara maruz kalmalarıyla şekillenen inanç, değer ve beklentileriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu gibi durumlar, göçmenlerin kişisel bilgi ve beceri gelişimlerinin büyük oranda engellenmesi sonucunu doğurmaktadır.

Ekonomik ve beşerî sermayenin yeterli olmadığı durumlarda göçmen eğitimi ve buna bağlı ortaya çıkacak durumları açıklama çabasında bazı kültürel ve yapısal argümanlar öne çıkmaktadır. Bu argümanlara göre etnik grup, var olan ya da hedef ülkeye geldikten sonraki adaptasyon sürecinde geliştirdiği özelliklere bağlı olarak çeşitli davranış kalıpları geliştirmektedir (Fukuyama, 1993). Bunlar, yaşam tarzları ve olaylar karşısındaki tutumları belirleyerek nesilden nesile aktarılmaktadır. Örneğin ABD'ye hemen hemen yakın tarihlerde gelen Yahudi ve İtalyan göçmenler arasındaki performans başarısı farklılığı, Yahudilerin yüksek okur-yazarlık oranları, yüksek sınıfsal geçmişe sahip olmaları ve soykırım tarihleri sonucunda gelişen güçlü ağlara sahip olmalarıyla açıklanmaktadır (Steinberg, 2001). Ekonomik sıkıntıların eğitim başarısına yansımalarına rağmen göçmen öğrencilerin okula devam etme oranlarının, aile yapısı, beklenti ve değerlerden kaynaklı olarak, genellikle daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye, göçmenler için sınırlı olsa da belirleyici etkiler yaratabilir ve geliştirilmesi desteklenmelidir (White ve Glick, 2000: 679-689).

Çalışma kapsamında görüşülen Suriyeli sığınmacıların da konuya ilişkin olarak etnik köken, eğitim ve istihdamla ilgili birçok problem yaşadığı görülmüştür.

Suriye'deyken üniversite eğitimine devam eden *Cemil* muhalif bir aileden olduğu için hapse atılmış ve hapisten çıkınca ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. İstanbul'da yaşam mücadelesi vererek eğitim hayatına sırtını dönmüş ve başka bir yolda ilerlemek zorunda kalmıştır.

Cemil: “Suriye’de herkes birbirine yardım ederdi. Bizim memlekette fakir, aç olmaz. Sen aç mısın, para yok sende? Bir lokantaya git ama para yok, sıkıntı yok. Hepimiz yardım ederiz. Buraya gelince düzen değişti. Ülkeni bırakmak zor. Burada sadece derdimize baktık. Okula devam etmek isterdim ama burada çok zor, para yok, artık evlendim, çocuk var, geçti”.

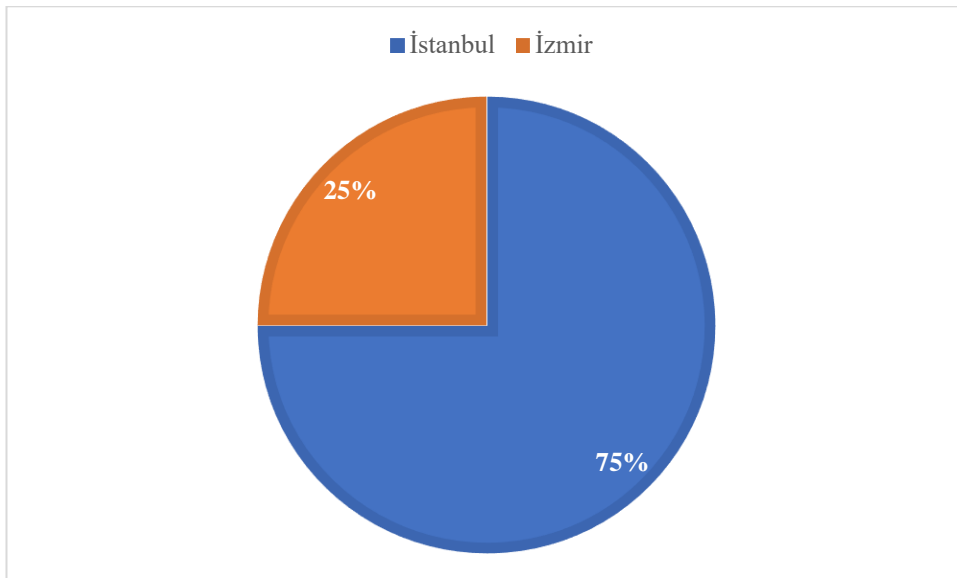
Ahmed ise Suriyeli olduğu için kötü koşullarda çalıştırıldığını ve resmî kurumlarda bile ayrımcılığa maruz kaldığını şu sözlerle ifade etmiştir: “Ayrımcılık,

fırsat eşitsizliği, bunlar büyük sorunlar. Mülteciler için bir sistem yok. Çalışma izni vermiyorlar mesela. Şikâyet yapmak istiyoruz mesela, gidiyoruz bekliyoruz. A a diyorlar sistem yok. Düzgünce cevap verilmiyor bir kuruma gittiğimizde. Ben mesela bankaya gittim a a sen Suriyelisin sıra vermiyoruz dediler. Maaş için yapacaktım. Sonra iş yerinden aradıklarında o kişi hemen güzel konuştu. Değişti”.

Bu tür ayrımcı tavırlara maruz kalmak ve ekonomik problemler sığınmacıların eğitim hayatlarını etkilerken toplumdan soyutlanarak radikalleşmelerine sebep olabilir. Zorluklarla mücadele etmek zorunda kalan göçmenler eğitime dönemeyebilir ya da hiç başlamayabilirler. Dolayısıyla ırkçılık, yabancı düşmanlığı, düşük ücretlerle çalıştırılma gibi göçmene karşı uygulanan olumsuzluklar uzun vadede ülkelerin uyum ve entegrasyon politikalarının da olumsuz sonuçlar doğurmasına sebep olacaktır. Bununla ilgili olarak, özellikle İstanbul’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların dolandırıcılık, emek sömürüsü ya da iş bulamama gibi durumlardan en az biriyle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

Şekil 13’te görüldüğü üzere, söz konusu durumlara maruz kalan sığınmacıların yüzde 75’i (9 kişi) İstanbul, yüzde 25’i (3 kişi) ise İzmir’de ikamet edenlerden oluşmaktadır. Bu bir bakıma İstanbul’un metropol olması orayı sığınmacılar için İzmir’den daha az güvenli hale getirmektedir.

Şekil 13: Dolandırıcılık, Ucuz İşgücü ya da İşsizlik Sorunu Yaşayanlar



Rabia: “Biz bir ev tuttuk dört gün kaldık ama sonra ev sahibi babamı aradı. Burada kalmanı istemiyorum artık çünkü senin beş tane çocuğun var dedi. Biz hiçbir şey anlamadık. Ev üç artı birdi. Hepimize yetiyordu. Sonradan ortaya çıktı. Adam dolandırıcıymış. Bizden hem komisyon hem de önden iki aylık kira aldı. Bütün bu paraları almak için vermiş zaten evi. Sonra ne yapalım çıktık evden parayı da alamadık”.

Celil: “Bir tek ben çalışıyorum. Eşim çocukla ilgileniyor. İlk başta çok zorlandım. Bir ay kapı kapı dolandım iş aradım. Bir su firmasında iş buldum. Orada çok az para alıyordum, çok çalışıyordum. Çok zorluklar yaşadım. 800 lira maaşla sabah 5 akşam 11 çalıştım ilk geldiğimde, bir sene. Para hiçbir şeye yetmiyordu. Kira, yemek, çocuğun masrafları. Suriyeli olduğum için herkesten daha az para verdiler, çok çalıştırdılar. Çalışmaktan gocunmam elhamdulillah çalışırım, ekmeğimi kazanırım ama verdikleri para çok azdı. Şartlarımız çok zor. Kiralar çok yüksek, bodrum katlarında yaşıyoruz. Kolaylıklar sağlansın. Biz de insanız, iyimiz var, kötümüz var”.

Ahmed: “Ben ilk geldiğimde sokak sokak dolaşıp iş aradım. Sonra bir iş tuttum. Çalışmaya başladım çok zor bir işti. Sonra çok yoruldum. Bazı Suriyeli arkadaşlar benim için Turizm işi buldu. Çünkü gece bile çalışıyordum. Ama orada da adam bana bayağı çok kötü bir şey yaptı. Çalıştım orada ama mesela maaş az veriyor, sigorta falan zaten yapmıyor. Orada çalıştım mesela sabah 6 evden çıkıyorum gece saat 2 işten çıkıyorum. Hiç izin yok. Yasak çalışıyorum yani. Sonra yoruldum tekstil işi buldum ama çalışma koşulları çok kötü. Bir dikiş atölyesinde çalıştım. Sabah 8 akşam 11'e kadar çalışıyordum. 700 lira maaş aldım. O zamanda maaş sadece kiraya gidiyor başka yok”.

Cemil: “Bazı arkadaşlar çalışıyordu, hep sordum, ne zaman eleman lazım olsa gittim çalıştım. Ben bir yerde çalışıyorum, sabit ama çok çalıştırmıyorlar, ne zaman başka birini bulsa az para verecek hemen başkasını alıyorlar”.

Fatima: “Oğullarım çalışıyor. Valla çok zor oldu. Biri daha yeni iş buldu. Bir tanıdık yardım ediyor mesela ama çok çalışıp az para alıyorlar. Çok yoruluyorlar, hayatları kalmadı”.

Sığınmacıların karşılaştığı bir diğer sorun olan ırkçılık da baş etmek zorunda kalarak kendilerini açıklama ihtiyacı hissettikleri bir problematiğe dönüşmüştür.

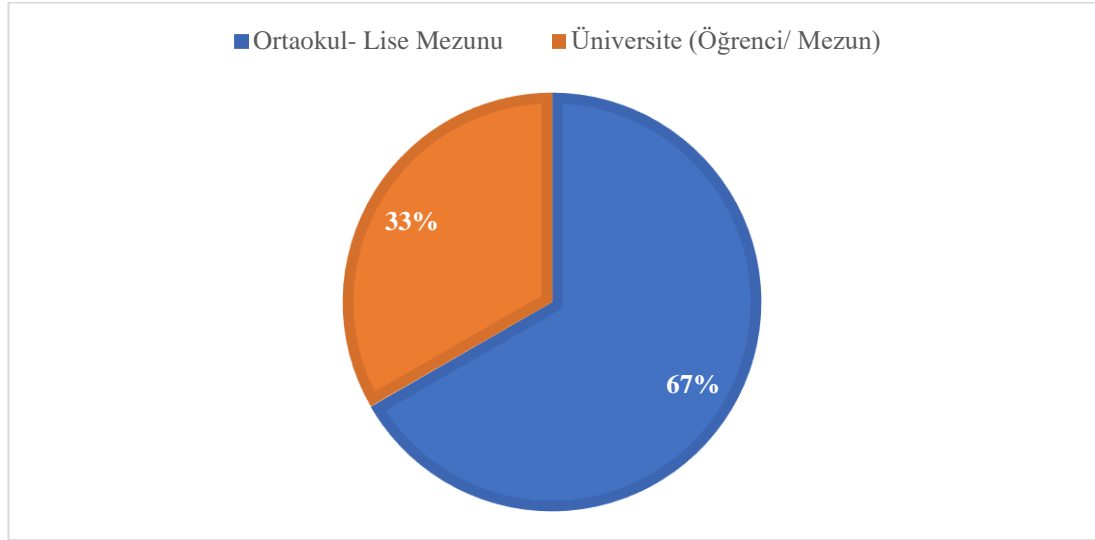
Endisar: “Bazı Türkler çok kötü. Neden geldiniz, sizin gençler neden savaşmıyor, neden başka ülkelere gidiyor? Böyle sorular soruyorlar. Anlamıyorlar. Bizim karşımızda bir İsrail bir Amerika yok. Bizim savaşımız ailelerle. Birisinin karşısında kardeşi var, zorla askere almışlar. Diğer kardeşi de başka bir grup almış bizimle savaşacaksın diye. Ne yapısın şimdi bunlar. İkisi de zorla, istemedikleri bir savaşa girmiş. Öldürsün mü kardeşini? Mecbur kaçıyor. O benim kardeşim, amcam falan öldüremem onu diyor. Biz eskiden savaş gördük, karşısında İsrail, Amerika vardı. O zaman kimse kaçmadı. Savaştılar. Bu öyle değil ama. Bazı Türkler bu yüzden çok kötü davranıyor. Ben yine Türkçe bildiğim için anlıyorum, anlatıyorum ama bazı Suriyeliler hiç Türkçe bilmiyor. Öyle kalıyorlar. Eziliyorlar.”

Negme: “Burada ırkçılık çok. İnsanlar bize çok kötü bakıyor. Düşük, kötü, alçak bir bakış. Bunu çok yapıyorlar. Gözlerinde görüyoruz. Maalesef yani. Yani biz iyi olacağız beğenmiyorlar, kötü olacağız beğenmiyorlar. Türkler bize kötü bakıyor. Eskiden insanlar bizi hiç sevmiyordu. Mahallede çok hor gördüler bizi. Şimdi daha iyiler biraz düzeldi. Eskiden hep ağlıyorduk”.

Toplumsal dışlanma sığınmacılar üzerinde iki yapılı etnik bir algı yaratmıştır. Dayanışma ağları oluşturabilen ve fırsatlara erişme imkânı tanıyan etnisite bir tür sosyal sermaye biçimi olmasına rağmen bazı durumlarda olumsuz bir kimlik algısı yatabilmektedir. Çoğunlukla göçmen sosyal sermayesinde ortak kültürel bellek ve “bizlik” duygusu bir dayanışma ağı yaratırken, Suriyeli sığınmacılar arasında bir tür negatif etiketlenmeye dönüşmüştür. Ana akım medya ve asılsız söylentilere karşı damgalanma korkusu yaşayan sığınmacılar sürekli olarak “insan” oldukları vurgusunu yapmış ve birey olarak görülme istediklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerin birçoğu diğer Suriyelilere güvenmediklerini ve “Suriyeli” olarak nitelendirilmekten rahatsız olduklarını ifade etmiştir. Bu düşüncelerde yaşadıkları bireysel deneyimlerin yanı sıra topluma iyi bir izlenim verme duygusunun ve Suriye’nin istihbarat örgütü olan El Muhabbarat korkusunun etkili olduğu görülmektedir.

Negatif etiketlenme sebebiyle sınıf çatışması yaşayan Suriyelilerin eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde, en düşük payı üniversite mezunlarının aldığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle Suriyeli olup da diğer Suriyelilerden rahatsız olan kesimin büyük bir oranda ortaokul-lise mezunları arasında olduğu gözlenmiştir. Şekil 14’te söz konusu durum oransal olarak ifade edilmektedir.

Şekil 14: Eğitim Durumuna Göre Sınıf Çatışması



Muhammed: “Valla yok, insanlara güvenemem. Burada biriyle tanıştım, arkadaş olduk, 3 sene beraber çalıştık, borç istedi benden. Benim arkadaş beni dolandırdı. 1800 dolar verdim arkadaşıma borç olarak. Sonra aldı benden parayı kaçak olarak Suriye’ye gitti. Polis aldı diyor. Bana 15 gün sonra geldi haberi, Suriye’ye kaçmış. Burada bunu çok yapıyorlar. Burada para hemen gidiyor. Yevmiye alıyorum, diyorlar ben Suriye’ye gideceğim para yok. Kimlik yok, burada kalamam. Bekliyorlar, herkese soruyorlar. Bakıyorlar kim onlara güvenirse para alıp kaçıyorlar. Aileleri onları dışarıda çalışıyor sanıyor. Ellerinde parayla gidiyorlar, sanki para kazanıp gitmiş gibi”.

Negme: “Burada çok Suriyeli olması bazen iyi geliyor bazen çok kötü geliyor bana. İyi insan var, cahil bir insan var. Buna göre değişiyor. Cahili bizim de adımızı çıkarıyor. Herkes farklı farklı. Herkes aynı değil. Durumuna göre. Gerçekten de nankör de var, iyi de var. Bizden de var, onlardan da var. Ben mutluyum mesela ama başkası değil. O kadar da değil yani. Bakışına göre anlıyoruz. Bazı Türkler çok kötü bakıyor. Böyle yapmasınlar. Herkes kim olduğuna göre görülsün. Cahili var kültürlüsü var. Suriyeliyiz diye herkes aynı değil bize düşük bakmasınlar. Biz zaten Kürdüz. Köken Mardin’de. Oradan Suriye’ye gitmişler. Aynıyız aslında”.

Hasan: “Ben kimseyle görüşmüyorum. İyisi var kötüsü var. İyi olmuyor, kendi işimize bakıyoruz”.

Abdullah: “Çevremdeki tedirginliği çok görüyorum mesela bir şey oluyor onun iyi niyetli olduğunu nereden biliyorsun, güvenme ona diyorlar. Niye çünkü onlar savaş ortamını yaşadıkları için El Muhabbarat korkusu çok var”.

Ayla: “Bazen rahatsız oluyorum yaptıkları yüzünden sanki bütün Suriyeliler kötü diye algılanıyor”.

Celil: “Şimdi burada her şey daha kötü. Suriye’deyken Halep ve Şam arasında bir ayrım vardı hala devam ediyor. Kürt, Şii ve Araplar arasında anlaşmazlıklar var. Kıskançlıklar var. Burada herkes kendi derdine bakarken onlar hala savaşıyor. Hepimizi öyle sanıyorlar”.

Zeyneb: “Valla burada Suriyeliler bazen hoşuma gitmiyor. Bazıları kötü olduğu için hepimizin adı çıkıyor”.

Bu durumun Suriyeli sığınmacılar arasında duygusal bir gerilime işaret ettiği söylenebilir. Şöyle ki, bir taraftan yakın çevrelerindeki sığınmacılarla yoğun bir dayanışma içine girerken diğer taraftan medya ya da diğer kanallardan duydukları olumsuz Suriyeli etiketinden dolayı kendilerini ayırtırmak ve Suriyeli olarak değil birey görülme istemektedirler. Burada görüldüğü üzere ortaya bir dikotomi çıkmaktadır.

Yerel halk tarafından kabul görmek isteyen ve Suriyeli etiketinden rahatsız olan sığınmacılar bir yandan da olumsuz algılanmanın yarattığı içe kapanma durumu dolayısıyla etnik bir topluluğa dönüşme eğilimi sergilemektedirler. Böylece bir yandan yerel halkın alışkanlarını benimsemeye çalışırken diğer yandan ait oldukları norm ve değerleri korumaya çalışmaktadırlar. Suriyeli dükkanlarından alışveriş yapmak, Suriyeli etkinlikleri düzenlemek gibi hareketlerle güçlü ağlarla örülmüş etnik bir ekonomik ve sosyolojik alan yaratmaktadırlar.

Abdullah: “Bence ortak dil ve aynı yerlerde büyümüş olmak bayağı bir etkiliyor Suriyelileri. İyi anlamda. Bir de herkes savaştan kaçtığı için birbirini daha iyi anlıyor. Üye olduğum sivil toplum kuruluşu ile başka mültecilere falan destek oluyoruz. Konuşuyoruz, etkinlikler yapıyoruz. İyi oluyor”.

Celil: “Akrabalarım ve aileme destek olmaya çalışıyorum. Suriyeliler için kurulan okullar ve kuran kursları için yardım etmeye çalışıyoruz. Sucu olduğum için aylık sularını ben karşılıyorum. Herkes bir şeyler yapmaya çalışıyor. Bir de şimdi aynı

bizim mahalle olmuş burası. Suriye’de ne arıyorsun burada da var. Yemek, içmek. Güzel. Suriyeli bakkala gidiyoruz her şey var. Onlara da iyi oluyor bize de”.

Endisar: “Buralarda evler daha ucuz diğer mahallelere göre. Balçova’da falan kiralar çok pahalı. Suriye’de en fakir insan bile şu an oturduğumuz evlere dönüp bakmazdı. Şimdi bunlara mecbur kaldık. Çok kötü evlerde oturuyoruz, herkesin parası anca bunlara yetiyor. O yüzden çok Suriyeli var mahallemizde. Hiçbir şey olmasa bile en azından anadilimiz aynı ve birbirimizi anlıyoruz. Birinin ihtiyacı olunca elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz. Bizden sonra gelen tanıdıklar oldu evimizi açtık. İş bulduk. Ne gerekirse yapmaya çalışıyoruz. Dernek sayesinde herkes birbirine destek oluyor. Mesela bir yerde bir ailede sorun olsa hemen haberi geliyor derneğe”.

Fatima: “Dernek bana çok iyi geliyor. Konuşmak için. Ben hiç Türkçe bilmiyorum. Öğrenemedim. Burada insanlar iyi oluyorum”.

Negme: “Şimdi bizim dernek var. Suriyelilerle Dayanışma Derneği. Suriye’de de edebiyat ve şiir kulüplerinde dersler verirdik. Makale ve şiir yazıyorum ben. Bizim etkinliklerde, mülteciler gününde falan okuyorum şiirlerimi. Dernekteki kadınlara yardımcı oluyoruz, yemektir, terzi işleridir yapıyor, onları satıyoruz. Durumu kötü olanlar için gelir oluyor. Burada bir düzen kurduk. Aile olduk”.

Rumeysa: “Etrafımda Suriyeliler olması iyi oluyor. Bir kere aynı dili konuşuyoruz. Kültür aynı. Anlaşıldığını biliyorsun. Kader ortağımız. Artık iyi midir kötü müdür bilmem ama en azından biliyorsun ki seni anlayan birileri var. Sana kötü gözle bakmıyorlar diye düşünüyorsun”.

Göçmen eğitiminde ve sosyal yaşamında bir diğer konu, hedef ülkedeki dil problemidir. Göçmenlerin anadilde eğitim almasının eğitimde başarı sağlayan bir faktör olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra göçmenlerin iki dilli olma zorunluluğu akademik performanslarını artırırken gündelik hayata tutunma mekanizmalarını ve iş bulmalarını da güçlendiren bir sosyal sermayeye dönüşür (Stanton- Salazar ve Dornbusch, 1995).

Zeyneb: “Çocuğun okulu bize çok sorun oldu. Dil sorun, çok zor”.

Endisar: “En önemli karar Türkçe öğrenmekti. Kendimizi ifade edebilmek çok önemliydi. Türkçe öğrendikten sonra yaşam biraz daha iyi oldu”.

Ahmed: “Türkçe öğreniyorum. Ailem de Türkçe öğrendi. Bizim için çok iyi oldu. O Ses Türkiye falan izleyip geliştirdim”.

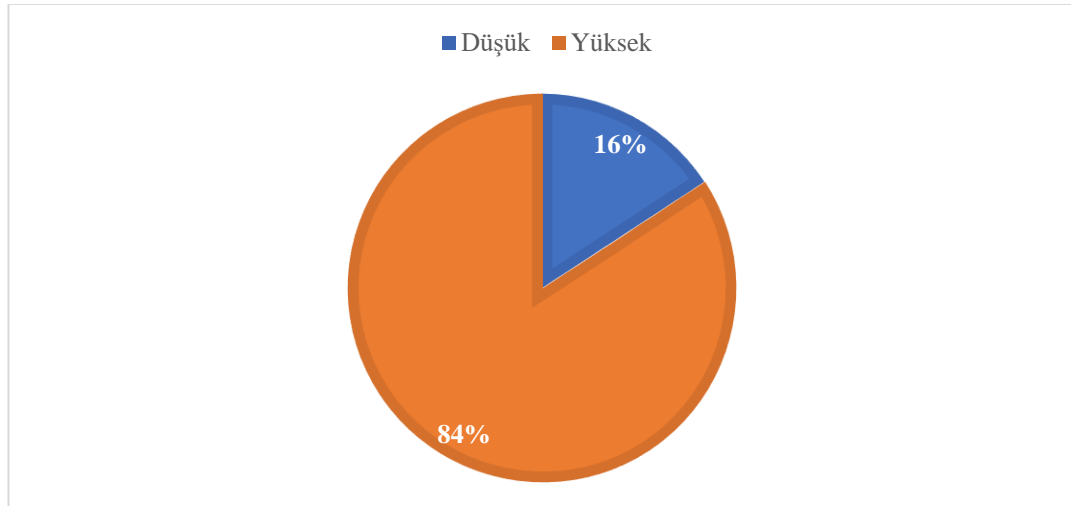
Negme: “Türkçe öğrendim bu çok şeyi değiştirdi. İnsanlarla konuşabilmek derdini anlatmak önemli. Şimdi TÖMER belgesi almak istiyorum ama o çok zor. Alacağım. Çocuklarımın biri ortaokul, birisi de lisede. İmam Hatip’e gittikleri için bir sorun yok dersleri çok iyi. Zaten bize yakın olan şeyler”.

Tüm katılımcılar Türkçe öğrenmiş olmanın hayatlarını kolaylaştırdığını belirtmiştir. Bu durum istihdam olanaklarını artırırken eğitim hayatında da en ön planda yer almıştır.

2.3.2.2. Güven

Güven düzeyi, sosyal sermayeyi ölçme ve geliştirmedeki başlıca araçlardan biridir. Bireylerin aileye, topluma ve devlete olan güvenleri toplumsal yaşamın en önemli unsurlarındandır. Suriyeli sığınmacılarla yapılan görüşmelerde, göçten sonra özellikle aile yaşamında bir özgürleşme ve aile üyeleri arasında gelişen bağılıklar gözlenmiştir. Sığınmacıların ailelerine olan güvenleri Şekil 15’te gösterilmektedir. Oransal olarak ifade edilen grafiğe göre, 16 sığınmacının aileye güveni yüksekken 3 sığınmacının aileye güveni düşüktür.

Şekil 15: Sığınmacıların Aileye Güveni



Ayla: “Buradaki yaşam bizi çok etkiledi. Bağlandık ve daha iyi olduk”.

Abdullah: “Açıkçası Suriye ’deyken babam hayatımı çok kontrol ediyordu. Ben mutlu değildim. Buraya gelince babam kendi işini kurmaya falan çalışınca ben biraz özgür kaldım. Böyle olunca da aslında daha çok bağlandık gibi bir şey oldu”.

Necad: “Ailemle burada daha çok bağlandık”.

Rabia: “Çok daha fazla bağladık. Zor süreçler olduğu için daha çok tutunduk ailemize”.

Zeyneb: “Valla bağlandık diyebilirim. Burada birbirimizden başka kimse yok. Hayat çok zorlaştı, daha çok bağlanmak gerekti”.

Aile içinde bağlılık ve güvenin artmasıyla birlikte kadınların özgürleştiği ve aktif oldukları da gözlenmiştir.

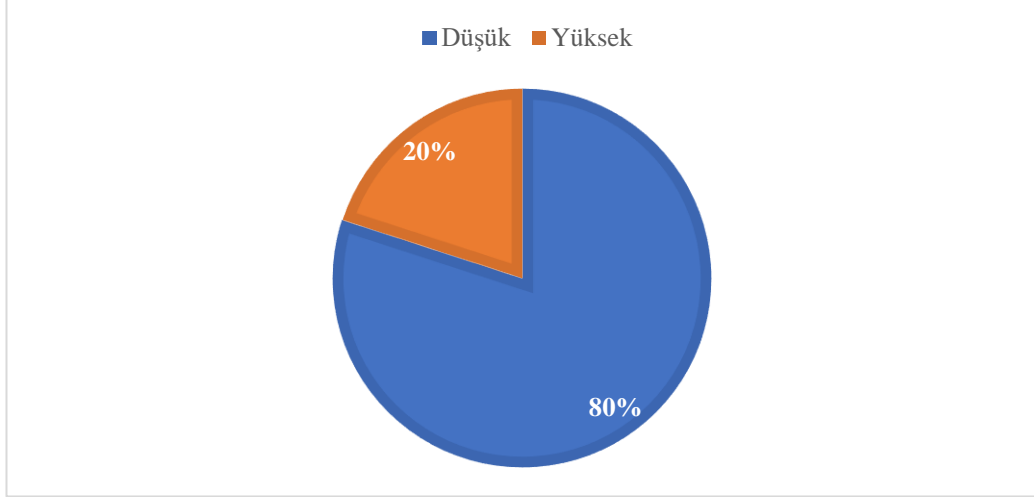
Ayla: “Suriye’de kadınlar genelde sessizdir. Burada ben istediğimi yapabiliyorum, bu kararı verdim. Ben dik durmak istedim”.

Celil: “Erkekler için çok iyi bir şey yok ama kadınlar için burası daha iyi. Daha özgürler. Suriye’deki gibi kısıtlamaları yok. Bu onları daha mutlu yapıyor”.

Rabia: “Ben şimdi sosyoloji okuyorum çünkü savaştan sonra ülkeme dönüp ülkemi değiştirmek istiyorum. Bir yandan da uzun yıllardır Türkiye’de yaşadım. Burada iyi bir eğitim aldım, çok fazla şey öğrendim. Kendimi bu yüzden Türkiye’ye de borçlu hissediyorum. Burası için de bir şeyler yapmak istiyorum. Hem Türkiye’de hem Suriye’de iki hayatım olsun istiyorum. Eşimle plan yapıyoruz. Belki ticaret yapabiliriz. Bir şeyler olabilir. Tek vatandaşı gibi değilim artık iki tane ülkem var. Türkiye benim hayatımı çok değiştirdi”.

Aileye olan yüksek güvene karşın, Suriye’de yaşananlar ve yabancılık duygusu sığınmacıların toplum karşısında tedirgin ve güvensiz hissetmelerine yol açmıştır. Şekil 16’da sığınmacıların topluma olan güvenleri gösterilmektedir. Toplam 19 sığınmacıdan 16’sı topluma güvenmediklerini belirtmişlerdir.

Şekil 16: Sığınmacıların Topluma Güveni



Abdullah: “Dünyanın neresine gidersem gideyim aynı duygu var aslında. Mesela Starbucks’ta oturduğumda eşyalarımı bırakıp lavaboya gidebiliyorum. Bir sorun olmuyor. O yüzden insanlara güveniyorum diyebilirim. Fakat bir mülteci olarak toplum ve devlet karşısında güvende hissetmiyorum”.

Rana: “Biz savaştayken aileden biri kaçırıldı. Meğer tanıdığımız biri casusmuş. Babamlar falan ilçeden çıkma kararı almak için oturdu. Ama onun için de bir taraf seçip onların senin çıkmana izin vermesini beklemen gerekiyordu. Babamlar uzun uzun plan yaptılar. Bu arada bizim bir akrabamız da tuttuğu bir tarafı belli eden birkaç şey söyledi. Sonra biz ilçeden çıktık. Akrabamız da bizimleydi. Çıktıktan üç gün sonra adam kaçırıldı ve bir daha da haber alamadık. Ailesine kıyafetleri yollandı. Ölü mü diri mi hiç bilmiyoruz. O yüzden hayır ben insanlara güvenmiyorum. Önce bir sınır var, tanıdıkça güvenebileceğimi düşünürsem güveniyorum. Zaten Türkiye’de şu an ekonomik sıkıntı içinde. Herkesin hayatında değişiklik oluyor. İnsanların artık belirli öncelikleri var. İnsanlar artık devlete yardım etmeye yönelmiş gibiler. Bir de güvenli bölge muhabbeti var. Mültecilere karşı çok insan var. Bir yandan da misafirliğin de belli bir zamanı var diyenler var. Bir de artık buradasınız kendi düzeninizi kendiniz kurun diyen bir kitle var. Bir yandan her şeye rağmen hala yardımcı olmaya isteyen bir kitle de var. İnsanlara güvenmeye çalışıyorum ama yine de bir tedirginlik hep var. Her şeyi herkesin içinde söylememeyi öğrendim”.

Ahmed: “Tedirginim, başıma hep kötü şeyler geldi. Suriye’de muhaliflikten dolayı zaten tedirgin yaşıyorduk. Burada da tedirginim ama Suriye’dekinden farklı. Mülteci olmakla ilgili. Önce bakarım insanlara, hemen güvenemem”.

Celil: “Suriye kendi memleketim, her şeyim, bütün tanıdıklarım oradaydı. Çok rahattım. Şimdi daha az güvende hissediyorum”.

Endisar: “Suriye’de herkes aynı millet. Kimse kötü gözle bakmıyor. Şimdi daha tedirginim. Bazı yerler güvenli değil. İlla her zaman var iyi insan, kötü insan. Ben Türk vatandaşı olduğum için pek karşılaşmıyorum ama oluyor öyle şeyler. Dışlanma çok”.

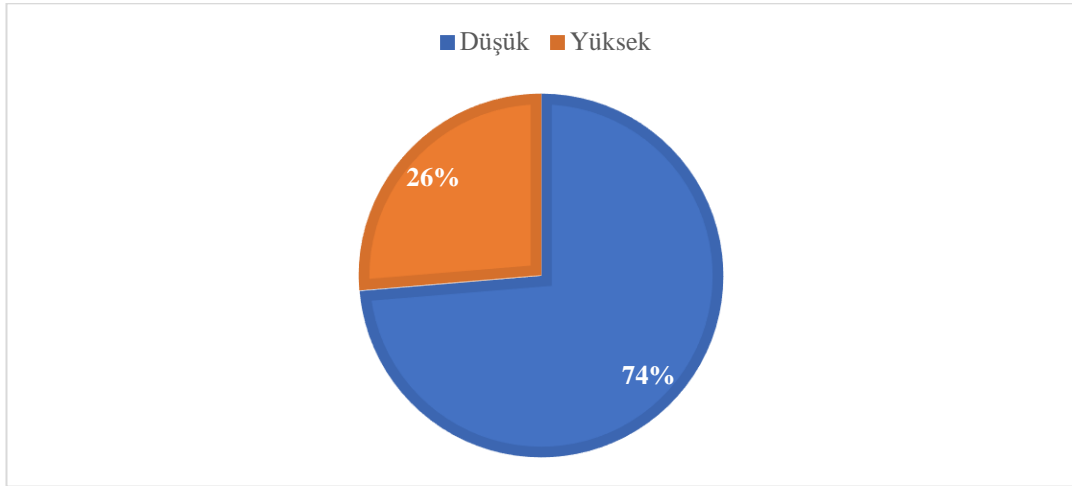
Hasan: “Herkesin iyisi var kötüsü var ama Suriye’de daha rahattım burada yabancıyım. Herkes yabancı gözüyle bakıyor. O yüzden biraz tedirginim”.

Necad: “Suriye’deyken daha çok güveniyordum insanlara, orada kimse kötü bakmıyor ki. Niye tedirgin olayım. Hem burada kaderimiz yok. Yarın ne olacak, bize ne diyecekler belli değil”.

Zeyneb: “Burada bazı insanlar çok soğuk. Belki Suriyeliyiz diye bize öyle bakıyorlar belki hep öyleler bilmiyorum. Soğuk olmayanlar da iyiler ama sohbetler falan biraz değişik. Bir de kadınlar daha değişik giyiniyor, ben de öyle giyinmeye başladım. Çünkü böyle olunca daha az bakıyor insanlar”.

Topluma olan güvensizliğin kaynaklarını devlet karşısındaki güvensizlikte bulmak mümkün. Sürekli değişen kararlar ve güvencesizlik sığınmacıların gündelik yaşamlarını geleceğe dair belirsizlik ve korku içinde sürdürmelerine yol açmıştır. Şekil 17’de sığınmacıların Türk devletine olan güven düzeyleri gösterilmektedir. Görüşme gerçekleştirilen 19 sığınmacıdan 14’ü devlete olan güven düzeylerinin düşük olduğunu belirtmiştir.

Şekil 17: Sığınmacıların Devlete Güveni



Abdullah: “Sürekli kanunlar değişiyor. Bir gün tamam burada kalabilirsiniz diyorlar, ikinci gün gidin diyebilirler. İnsanlar burada çalışıyor mesela düzen kuruyor ama gelip kimliğini aldığı yere döneceksin ya da Suriye’ye döneceksin diyorlar. Bu insanların hayatı mahvoluyor. Güvende hissetmiyorum”.

Ahmed: “Politikalar hep değişiyor. Bir gün öyle diyorlar başka gün böyle. İnsan ne yapacak neye güvenecek bilemiyor. Hep sorunlar çıkıyor. İş sorun yaşam sorun. Hayatımızda hiçbir garanti yok, öyle şans. O yüzden bunlarla ilgili bir şeyler yapılsın isterim. Herkes korkuyor. Ayrımcılık çok var. Mesela insanlar diyor siz maaş alıyorsunuz falan. Aslında yok öyle bir şey. Mülteciler için bir sistem yok. Çalışma izni vermiyorlar mesela. İnsanlar açlıktan ne yapacak? Bazı evlilikler parasızlıktan ya da başka sebeplerden yapılıyor. Bunlar çok üzücü. Bir beklenti oluyor çünkü bir şans olur belki hayat için diye. Ev ya da araba istiyorlar mesela hemen. Haklılar yani bence, bir şans arıyorlar. Para için değil, beraber aile yapıyorlar. Aileler ben bu kızı evlendireyim burada öleceğine orada yaşasın diyorlar”.

Ayla: “Mülteci olmak konusunda zorluk var. Hak yok. Belirsizlik ve ayrımcılık var. Bunlar olunca devlete güvenemiyorsun”.

Hüseyin: “Belirsizlik çok var. Ne dedikleri belli olmuyor. Devlet işlerine güvenmem”.

Mahmud: “Kararsızlık ve bu ortam güven vermiyor. Korku içinde her gün ne olacak diye haber bakıyoruz”.

Rumeysa: “Bizi buraya çağırıldılar, biz böyle olacağını bilemedik. Açıkçası ben tedirginim. Her gün bir şey çıkıyor, yok misafir diyorlar, yok başka şehirlere dağıtıyorlar, bir gün kolay bir gün zor”.

Zeyneb: “Güvende hissetmiyorum. Çocuğum okula ilk başladığında biz çok korktuk. Hep ağlıyordu. Beni sevmiyorlar diye. Devlet ayrımcılık için bir şey yapmadı. Bize gelin dedi ama öyle bıraktı. Sürekli yeni karar çıkıyor diyorlar. Ne olacağımız belli değil. Bu çıkan kararlar yüzünden hep bir şey oluyor. Bir baktık sokakta iki tane çocuk öyle yatıp kalkıyor. İlk başta evleri burada sandık ama sokakta kalıyorlarmış. Yemek verdik, anneniz babanız nerde diye sormuş eşimin arkadaşı. Anneleri yokmuş, babalarını Suriye’ye göndermişler. Eşim muhtara gidecekti konuşmaya belki bir yardımı olur, çocuklar sokakta kalmasın diye, baktık çocuklar gitmiş. Ne oldular kim bilir. Adamı almış Suriye’ye geri göndermişler. Bilmiyorum normal olan bu mu? Bu işlerden anlamam ama biz de insanız, savaş olmasa zaten gelmezdik”.

Devlete olan güvensizlik sosyal ve ekonomik birçok problemi beraberinde getirerek toplumsal düzende kırılmalar yaratabilmektedir. Kişilerin vatandaş olup olmamalarından bağımsız olarak yaşadıkları toplumda güvende hissetmeleri belirsizlikleri engelleyerek geleceğe umutla bakmalarını sağlar. Bu durum, suç oranlarını düşürebileceği gibi, toplumsal refahı da dolaylı olarak artırır. Bu nedenle bir toplumda devlete olan güvenin yüksek olması oldukça önemlidir.

2.3.3. Hedefte Geçim Desteği Olarak Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin bir yerel sermaye olma özelliği göçmenin adaptasyon sürecini de belirler. Örneğin göçmenin üniversite diploması gittiği ülkede tanınmayabilir ve bu da göçmenin kendi mesleği dışında çok daha düşük pozisyonlarda işler yapmasıyla sonuçlanabilir. Birçok göçmen bu durumla karşı karşıya gelmektedir. Bu da nitelikli göçmenlerin vasıfsız işlerde ve çoğu zaman asgari ücretin altında maaşlarla çalışmasına sebep olmaktadır.

2.3.3.1. İşgücüne Katılım

Sığınmacıların büyük çoğunluğu çalışma izni ve diploma denkliği konularında sorunlar yaşamaktadır. Çalıştırıldıkları iş yerlerinin çalışma iznine başvurmayı reddetmesi ya da Suriye’de aldıkları diplomanın Türkiye’de geçerli sayılmaması gibi problemler çalışma koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum çalışmak zorunda olan sığınmacıların farklı mesleklere geçiş yapması ya da güvencesiz ve enformel sektörlerde istihdam edilmeleriyle sonuçlanmıştır.

Endisar: “Ben vatandaş oldum mesela. Ben de yeşil kart var. Her dört ayda bir 150 TL veriyor kaymakamlık. Bazen de veremiyor. Bu yardım bir şey yapabilir mi? Ben vatandaş olduğum halde böyle. İşe de giremiyorum. Denklik istiyor ben iki yıllık üniversite mezunu olduğum için. Denklik yapamıyorum. Dört yıllık mezun olana da KPSS diyor ama KPSS’yi siz bile yapamıyorsunuz. Kendi diliniz olduğu halde zorlanıyorsunuz. Biz ne yapalım? Boşuna okuduk. Okulda çalışıyorum ben orada Suriyeli öğrencilerle ilgileniyorum. Öğretmenlik değil ama tercüman olarak. Bizi öğretmen yapmıyorlar. Suriyeli çocuklar soruyor bize, sen öğretmensen neden derse girmiyorsun, demek ki öğretmen değilsin diyorlar. Haydi gel de açıkla. Açıklayamazsın. İş bulmak, sigorta yok. Emekli olamayacağız. Yaşlanınca ne olacak? Denklik yapabilelim, kolaylaştırılsın. Türkiye’de en çok yüksek okul var ama bize dört yıllık oku KPSS yap diyor. Çalışmak istiyorum. Sigortam olsun istiyorum. İnsana yakışır şekilde yaşamak istiyorum. İnsanca muamele görmek istiyorum”.

Leyla: “Eşimin abisi buradaydı. Yanına geldik ama yine işimizi yapamadık, biliyorsun diplomadan dolayı. Eşim mühendis ama mecbur nereyi bulsa çalıştı. Çok az para verdiler gecelere kadar çalıştı. Benim en büyük sorunum kendi işimim yapamamak. Eşimin abisi bir arkadaşıyla konuşurken ona söylemiş. O da bir arkadaşına demiş, bana bu işi söyledi. Öyle buldum. Ofis işleri yapıyorum asgari ücret alıyorum. Ben kendim aradım aylarca, kimse Suriyeli’ye iş vermek istemiyor”.

Öğretmenlik yapamayan Hüseyin esnaflık faaliyetiyle geçimini sürdürmeye başlamıştır.

Hüseyin: “Kendi işini yapamamak çok zor bir durum. Belirsizlik ve korku var. Benim öğrencilerim vardı, şimdi bakkal işletiyorum”.

Rumeysa: “Kimse başına gelmeden anlayamaz. Mesleğim gitti. Okuduğum okul gitti. Resim yaptım, terzilik yaptım, hamur işi yaptım. Valla her şeyi deniyorum yaşamak için. Ben fizik, kimya öğretmeniydim ama şimdi hiçbir şeyim. Orada öğretemdim, insanlara bir şeyler öğretiyordum, şimdi yapamıyorum”.

Çalışma izninin zor ve uzun bir süreci gerektirmesi ya da süreli olması çalışmak isteyen sığınmacılar için problem haline gelmiştir.

Rabia: “Şimdi gönüllü işleri yapıyorum. Çalışma iznine başvurduğum ama çıkmadı bir türlü. Babam da izin yüzünden işten çıktı. İster kal ister çık ama çalışma izni almayacağız dediler. Benim eşim beş yıldır bir yerde çalışıyordu. Çalışma izni yapmadılar bir türlü. Market sorumlusuydu. Bir gün denetlemeye gelmişler ve eşimi işten atmışlar. Sen artık burada çalışamazsın diye. Babam da çıktı. Eşim de ben de işsiziz. Babam da şu an iş arıyor”.

Ahmed: “Üniversiteye girdim ama bir yandan da sivil toplum kuruluşunda çalışıyorum. İlk önce dikiş atölyesinde çalıştım. Çok zordu. Zaten iş bulurken de kapı kapı dolandım. Şimdi çalışma izni çıktı. 1,5 yıl önce başvurmuştum. 2 aylık çıktı ama. 2 ay sonra yine başvurmam gerekecekti”.

Eğitim düzeyi düşük olan ve diploma sorunu yaşamayan sığınmacıların da ucuz işgücü olarak enformel sektörlerde çalıştıkları görülmüştür. Bu sığınmacılar çalıştıkları yerleri çoğunlukla sokaklarda dolanarak ya da aynı yerde çalışan bir tanıdıkları aracılığıyla bulmuştur. Sığınmacıların böylesi işyerlerinde uzun mesai saatleri ve zor koşullar altında çalıştıkları gözlenmiştir. Buna rağmen, sığınmacılar bir şükür içinde yaşadıkları durumu kabullenmiş haldedirler. Emek sömürüsüne bir “istisna hali”ni gösteren sığınmacılığın eklendiği bu düzen kapitalizmin çarklarını sağlamlaştırır niteliktedir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016).

Celil: “Su firmasında çalışıyorum. Akşam 11’e kadar çalışıyorum genelde. Asgari ücretten biraz daha az para alıyorum. Önceki işim sabah 5 akşam 11’di. Daha az para alıyordum. Burası sabah 8’de başlıyor. Patronlarım çok iyi. Ekmegi çıkarıyorum. Buna da şükür”.

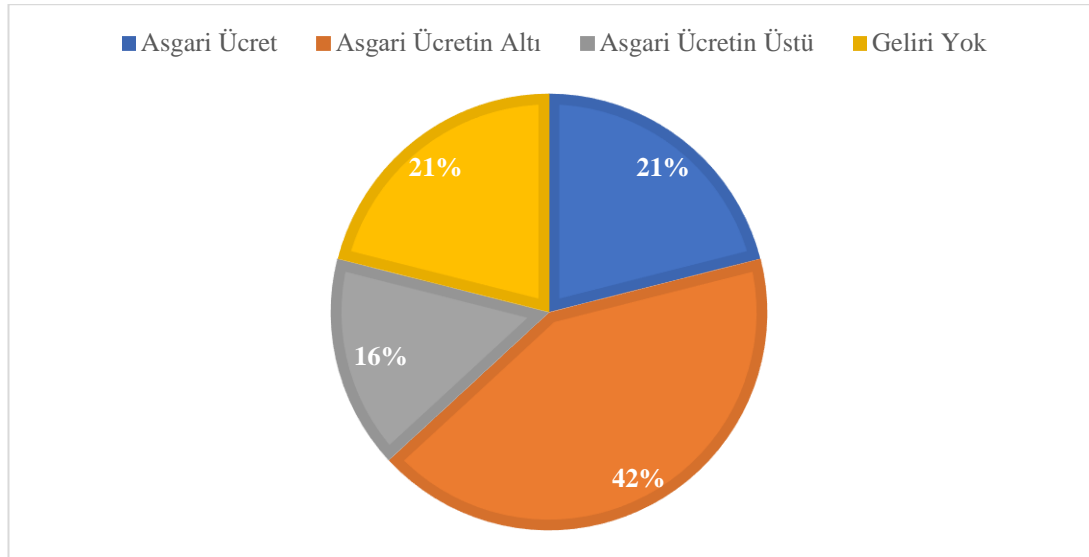
Hasan: “Akrabamın çalıştığı yerde eleman lazımdı. Geldim beni işe aldılar. Asgari ücretten az para alıyorum. Tek derdim ekmek parası. Burada yabancıyım”.

Muhsin: “Sokakta gezdim, aradım, iş buldum. Ailede tek ben çalışıyorum. 1300 lira maaşım var”.

Muhammed: “Ben çıktım hep dolaştım. Buraya geldim, dedim eleman lazım mı? Tamam saat 6’da gel dedi. 6 senedir buradayım. Ailede sadece ben çalışıyorum. Ayda 2000 veriyorlar”.

Şekil 18’de oransal olarak gösterildiği üzere, katılımcılardan 8’i asgari ücretin altında bir gelire sahipken, asgari ücret alan 4 kişi, geliri olmayan 4 kişi ve asgari ücretin üstünde geliri olan 3 kişi bulunmaktadır.

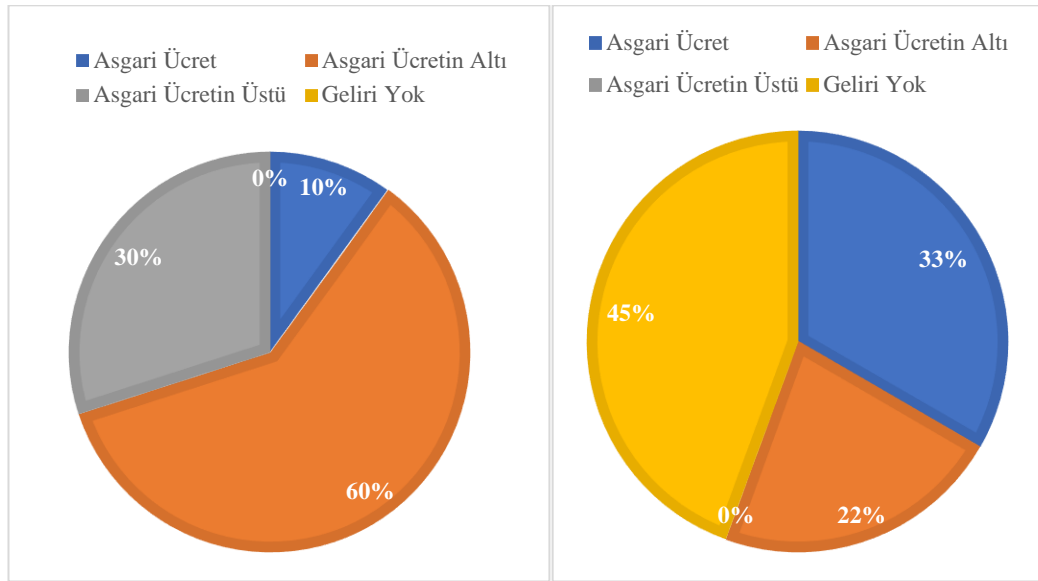
Şekil 18: Sığınmacıların Aylık Geliri



Burada dikkat çeken konu yine cinsiyet ayrımında ortaya çıkmaktadır. Asgari ücretin üzerinde aylık geliri olan kadın ve geliri olmayan erkek sığınmacı bulunmadığı görülmüştür.

Şekil 19’da sırasıyla erkek ve kadın sığınmacıların aylık gelir düzeyleri gösterilmektedir. Görüldüğü üzere kadın sığınmacılar arasında asgari ücretin üstünde aylık kazancı, erkek sığınmacılar arasında ise herhangi bir geliri olmayan sığınmacı bulunmamaktadır.

Şekil 19: Cinsiyete Göre Aylık Gelir (Erkek/ Kadın)



İş bulma mekanizmalarına bakıldığında ise sosyal sermayenin sığınmacıların iş bulma potansiyelini artırdığı görülmektedir. Bu anlamda sosyal sermaye sığınmacıların istihdamında beşerî sermaye ve finansal kaynakların etkisi kadar belirleyici olabilmektedir.

Abdullah: “Babamın burada tanıdıkları vardı, onlarla görüştü hatta biri Türk biri Suriyeli arkadaşlarıyla iş kurdular”.

Ahmed: “Arkadaşlarım vardı birkaç tane, onlar da İstanbul’da oturuyorlar. İlk geldiğimizde de hep birlikte kaldık. Ev, geçim, parasal konular ya da iş bulma gibi konularda destek oldular”.

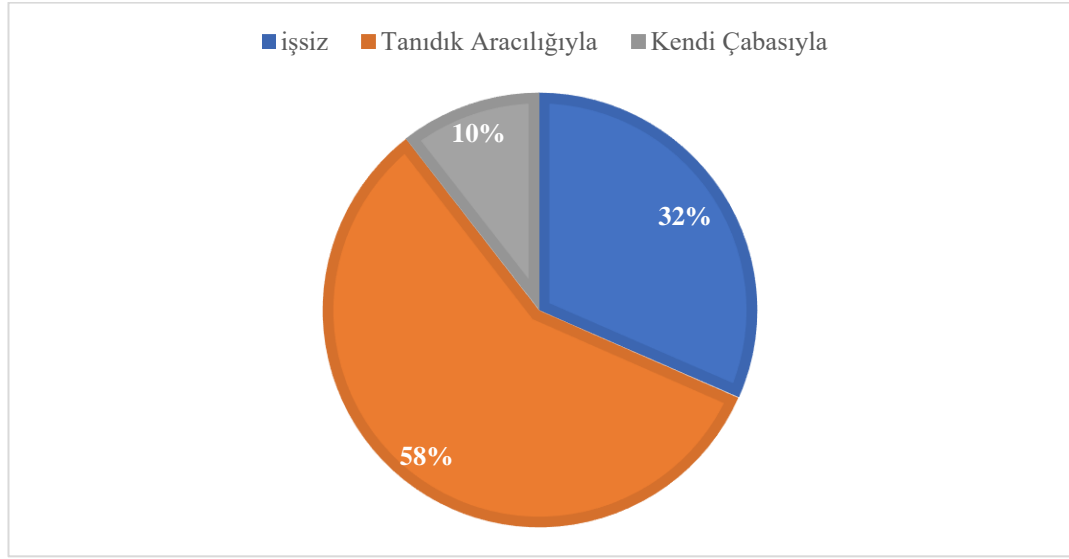
Celil: “Bir ay kapı kapı dolandım iş aradım. Bir su firmasında iş buldum. Orada çok az para alıyordum, çok çalışıyordum. Su getirdiğim müşterilerden biri de su dağıtım yapıyordu ve beni yanlarına aldılar. Şimdi onlarla çalışıyorum”.

Hüseyin: “Arkadaşım vardı. Çalışabileceğimi düşündüm. Bakkal işletiyordu. Ortak oldum ona”.

Zeyneb: “Eşim arkadaşıyla ortak iş yapıyor. Suriyeli dükkanlara mal satıyorlar. Eşimin arkadaşı zaten iş kurmuştu ama yürütemiyordu, biz gelince eşim ona ortak oldu. Başka türlü iş yapamazdı”.

Şekil 20’de çalıştıkları işleri tanıdık aracılığıyla veya kendi çabasıyla bulan sığınmacıların oranları gösterilmektedir. Buna göre, sığınmacıların yüzde 32’si (6 kişi) çalıştıkları işleri bir tanıdık aracılığıyla bulmuşken, yüzde 10’u (2 kişi) kendi çabasıyla bulmuştur. Bunun yanında sığınmacıların yüzde 58’i (11 kişi) herhangi bir işte çalışmamakta ve iş aramaktadır.

Şekil 20: İş Bulmada Tanıdık Etkisi



2.3.3.2. Sivil Toplum Üyeliği

Sosyal sermaye ve göçe ilişkin bir diğer önemli konu da sivil toplumun etkisidir. Zhou (1992) New York Çin Mahallesi’nde yaptığı araştırmasında toplumsal örgütlerin etkilerinden bahsetmektedirler. Aktif olarak sivil katılımın olduğu yerleşim bölgelerinde dinamik bir ekonomik yapı ve sınıflar arası geçirgen ilişkiler sayesinde bilgi aktarımı ile iş fırsatlarına erişim gelişme gösterir. Ayrıca Banskton ve Zhou (2002) ebeveynlerin örgütsel katılımının çocuğun okul başarısını olumlu yönde etkilediğini belirtirler.

Göç sürecinde sivil toplumun önemli bir yeri vardır. Sivil toplum örgütlerinin devlet ile toplum arasındaki aracılık rolü, sığınmacılar özelinde olumlu eleştiriler sahnelemektedir. Mülteci statüsünde olmadıkları için sığınmacıların birçok imkâna

erişmesi zor ve kısıtlıdır. Sosyal yardımlara ulaşmak, kamusal bilgi edinmek ya da çalışma fırsatlarına erişebilmek sığınmacılar için hakikatin uzağına konumlanmış gözükmektedir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları sığınmacıların bilgiye erişim ve toplumsal uyum konularında ciddi oranda destek aldıkları bir mekanizmadır.

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan dokuzunun, Suriyelilerin kurduğu dayanışma dernekleri ya da ulusal ve uluslararası çeşitli faaliyetler yürüten sivil toplum kuruluşlarına üyelikleri bulunmaktadır. Bu gibi üyeliklerin doğru bilgiye erişim sağlandığı bilinmektedir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşu üyesi olmayan *Celil* yardımlar konusunda duyduklarını ve kendi yaşadığı durumu şu sözlerle özetlemiştir:

Celil: “Herkes yardımlardan bahsediyor. Herkese yardım verilmiyor ki. Dört çocuk olacak falan bir sürü şart aranıyor. Ben yardım alan sadece bir kişi gördüm. İnsanlar çok zor koşullar altında yaşıyor”.

Sığınmacıların yaşadığı bu gibi durumları iyileştirme konusunda sivil toplum örgütleri başarılı sonuçlara ulaşmıştır. Bu kuruluşların dinamik yapısı, bilgiye erişim ve ağ oluşturma konularında sığınmacılara destek sağlamıştır.

Ahmed: “Üyesi olduğum kuruma katılmak önemliydi. Burada birçok insana yardımcı oldum. Ben de yaşadım çünkü çok zor. Bir de önceden hiç Türkçe bilmiyordum ben. Geldim herkes Türk zaten. Sadece 3-4 kişi yabancıydı. Herkes Türkçe konuşuyor ben İngilizce konuşuyordum. Sonra yavaş yavaş Türkçe öğrendim. Önceden bende hiç Türk arkadaş yoktu. Şimdi bayağı var. Yani bayağı bayağı var. İş sadece para kazanmak için değil yani çok insan kazanıyorum. İyi bir şey yapmak için. Bizim program mesela mülteci program yapıyoruz. Gidiyorum başka şehirlere insanlarla konuşuyorum, onlar için iyi bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Biz saha çalışmaları için 15-16 şehir gezdik. Çok fazla şehir gezdim onlar sayesinde”.

Endisar: “Dernekte kurslar veriyoruz. Mesela Suriyeli kadınlar yemek yapıyor, biz de satıp onlar için gelir oluşturuyoruz. Belediyenin düzenlediği fuarlar oluyor mesela onlara katılıyoruz. Dernekte yapılanları satıp kötü durumda olanlara yardım ediyoruz”.

Fatima: “Suriye’deyken bilmiyordum böyle dernek valla. Burası çok iyi oldu bana. Arkadaşlarım oldu. Yalnız değilim. Destek oluyoruz birbirimize”.

Necad: “Ben kuaför olduğum için dernekteki kızlara kuaför dersi verdim. Burada çok insanla tanıştım. Herkes biri için yardım yapıyor. Çok iyi oluyor burada olmak”.

Abdullah: “Habitattaki herkes her zaman yanımda oldu. Benim için çok önemliydi. Çok arkadaşım oldu, çok farklı biri oldum. Suriye’de kalsam şu an olduğum kişi olamayabilirdim”.

STK üyesi olmanın sığınmacılar için iş bulma olanağı sağladığı da görülmüştür.

Rumeysa: “Şu anda terzilik yapıyorum, dernek sayesinde oldu o da. Oradan buradan tanıdık aracılığıyla işler geliyor, onları yapıyorum”.

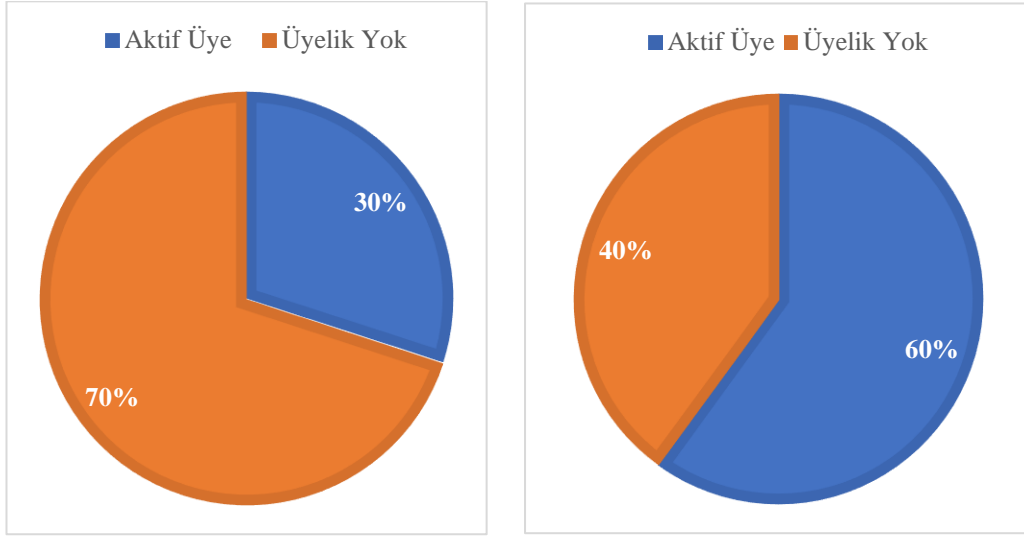
Ahmed: “Habitat’ta çalışıyorum. İlk önce bir mülakat yaptık, gönüllü olarak çalıştım. Şimdi çalışıyorum artık. Geldiğim yerde yoktu böyle bir faaliyetim”.

Endisar: “Dernek sayesinde nasıl iş bulacağımı öğrendim. Aslında resim öğretmeniyim ama şimdi tercümanlık yapıyorum. Dernek sayesinde oldu”.

Rabia: “Burada Habitat üyesiyim. Aynı zamanda psikososyal destek gruplarında çalıştım. Ankara’ya gittim. İstanbul içinde birçok yere gittim. Habitat sayesinde farklı yerler gördüm. Tarihi yerlere gidiyorum, eski kültürü çok seviyorum”.

Şekil 21’de gösterildiği gibi sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumu cinsiyet temelinde ele alındığında yine eşitsiz bir dağılım olduğu görülmektedir. Kadınların üyelik oranı erkeklerden daha yüksektir. Katılımcılar arasındaki 9 kadından 6’sı herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyeyken 10 erkekten 3’ünün üyeliği bulunmaktadır. Bu durum bir anlamda, kadınların topluma daha kolay uyum sağlayarak iletişim kanallarını güçlendirebileceği anlamına gelmektedir.

Şekil 21: Cinsiyete Göre STK Üyeliği (Erkek/ Kadın)



SONUÇ

Sosyal sermaye ekonomiye ilişkin neredeyse her kavramda olduğu gibi ilişkiler, sosyal yapılar ve iktidardan bağımsız ele alınamaz durumdadır. Bireycilikle iç içe ve toplumsallıktan uzak görünen kavram, günümüzün statükocu yapısını da açıkça ortaya sermektedir. Her türlü sermayenin ekonomik temellere dayandığı çağdaş dünyada gerçek anlamda bir refah ve ilerleme bireycilik anlayışıyla elde edilemeyecektir. Bu anlamda sosyal sermaye bireylerin hayatını iyileştirebilirken sahip olduğu kayırma etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışma kapsamında sosyal sermayenin göç sürecinde, yer değiştirmelerde ve dolayısıyla bireysel düzlemde etkili olduğu varsayımı incelenmiştir. Bu bağlamda sosyal sermaye ve göçe ilişkin birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Öncelikle teorik altyapı kurulmuş ve ardından sosyal sermayenin destinasyondaki etkisi uygulama sonuçlarına göre belirlenmeye çalışılmıştır.

Literatüre bakıldığında sosyal sermayenin göç sürecinde önemli bir kaynak olarak görüldüğü (Garip, 2008); bir geçim stratejisi olarak kullanıldığı ve diğer sermaye türlerinin yerini alabildiği görülmektedir. Sosyal sermayenin bireyin oluşturduğu ağlar yoluyla güven ve yardım düzeylerini etkilediğini (Boyd ve Ellison, 2007); böylece dayanışma ve karşılıklılık beklentisini yükselterek (Faist, 2000), göç kararından hedefteki yaşam stratejilerine kadar (Tilly, 1990) belirleyici bir etkisi olduğunu ifade edilmektedir. Sosyal sermaye göç sürecinde göç kararı verme, hedef belirleme ve istihdam olanakları gibi birbiriyle bağlantılı, ancak geniş bir yelpazede etkili olmaktadır.

Çalışmada literatürdeki bu sonuçlarla uyumlu olarak bazı benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Uygulamada eğitim, etnik köken, sınıfsal özellikler, güven düzeyi, işgücü ve sivil toplum bağlamında incelemeler yapılarak belli bir odak noktası yaratılmaya çalışılmıştır. Bunlara göre sığınmacıların sosyal sermayeye erişimleri, sosyal sermayeyi varış noktasını belirlemede ne şekilde kullandıkları ve varış noktasında bir geçim aracı olarak kullanıp kullanmadıkları araştırılmıştır.

İzmir ve İstanbul'da yapılan görüşmelerde, sığınmacı profili üniversite öğrencisi, üniversitesi mezunu, yüksek lisans öğrencisi, lise ve ortaokul mezunu ile hiç eğitim görmemiş, 18-60 yaş aralığında olan kadın ve erkeklerle görüşülmüştür.

Bulgular kapsamında, sığınmacıların hem göç sürecinde hem de varış bölgesinde sosyal sermayeyi bilgi edinme ve geçim aracı olarak kullandığı belirlenmiştir. Sığınmacılar göç kararında, hedef ülke belirlemede ve hedef ülkedeki geçim stratejilerinde sosyal sermayeden destek almaktadırlar. Bu doğrultuda güçlü bağlantılara sahip sığınmacıların, ekonomik durumları ya da eğitim düzeyleri fark etmeksizin gündelik yaşama tutunma ve sivil katılım konusunda daha aktif oldukları gözlenmiştir. Bu durum, sığınmacıların sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının hükümet mekanizmalarından çok kişisel bağlantılara dayandığını göstermektedir. Görüşülen sığınmacıların birçoğunun devlete karşı büyük bir güvensizlik içinde olmaları da bu durumu destekler niteliktedir. Sığınmacıların büyük bir çoğunluğu sürekli değişen siyasi kararlar ve hukuksal düzenlemeler sebebiyle devlete güvenmediklerini ifade etmiştir. Sığınmacılar, ayrıca toplum karşısında da güvende hissetmediklerini ve topluma güvenmediklerini belirtmişlerdir. Toplum karşısındaki güvensizliğin de içinde buldukları politik ortamdan ve medya aracılığıyla desteklenen ırkçı söylemlerin artışından kaynaklandığı gözlenmiştir.

Medyanın desteklediği yabancı karşıtlığı, sığınmacıların kendi içlerinde ayrışmalarına ve sınıfsal sorunlar yaşamalarına sebep olmuştur. Sığınmacılar kimi zaman bazı Suriyelilerden rahatsız olduklarını, gerçekleştirdikleri olumsuz davranışlarla tüm Suriyelilerin kötü bir şekilde algılanmalarına sebep olduklarını belirtmişlerdir. Sıklıkla yapılan vurgulardan biri “Suriyeli” etiketiyle damgalanmış olmanın verdiği huzursuzluk yönünde olmuştur. Sığınmacılar “Suriyeli” olarak değil, kendi kişilikleriyle yargılanmak ve yalnızca insan olarak görülmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Sığınmacıların en güvendiği kurumun aileleri olduğu belirlenmiştir. Bu durumda dikkat çeken sonuç aileye güvenin artmasıyla birlikte özgürlüklerin de artmış olduğunu belirtmeleridir. Özellikle kadınların Suriye’dekinden daha aktif ve özgür oldukları gözlenmiştir. Bu sonucun göçün kadınlaşmasıyla ilişkili olarak kadınların üzerine binen ekonomik yükten kaynaklandığı düşünülse de, kamusal alana katılımları önemli bir gelişme olarak görülmektedir.

Sığınmacıların birçok haktan yoksun olması hayatta kalabilmek için kendi geliştirdikleri bireysel ve etnik destek mekanizmalarına başvurmalarına sebep olmuştur. Böylesi mekanizmaların geliştirilmesi ise çoğunlukla akraba ya da arkadaş aracılığıyla elde edilen bilgi ya da sivil toplum kuruluşlarına üyelik yoluyla sağlanan

ağlar sayesinde mümkün kılınmıştır. Akraba ve arkadaşlık ağları göç kararından varış noktalarında kurulacak yaşama kadar her alanda belirleyici olmuştur. Sığınmacıların mekânsal bir mecburiyet içinde kalarak; yüksek kira oranları, işsizlik, çalışma izni ve eğitim sorunları gibi sebeplerle birden fazla ülke ya da şehir değiştirmeleri de kurdukları bu ağlar sayesinde daha işler bir hale gelmiştir. Göç kararını verirken mutlaka kendilerinden önce giden bir göçmenle bağlantıya geçmiş ya da gittikten sonra Suriye'den gelen birini aramışlardır. Bu aşamadan sonra kendi yaşamlarını kurana kadar, öncü göçmenin evinde kalmış veya onun sayesinde iş bulmuşlardır. Daha sonra aynı mekanizmayı kendilerinden sonra gelen göçmenler için sağlamışlardır. Kamusal bilgiye erişim, istihdam ve barınma olanakları için bir destek ve ağ oluşturmuşlardır. Tüm bunlar sığınmacıların yoksul semtlerde ve çoğunlukla birbirlerine yakın yaşamlarına sebep olmuştur. Bu durum ise belli bölgelerde yoğunlaşmalar meydana getirmiştir. Bu yerlerde sığınmacıların bir tür alt ekonomi oluşturarak, alışveriş faaliyetlerini Suriyeli dükkanlar aracılığıyla gerçekleştirmeye eğilimli oldukları görülmüştür.

Sığınmacıların varış noktasında destek aldığı bir diğer ve belki de en önemli alanın sivil toplum yapısı olduğu gözlenmiştir. Sivil toplum üyeliği sığınmacıların bilgi ve yardımlara erişimini artırırken istihdam olanaklarını da iyileştirici etkiler sağlamıştır. Diploma denkliği, çalışma izni ve dil engeline maruz kalmalarına rağmen bir sivil toplum kuruluşuna üyesi olan sığınmacıların daha katılımcı ve aktif oldukları görülmüştür. Ancak burada yine kadın üyeliklerinin erkeklerinkinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Genel duruma bakıldığında, sığınmacıların önündeki dil, diploma denkliği ve çalışma izni gibi sorunların yanına bir de mevcut Türkiye ekonomisinin sorunlarının eklendiği görülebilir. Türkiye'nin hâlihazırda büyük bir problemi olan işsizlik, sığınmacıların da işgücüne katılımlarını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla geçimlerini iyileştirmek amacıyla yasadışı alanlara itilmelerini, radikalleşmelerini ya da sömürüye maruz kalmalarını önleyebilmek önemlidir. Bu kapsamda çalışma, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla hükümetin sığınmacılar için ekonomik güçlenme ve istihdam konularında ek programlar hazırlamasını önermektedir. Sığınmacıların sivil toplum kuruluşları ve daha önceki göçmenler tarafından kurulan dayanışma dernekleriyle etkileşimlerinin sıkı bir şekilde sağlanması, sığınmacılar için daha çok proje üretilmesi ve uygulanması ve girişimlerin desteklenmesi önemli adımlar olarak

görülmektedir. Dil sorununu ortadan kaldırmak adına dil kurslarının yaygınlaştırılması ve diploma denkliği sorununu çözebilecek yöntemleri iyileştirmek de önemli çözümler olarak değerlendirilmektedir. Ek olarak, çalışma izinlerinin işveren iradesinden çıkarılması ve kayıt dışılığın önüne geçebilmek için izin sürelerinin uzatılması da önemli bir gereklilik olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç. Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Agtas, Ö. (2012). “Hakiki Cinsiyet, Yasanın Boyunduruğu ve Siyasi Öznellik”, *Fe Dergi* 4, Sayı 2, ss. 31-43
- Aguilar, J. P. ve Sen, S. (2009). “Comparing Conceptualizations of Social Capital”, *Journal of Community Practice*, C.17, No:4 ss. 424-443.
- Akyiğit, H., ve Şan, M. K. (2015). “Sosyal Sermaye Tartışmaları Ve Türkiye’de Sosyal Sermayenin Ölçülmesi Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.34, ss. 123-134.
- Apple, M. W. (2006). *Eğitim ve İktidar*. Çev: Ergin Bulut, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Bankston, C. L. (2014). *Immigrant Networks and Social Capital*. John Wiley And Sons, New Jersey.
- Bankston, C. L. ve Zhou, M. (2006). “Being Well vs. Doing Well: Self-Esteem and School Performance among Immigrant and Nonimmigrant Racial and Ethnic Groups”, *International Migration Review*, C. 36, No:2, ss. 389–415.
- Barber, B. (1983). *The Logic and Limits of Trust*, Rutgers University Press, Chicago
- Bauman, Z. (2015). *Sosyolojik Düşünmek*, çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul. ss.51
- Bourdieu, P (1977). “Cultural Reproduction and Social Reproduction” Derleyen: Jerome Karabel and A. H. Halsey, *Power and Ideology in Education*, Oxford University Press, New York.
- Bourdieu, P. (1986). “The Forms Of Capital”, Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood, ss. 241–58.
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. Sage, London.
- Bourdieu, P. (1998). *The State Nobility: Elite Schools in The Field Of Power*. Stanford University Press, California.
- Bourdieu, P. (2006), *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*, çev: Hülya Uğur Tanrıöver, Hil Yayınları, İstanbul.
- Boyd, D. M. ve Ellison, N. B. (2007). “Social Network Sites: Definition, History, And Scholarship”, *Journal Of Computer Mediated Communication*, C.13, No:1, ss. 210-230.

Campbell, K. E. (1988). "Gender Differences in Job-Related Networks", *Work and Occupations*, C.15, No:2, ss.179-200.

Canikoğlu, K. S. (2015). Kadının Beyanı Esastır": Çok Bilinmeyenli Bir Denklem". *Ankara Barosu Dergisi*, C.4.

Castles, S. Ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, çev: Bülent Uğur, İbrahim Akbulut, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Coleman., J. (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal Sociology.*, C.94.

Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*, Belknap Press, Cambridge.

Coleman, J. S., Campbell, E., Hobson, C., McPartland, J., Mood, A.ve Weinfeld, F. (1966). "Equality of educational opportunity study", *Washington, DC: United States Department of Health, Education, and Welfare.*

Corbett, J. (2003). "Ernest George Ravenstein, The Laws of Migration, 1885". CSISS Classics. UC Santa Barbara: Center for Spatially Integrated Social Science.

Dasgupta, P. (2005). "Economics Of Social Capital", *Economic Record*, C. 81, ss. 2-21.

Davis, B., Stecklov, G. ve Winters, P. (2002). "Domestic And International Migration From Rural Mexico: Disaggregating The Effects Of Network Structure And Composition", *Population Studies*, C. 56, No: 3, ss.291-309.

De Haas, H. (2008). "The Internal Dynamics Of Migration Processes.", IMSCOE Conference On Theories Of Migration And Social Change. St Anne's College, University Of Oxford.

Dedeoğlu, S. (2016). *Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler, Mevcut Durum Raporu: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine, Kalkınma Atölyesi*, Altan Matbaası, Ankara

Demir, S. A. ve Yazgan, P. (2019). "Göç Çatışma Modeli Temelinde Hedef Ülkedeki Güvensizlik Algısına Yönelik Analitik Bir Çerçeve: Göçmen Destek Grupları, Pozitif Psikolojik ve Sosyal Sermaye", *Göç Dergisi*, C. 6, No:2, ss. 229-248.

Deniz, A. Ç., Ekinci, Y. ve Hülür, A. B. (2016). *Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu. Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Denny, K. (2003)., "The Effects of Human Capital on Social Capital: A Cross-Country Analysis", *The Institute for Fiscal Studies Working Paper*, C.16.

Diamond, L. (1994). "Toward Democratic Consolidation", *Journal Of Democracy*, C.5, ss.4-17.

- Doruk, E. K. (2009). *Sosyal Sermaye: İletişimde Strateji ve Kalite Yönetimi/İnsanın Toplumsal Kuruluşu ve Güven*. Derin Yayınları, İstanbul.
- Durkheim, E. (1960). *The Division Of Labor in Society*. Çev: George Simpson, The Free Press, New York.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. çev: Z. Zühre İlkelen, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Edinsel, K. (2014). *Sosyolojik Düşünme ve Çözümleme*. Kabalcı, İstanbul.
- Edwards, R., Franklin, J., Holland, J. (2003). *Families And Social Capital: Exploring The Issues*. South Bank University, London.
- Elias, N. and Scotson, J. (1994). *The Established and the Outsiders: A Sociological Inquiry into Community Problems*, Sage Publications, London.
- Erdoğan, M. (2013). *Yerel Yönetimlerde Toplumsal Sermaye, Teori ve Katılımcı Pratikler*, Legal Yayıncılık, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2020). *Pandemi ve Göç: Türkiye-Ab Mülteci Uzlaşısının Geleceği Paneli*, 8 Mayıs 2020
- Faist, T. (2000). *The Volume And Dynamics Of International Migration*, Oxford University, Oxford.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, çev: Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Farr, J. (2004). “Social Capital A Conceptual History”, *Political Theory*, C.32, No:1.
- Fernandez-Kelly, M. (1995). “Social And Cultural Capital in The Urban Ghetto”, *The Economic Sociology Of Immigration, New York, Russell Sage Foundation*, ss.213-247.
- Field, J. (2006). *Sosyal Sermaye*, çev: Bahar Bilgen ve Bayram Şen, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Fine, B. (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı/ bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler*, çev: Ayşegül Kars, Yordam Kitap, İstanbul.
- Foley, M. W., Edwards, B. (1997). “Escape From Politics? Social Theory and the Social Capital Debate”, *American Behavioral Scientist*, C.40, No: 5, ss. 550.
- Fordham, S. (1996). *Blacked Out: Dilemmas Of Race, Identity, and Success At Capital High*. University Of Chicago Press.
- Fukuyama, F. (2000). *Social Capital And Civil Society*. The International Monetary Fund, Working Paper No: 00/74.

Fukuyama, F. (2001). "Social Capital, Civil Society and Development", *Third World Quarterly*, C. 22, No:1, ss. 7-20.

Garip, F. (2008). "Social Capital And Migration: How Do Similar Resources Lead To Divergent Outcomes?" *Demography*, C. 45, No:3, ss. 591-617.

Gazeley, L. (2010). "The Role Of School Exclusion Processes İn The Re-Production Of Social And Educational Disadvantage", *British Journal Of Educational Studies*, C. 58, No:3, ss. 293-309.

Gelekçi, K. A. ve Meçik, O. (2018), "Suriyeli Mülteci Krizi' Sırasında Avrupa'nın Külfet Paylaşımı Yetersizliği", *İzmir Uluslararası İktisadi İdari Bilimler Kongresi (İZCEAS)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, 5-8 Aralık 2018, İzmir.

Gelekçi, K. A., Kılıç, A. ve Meçik, O. (2018), "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri- Literatür Araştırması (2011-2018)", *II. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Öğrenci Kongresi*, 11-12 Ekim 2018, Antalya.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, çev: Hüseyin Özel vd., Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Glazer, N. ve D. P. Moynihan. (1970). *Beyond The Melting Pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City*, 2nd Ed. MIT Press, Cambridge.

Grootaert, C. (1998)., "Social Capital: the Missing Link", The World Bank, Washington, The Social Capital Initiative Paper No.3.

Güllüpinar, F. (2012). "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, No:4, ss. 53-85.

Hanifan, L. J. (1916). "The Rural School Community Centre", *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, C. 67, Eylül, ss: 130-138.

Huang, L. (2009). "Social Capital And Student Achievement in Norwegian Secondary Schools", *Learning And Individual Differences*, C. 19, No:2, ss. 320-325.

Kaya, T. (2018). "Immanuel Wallerstein, Bir Tarihsel Sosyal Bilimci", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.43, ss. 46-65.

Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri*, Dipnot Yayınları, Ankara.

King, R. (2012). *Theories And Typologies Of Migration: An Overview And A Primer*, Malmö Institute For Studies Of Migration, Malmö.

Kurekova, L. (2011). *Theories Of Migration: Conceptual Review And Empirical Testing in The Context Of The EU East-West Flows*", Interdisciplinary Conference On Migration. Economic Change, Social Challenge. 6-9 Nisan 2011, University College London, London, UK.

Leigh, A. ve Putnam, R. (2002). "Reviving Community: What Policy Makers Can Do to Build Social Capital in Britain and America", *Renewal* C. 10, No:2, ss. 15–20.

Leonard, M. (2004). "Bonding and Bridging Social Capital: Reflections from Belfast", *Sociology*, C. 38, No:5, ss. 927-944.

Lin, N. (2001). "Building a Network Theory of Social Capital", Derleyen: N. Lin, K. Cook ve R. S. Burt, *Social Capital Theory and Research*, Aldine De Gruyter, New York, ss. 3-30.

Loomba, A. (1998). *Colonialism/Postcolonialism*, London: Routledge

Luthans, F., Luthans, K.W. ve Luthans, B.C. (2004). "Positive Psychological Capital: Beyond Human and Social Capital", *Business Horizons*, C.47, ss. 45-50.

Marx, K., (2011). 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, çev: Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara.

Maslow, A. H. (1943). A Theory Of Human Motivation. *Psychological Review*, C. 50, No:4.

Massey, D. (1990). "Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration." *Population Index* C. 56, ss.3–26.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (1993). "Theories Of International Migration: A Review And Appraisal", *Population And Development Review*, ss. 431-466.

Massey, D. S. ve Zenteno, R. M. (1999). "The Dynamics Of Mass Migration", *Proceedings Of The National Academy Of Sciences*, C. 96, No:9, ss. 5328-5335.

Meçik, O. (2010). Sosyal Sermaye ve Beşeri Sermayenin Bireysel Ekonomik Getirisi: Eskişehir İli Örneği. *Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.

Morrow, V. (1999). "Conceptualising Social Capital İn Relation To The Well-Being Of Children And Young People: A Critical Review", *The Sociological Review*, C. 47, No:4, ss. 744-765.

Narayan, D. (1997). *Voices of the Poor: Poverty and Social Capital in Tanzania*, World Bank Publications, New York.

Narayan, D., Cassidy, M. F. (2001). "A Dimensional Approach To Measuring Social Capital: Development And Validation Of A Social Capital Inventory", *Current Sociology*, C. 49, No:2, ss. 59-102.

Näre, L., Walsh, K. ve Baldassar, L. (2017). "Ageing in Transnational Contexts: Transforming Everyday Practices And Identities in Later Life", *Identities*, C. 24, No:5, ss. 515-523

Ongan, N. T. (2013). “Sosyal Uyum-Sosyal Sermaye Eksenli Kalkınma Yaklaşımının Sınıfsal Sonuçlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Calisma ve Toplum*, C. 36, No:1.

Organisation For Economic Co-Operation And Development. (2001). *The Well-Being Of Nations: The Role Of Human And Social Capital*. OECD Publishing, Paris.

Orsam, T. (2015). “Effects Of The Syrian Refugees On Turkey”, No: 195. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM).

Öksüzler, O. (2006). “Sosyal Sermaye, Güven ve Belirleyicileri: Bir Panel Analizi”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 12, ss. 108-129.

Özdemir, S., Başel, H., ve Şenocak, H. (2009). “Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, No:56.

Paxton, P. (2007).”Association Memberships And Generalized Trust: A Multilevel Model Across 31 Countries”, *Social Forces*, C.86, No:1, ss. 47-76.

Pieterse, J. N. (2003). “Social Capital And Migration: Beyond Ethnic Economies”, *Ethnicities*, C.3, No:1, ss. 29-58.

Piore, M. J. (1986). “The Shifting Grounds For Immigration”, *The Annals Of The American Academy Of Political And Social Science*, C. 485, No:1, ss. 23–33.

Polanyi, K. (2003). Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri, çev: Ayşe Buğra, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology, *Annual Review of Sociology*, C.24, No:1, ss. 1–24.

Portes, A. (1995). Economic Sociology And The Sociology Of Immigration: A Conceptual Overview. *The Economic Sociology Of Immigration*, ss. 1-41.

Portes, A. ve MacLeod, D. (1996). “What Shall I Call Myself? Hispanic Identity Formation in The Second Generation”, *Ethnic And Racial Studies*, C. 19, No:3, ss. 523-547.

Putnam, R. (1993). “The Prosperous Community: Social Capital And Public Life”, *The American Prospect*, C. 4, No.3.

Putnam, R. D. (2000). “Bowling Alone: America’s Declining Social Capital”, *Culture And Politics*. Palgrave Macmillan, New York.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse And Revival Of American Community*. Simon And Schuster.

Putnam, R. ve K. A. Gross. (2002). "Introduction", Derleyen: R. Putnam, *Democracies in Flux: The Evaluation of Social Capital in Contemporary Society*, Oxford University Pres, USA.

Putnam, R. D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity And Community İn The Twenty-First Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, C. 30, No:2, ss. 137-174.

Raftery, A. E. ve Hout, M. (1993). Maximally Maintained Inequality: Expansion, Reform, and Opportunity in Irish Education, 1921-75. *Sociology of Education*, C. 66, No:1, ss. 41.

Rankin, K. N. (2002). "Social Capital, Microfinance, And The Politics Of Development", *Feminist Economics*, C. 8, No:1, ss. 1-24.

Robison, L. J., Schmid, A. A. ve Siles, M. E. (2002)." Is Social Capital Really Capital?", *Review Of Social Economy*, C. 60, No: 1, ss. 1-21.

Rossi, G. (2007). "Family, Social Capital and Family Associations", *International Review of Sociology*, C. 17, No:2, ss. 279-292.

Rothstein, B., Stolle, D. (2002). How Political Institutions Create And Destroy Social Capital: An Institutional Theory Of Generalized Trust. In *98th Meeting Of The American Political Science Association in Boston, MA*.

Rozek, C. S., Svoboda, R. C., Harackiewicz, J. M., Hulleman, C. S. ve Hyde, J. S. (2017). "Utility-Value Intervention With Parents Increases Students STEM Preparation And Career Pursuit", *Proceedings Of The National Academy Of Sciences*, C. 114, No:5, ss. 909-914.

Seeley, J., Sim, R. A., Loosley, E. W. ve Heights, C. (1956). *A Study of the Culture of Suburban Life*. New York: Basic Books.

Sevinç, M. (2003). *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

Sirkeci, İ. ve Yaylacı, F. G. (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları Ve Temel Kavramlar. Derleyen: Filiz Göktuna Yaylacı, *Kuramsal Ve Uygulama Boyutları İle Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci Ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*. Transnational Press London, London.

Social Capital a Review of the Literature, (2001) (<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20160107115733/http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/user-guidance/social-capital-guide/the-social-capital-project/index.html>)

Stanton-Salazar, R. D. ve Dornbusch, S. M. (1995). "Social Capital and the Reproduction of Inequality: Information Networks among Mexican-Origin High School Students", *Sociology of Education*, C. 68, No:2, ss. 116.

Steinberg, S. (2001). *The Ethnic Myth: Race, Ethnicity, And Class in America*. Beacon Press.

Stolle, D. (1998). Bowling Together, Bowling Alone: The Development Of Generalized Trust in Voluntary Associations. *Political Psychology*, ss. 497-525.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü. (2017). *2016 Türkiye Göç Raporu*, Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü Yayınları.

Teachman, J. D., Paasch, K. ve Carver, K. (1997). "Social Capital and the Generation of Human Capital", *Social Forces*, C. 75, No:4, ss. 1343.

Tocqueville, A. D. (2019). *Amerika'da Demokrasi*, çev: Seçkin Sertdemir Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*. Çev: Emre Güler, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.

Tüysüz, N. (2011). *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*, Uzmanlık Tezi, T.C Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2827.

Uluç, M. (2020). "Karl Marx ve Yabancılaşma: Sosyolojik Bir Analiz", *Hafıza*, C. 2, No:1, ss. 26-38

Uslaner, E. M. (2007). The Foundations Of Trust: Macro and Micro, *Cambridge Journal Of Economics*, C. 32, No:2, ss. 289-294.

Varshney, A. (2002). *Ethnic Conflict and Civic Life: Hindus and Muslims in India.*: Yale University Press, New Haven; London.

Weber, M. (2017), *Bürokrasi ve Otorite*, çev: Bahadır Akın, Adres Yayınları, Ankara.

White Michael, J. ve Glick Jennifer, E. (2000). "Generation Status, Social Capital, and the Routes out of High School", *Sociological Forum*, C. 15, No:4, ss. 671-691.

Wilson, K. L. ve Portes, A. (1980). "Immigrant Enclaves: An Analysis of the Labor Market Experiences of Cubans in Miami", *American Journal of Sociology*, 86:305-19.

Winter, I. C. (2000). *Towards A Theorised Understanding Of Family Life And Social Capital*, Melbourne: Australian Institute Of Family Studies.

Wright, I., Cullen, F.T., Miller, J.T. (2001) "Family Social Capital And Delinquent Involvement", *Journal Of Criminal Justice*, C. 29, ss. 1-9.

Yılmaz, A. (2014). "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", *Electronic Turkish Studies*, C. 9, No:2.

Yılmaz, G., (2008) "Düş, Umut, Acı ve Travmanın Sentezi: Sermaye Birikiminde Göçmen Emegi", *Toplum ve Hekim*, C. 3, ss. 172-178.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayıncılık, İstanbul.

Zhou, M. ve Bankston, C. (1998). *Growing Up American: How Vietnamese Children Adapt To Life in The United States*. Russell Sage Foundation.

Zhou, M. ve Kim, S. (2006). "Community Forces, Social Capital and Educational Achievement: The Case of Supplementary Education in the Chinese and Korean Immigrant Communities", *Harvard Educational Review*, C. 76, No:1, ss. 1-29

Zhou, M. ve Portes, A. (1992). *Chinatown: The Socioeconomic Potential Of An Urban Enclave*. Temple University Press, Philadelphia.

Zucker, L.G. (1986). "The Production of Trust: Institutional Sources of Economic Structure", *Research in Organizational Behavior*, No: 8, ss. 53-111.

EK – 1:

**SOSYAL SERMAYENİN SİĞİNMACILARIN GÖÇ
DESTİNASYONLARINA ETKİSİ
DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SORULARI**

Bölüm 1: Demografik Bilgiler

| | |
|----------------------------------------------------|--|
| 1. Cinsiyetiniz? | |
| 2. Kaç yaşındasınız? | |
| 3. Anadiliniz ve bildiğiniz diğer diller nelerdir? | |
| 4. Nerede yaşıyorsunuz? | |
| 5. Ne zamandır bu şehirde ikamet ediyorsunuz? | |
| 6. Medeni durumunuz nedir? | |
| 7. Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane? | |
| 8. Eğitim durumunuz nedir? | |
| 9. Bir işiniz var mı? Asıl mesleğiniz nedir? | |

| | |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| 10. Aylık geliriniz nedir? | |
| 11. Konut Tipiniz Nedir? Konutun durumu nedir? (Kiracı mısınız, ev sahibi mi?) | |
| 12. Konutta kaç kişi ve kimlerle kalıyorsunuz? | |
| 13. Suriye’de oturduğunuz konutun tipi neydi? Durumu neydi? (Kiracı mıydınız, ev sahibi mi?) | |

Bölüm 2: Göç Hikayesi ve İkamet Edilen Mekânın Tercih Edilme Sebepleri

| |
|----------------------------------------------------------------------------------------|
| 2.1. Buraya Suriye’nin hangi şehrinden ve/veya hangi bölgesinden ve ne zaman geldiniz? |
| |

| |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2.2. Göç etmeye nasıl karar verdiniz, neler oldu, kimlerle birlikte geldiniz, nereden giriş yaptınız, bunlardan bahsedebilir misiniz? |
| |

2.3. Başka bir ülke yerine neden Türkiye' ye geldiniz, neden bu şehri seçtiniz?

2.4. Buraya göç eden Suriyeliler sizce neden burayı seçiyor?

2.5. Bu şehre ilk geldiğinizde size yardımcı olan birileri oldu mu? Olduysa kimler?

2.6. Bu şehirde akrabanız, tanıdıklarınız var mı? Varsa size yardımcı oluyorlar mı? Hangi konularda yardımcı oluyorlar?

2.7. Göç etmeden önce bu şehir ile bir bağlantınız var mıydı? Varsa bu nasıl bir bağlantıydı?

2.8. Şu an oturduğunuz yeri nasıl seçtiniz, yardım aldınız mı, ne zamandır buradasınız? Bu şehirde kaç farklı mahallede oturdunuz?

2.9. Burada Suriyelilerin fazla olması size fayda sağlıyor mu, sağlıyorsa hangi konularda fayda sağlıyor?

2.10. Başka bir ülkeye gitmek ister misiniz? Neden?

2.11. Bu şehirde kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Başka bir şehre taşınmak ister miydiniz?

Bölüm 3: Sosyal Hayat ve Sosyal Sermaye

3.1. Sizden önce Suriye'den buraya gelen tanıdıklarınız var mıydı, sizden sonra gelen tanıdıklarınız oldu mu, Evet ise nerelerde yaşıyorlar, birbirinizle görüşüyor musunuz, birbirinize destek oluyor musunuz? Hangi konularda?

3.2. Burada yaşamaya başladığınızdan beri diğer insanlara yardım ettiğiniz konular oldu mu?

3.3. Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye oldunuz mu? Geldiğiniz yerde böyle bir faaliyetiniz var mıydı?

3.4. Burada yaşadığınız süre boyunca sizi ve çevrenizi etkileyecek önemli kararlar aldığınızı düşünüyor musunuz?

3.5. Sizce burada insanlar genellikle güvenilir mi? Yoksa bu konuda tedirgin misiniz?

3.5.1. Suriye'deyken de bu durum böyle miydi? Şimdi insanlara daha az/çok mu güveniyorsunuz?

3.6. Aile üyelerinize güveniyor musunuz? Burada kurmaya çalıştığımız yeni yaşam sizi nasıl etkiledi? Daha çok bağlandınız mı yoksa koptunuz mu?

3.7. Aile üyeleriniz dışındaki insanlara güveniyor musunuz? Sizce yardıma ihtiyacınız olduğunda insanlar size yardımcı olurlar mı?

3.8. Devletin sizi ve ailenizi koruması konusunda ne düşünüyorsunuz? Güvende olduğunuzu düşünüyor musunuz?

3.9. Burada olduğunuz süre boyunca herhangi bir durumla ilgili sorun yaşadınız mı?

3.10. Sizce buradaki yaşamınızda ne tür sorunlar var?

3.11. Sırlarınızı paylaştığımız birileri var mı? En güvendiğiniz kişiler arasında aile üyeleri, arkadaşlar ya da Türkiye’de tanıştığımız birileri var mı?

3.12. Komşularınızı tanıyor musunuz? Onlarla alışveriş, sohbet etmek vb. aktivitelerde bulunuyor musunuz?

3.13. Bir Şeye ihtiyaınız olduğunda komŐularınız size yardım eder mi?

3.14. Bir Şeye ihtiyaaları olduğunda komŐularınıza yardım eder misiniz?

3.15. Buradaki halk ile Suriyeliler arasında benzerlikler var mı? Varsa hangi konularda?

3.16. Buranın hangi yönlerini beğeniyorsunuz? Burada rahat mısınız?

Bölüm 4: Uyum/ Entegrasyon

4.1. Bulunduğunuz yerin dışına çıkar mısınız? Nerelere gidiyorsunuz?

4.2. Burada yeni bir meslek ya da dil öğrendiniz mi? Sizin ya da aile üyelerinizin katıldığımız bir kurs var mı?

| |
|--|
| |
|--|

4.3. Türk vatandaşı olmak ister misiniz?

| |
|--|
| |
|--|

4.4 Suriye halkı ve buradaki insanlar arasında yapılan evlilikleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

| |
|--|
| |
|--|

4.5. Ailede okula giden var mı? Eğitimle ilgili sorun yaşıyor musunuz?

| |
|--|
| |
|--|

4.6. Geleceğe dair bir planınız var mı? Yaşam normale dönerse Suriye'ye geri dönmek ister misiniz?

| |
|--|
| |
|--|

4.7. Bir işte çalışıyor musunuz? İş bulurken ne tür zorluklarla karşılaştınız? Nasıl iş buldunuz? Ailede kaç kişi çalışıyor?

| |
|--|
| |
|--|

4.8. Sizin ve diğer insanların refah içinde yaşamaları için neler yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz?

| |
|--|
| |
|--|

Görüşmemiz Tamamlanmıştır. Katılımınız İçin Teşekkür Ederiz.

